

Vilniaus universitetas
TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ
INSTITUTAS

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR DIPLOMATIJOS MAGISTRO PROGRAMA

VILMANTAS VENCKŪNAS
II kurso studentas

LENKIJOS IR ES KONFLIKTAS 2015-2022 m.

MAGISTRO DARBAS

Darbo vadovas: dr. M. Antonovič

Vilnius, 2022

BAKALAURO/MAGISTRO DARBO PRIEŠLAPIO PAVYZDYS
(įrašomas po titulinio lapo)

Bakalauro/magistro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Bakalauro/magistro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro/magistro darbo recenzentas/ė:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro/magistro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad įteikiamas darbas „Lenkijos ir ES konfliktas 2015-2022 m.“ yra:

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame Institute/Universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Nenaudoja šaltinių, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikia visą panaudotos literatūros sąrašą.

Vilmantas Venckūnas

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Venckūnas V. Lenkijos ir ES konfliktas 2015-2022 m.: Tautautinių santykių ir diplomatijos specialybės, magistro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas M. Antonovič. – V., 2022. – 99 p.

Reikšminiai žodžiai: Lenkija, Europos Sąjunga, teisės viršenybė, LGBT, Belovežo giria, idėjinis liberalizmas, Europos Komisija, Europos Parlamentas.

Šiame darbe nagrinėjamas Lenkijos ir Europos Sąjungos konfliktas 2015–2022 m. Abiejų konflikto pusių veiksmai ir jiems įtaką darantys prioritetai nagrinėjami per Andrew Moravcsiko idėjinio liberalizmo prizmę. Konfliktas kilo daugiausiai dėl teisės viršenybės krizės Lenkijoje, tačiau išsiplėtojo ir į kitas sritis, kas daro šį procesą kompleksinį. Tyrimas atskleidė, kad tiek ES, tiek Lenkiją vystyti konfliktą skatina tautiniai ir politiniai prioritetai, o prie konflikto atšalimo daugiausiai prisideda ES finansinės sankcijos, dėl kurių Lenkija yra linkusi atsitraukti nuo kai kurių savo pozicijų.

TURINYS

ĮVADAS.....	6
Tyrimo teorija: liberalizmo tarptautinių santykių teorija	9
Literatūros apžvalga: Lenkijos ir ES konfliktas	15
ANALIZĖ.....	21
Atvejų analizė	22
Ginčas dėl teisės viršenybės	22
Ginčas dėl LGBT	35
Ginčas dėl Belovežo girios.....	43
Veikėjų analizė	47
Jaroslawas Kaczynskis	47
Zbigniewas Ziobro	52
Beata Szydlo	56
Mateusz Morawiecki	59
Andrzej Duda	63
Europos Komisija	66
Europos Parlamentas.....	71
IŠVADOS.....	73
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	75
SUMMARY	99

ĮVADAS

2015 metų spalį konservatyvi „Prawo i Sprawiedliwosc“ (PiS) (liet. „Teisės ir teisingumo“) partija laimėjo Lenkijos parlamento rinkimus. PiS savo rankose kontroliavo ne tik abu Lenkijos parlamento rūmus, prezidentu tais pačiais metais tapo ir partijos atstovas Andrzejus Duda.

Į valdžią atėjusi konservatyvi politinė jėga ėmėsi reformų, kurios sulaukė nemažai kritikos ne tik iš šalies opozicijos, bet ir iš tarptautinės bendruomenės: PiS ėmėsi teismų reformos, kuri teisėjų skyrimo procedūrą pavertė labiau priklausomą nuo centrinės valdžios; buvo pakeista nacionalinio transliuotojo vadovybė, dėl ko PiS buvo kaltinama varžanti žodžio laisvę, o „Telewizja Polska“ (TVP) įvardyta kaip valdančiosios partijos „ruporas“; abortus reglamentuojančių teisės aktų svarstymas iššaukė masinius protestus Lenkijos gatvėse ir palaikymo akcijas kituose Europos miestuose; Lenkijos vyriausybė buvo kritikuojama dėl UNESCO saugomos ir seniausia Europos giria vadinamos Belovežo girios kirtimo; kai kurios Lenkijos savivaldybės pasiskelbė laisvomis nuo LGBT zonomis.

PiS politika ne tik sulaukė kritikos iš Europos Sąjungos (ES) lyderių bei institucijų dėl teisės viršenybės nepaisymo ir žmogaus bei žodžio laisvės suvaržymų, bet ir realių sankcijų. Pavyzdžiui, Europos Komisija (EK) pradėjo Lisabonos sutarties 7-ojo straipsnio, vadinamosios „branduolinės galimybės“, aktyvavimo procedūrą; dėl Belovežo girios kirtimo Lenkija sulaukė nepalankaus Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) sprendimo.

Lenkijos vyriausybė ir PiS neatsitraukė nuo daugumos savo iniciatyvų, o partijos atstovai nevengė kritikuoti ne tik ES, jos atstovų, bet ir didžiųjų Bendrijos šalių, pavyzdžiui, Vokietijos. Visgi keletas atsitraukimų buvo. Nors PiS retorika yra priešiška Bendrijos atžvilgiu ir Lenkija grasino vetuoti ES biudžetą, visgi Lenkijos valdantieji pasirašė po Europos ekonomikos gaivinimo planu ir Daugiamete finansine perspektyva, kurios numato ne tik bendrą skolinimąsi, bet ir europinės integracijos gilinimą, kas prieštarauja PiS politinei linijai. Lenkijos valdžia vykdė konfliktišką politiką ES atžvilgiu, nors lenkų visuomenė ir yra viena labiausiai ES bei narystę joje palaikančių visuomenių visoje Bendrijoje. Pavyzdžiui, „PEW“ tyrimo centro duomenimis, 2015 m. ES palankiai vertino 72 proc. lenkų, o 2019 m. – 84 proc. Tarp apklaustųjų yra ir PiS rinkėjų, kadangi 45 proc. respondentų nurodė palaikantys šią politinę jėgą.

Čia galima matyti ir paradoksišką situaciją – nors lenkų visuomenė, bent jau apklausų duomenimis, yra proeuropietiška, tiek PiS, tiek A. Duda laimėjo dar vieną kadenciją, nors pagrindiniai jų konkurentai buvo liberalūs ir už gilesnę europinę integraciją pasisakantys politikai.

Tad ir kyla pagrindinis klausimas, **kodėl Lenkijos valdantieji nuo 2015 metų vysto konfliktiškus santykius su Europos Sąjunga ir jos institucijomis, nors lenkai yra viena labiausiai Europos Sąjungą palaikančių visuomenių?**

Darbe pasirinktas nagrinėti 2015–2022 metų laikotarpis. Nors 2022 metai dar bus net neįpusėję, kai bus parašytas šis magistro darbas, visgi juos būtina įtraukti į analizę, kadangi Lenkijos ir Europos Sąjungos konfliktas – **vis dar vykstantis ir nesibaigęs procesas**.

Iš to kyla ir **darbo aktualumas ir naujumas** – šiame magistro darbe analizuojamas vis dar vykstantis procesas, kurio kai kurie įvykiai ar aspektai dar nėra nagrinėti akademinėje literatūroje.

Nagrinėjant akademinę literatūrą ir įvairius tyrimus pastebėta, kad apie Lenkijoje vykstančius procesus nuo 2015 metų parašyta nemažai darbų, tačiau iškyla keletas problemų.

Pirma, dauguma jų yra skirti analizuoti šalies teisės viršenybės krizei ir vykstančiai teismų reformai. Nors tai ir yra kertinė konflikto priežastis, dalis papildomų aspektų, tokie kaip Belovežo girios kirtimas ar laisvos nuo LGBT zonos yra paliekamos šių tyrimų paraštėse. Tad trūksta darbų, kurie pažiūrėtų į Lenkijoje vykstančius procesus ne vien per teisės viršenybės krizės prizmę, bet kaip į daugybę aspektų turintį procesą. Nors dalis šių aspektų ir yra minimi tyrimuose, dažniausiai tai daroma fragmentiškai.

Antra, Lenkijos atvejis dažnai gretinamas ar kartu analizuojamas su Vengrijos atveju, taip dažnai neįsigilinant ar neišskiriant Lenkijos atvejo išskirtinumo.

Trečia, trūksta darbų, kuriuose būtų išskirta proceso veikėjų elgsena. PiS minima kaip visuma, tačiau dažnai neišskiriama, kaip proceso metu elgėsi skirtingos partijos kontroliuojamos valdžios institucijos: prezidentas, vyriausybė, parlamentas. Daugelyje darbų minima tik PiS, nors šalį tiek po 2015 metų rinkimų, tiek po 2019 metų valdė valdančioji koalicija, kurioje, nors PiS ir buvo didžiausia politinė jėga, koalicijos partneriai taip pat turėjo savo žodį ir darė įtaką priimamiems sprendimams.

Taip pat daugelyje tyrimų ES ar jos institucijos pateikiamos kaip vienis, neišskiriant skirtumų tarp Europos Komisijos ar Europos Parlamento (EP), taip pat skirtumų, kurie atsirado pasikeitus šių institucijų vadovybei po 2019 m. vykusių EP rinkimų.

Ketvirta, dėl to, kad procesas vis dar vyksta, net ir naujausiuose tyrimuose arba neanalizuojami, arba trumpai aptariami tokie svarbūs įvykiai kaip, pavyzdžiui, Lenkijos ir Vengrijos grasinimas vetuoti ES biudžetą ar Lenkijos Konstitucinio Tribunolo (KT) sprendimas ginčyti ES teisės viršenybę.

Tad viena iš problemų, kad akademiniam **lauke trūksta darbo, kuris apimtų daugelį skirtingų Europos Sąjungos ir Lenkijos konflikto aspektų, išskirtų veikėjų elgesio skirtumus, pabrėžtų Lenkijos atvejo išskirtinumą ir apimtų naujausius proceso įvykius**. Šią nišą šis magistro darbas ir bandys bent iš dalies užpildyti.

Šio **darbo tikslas** – išsiaiškinti, kodėl Lenkija 2015–2022 metais vykdė konfliktišką politiką Europos Sąjungos atžvilgiu.

Pagrindinis teorinis darbo atspirties taškas – Andrew Moravcsiko aprašyta liberalizmo tarptautinių santykių teorija. Moravcsikas teigia, kad valstybė savo elgesį tarptautinėje politikoje grindžia išsikeltais prioritetais, kuriuos lemia įvairių individų ir interesų grupių daromas spaudimas valdžios institucijoms. Autoriaus teigimu, valstybės prioritetai ir paaiškina, kodėl valstybė tarptautinėje politikoje veliasi į konfliktus su kitomis valstybėmis ar siekia bendradarbiavimo.

Moravcsiko liberalizmo tarptautinių santykių teorija gali padėti išnagrinėti Lenkijos ir Europos Sąjungos konfliktą dėl kelių priežasčių. Lenkijos politika Europos Sąjungos atžvilgiu pasikeitė į valdžią atėjus PiS, tad galima daryti prielaidą, kad pasikeitusį valstybės valdžios institucijų požiūrį į Bendriją lėmė pačios PiS, jos politikų, jos koalicijos partnerių, rinkėjų nuostatos ir interesai. Iš kitos pusės, nors santykiai per pastaruosius septynerius metus buvo konfliktiški, konflikto intensyvumas keitėsi, o tai taip pat galėjo lemti besikeičiantys grupių ir individų interesai ir prioritetai.

Jei žvelgiame į Lenkiją kaip į nevienalytį veikėją, taip pat reikia žvelgti į kitą konflikto pusę – ES. Bendrijos pusėje taip pat veikia ne viena grupė ir ne vienas individas, kurie turi savų interesų ir tikslų. Moravcsiko iškeltos liberalizmo teorijos prielaidos ir teorijos variantai ir aiškina, kaip skirtingos grupės ir individai daro įtaką valstybės veiksams tarptautinėje politikoje per atstovaujamas institucijas ir kaip tie veiksmai koreliuoja su kitos pusės grupių ir individų veiksmais ir interesais.

Moravcsiko aprašyta liberalizmo tarptautinių santykių teorija taip pat tinka šiam atvejui dėl to, kad Lenkijos ir ES santykiuose nėra aiškios skirties taip vidaus ir užsienio politikos. Liberalizmo teorija pabrėžia vidaus politikos svarbą valstybės pasirinkimams tarptautinės politikos arenoje.

Šio darbo uždaviniai:

- 1) Apibrėžti ir pateikti pagrindines Andrew Moravcsiko liberalizmo tarptautinių santykių teorijos prielaidas ir teorijos variantus, kurie leistų paaiškinti konfliktišką Lenkijos politiką Europos Sąjungos atžvilgiu 2015–2022 metais;
- 2) Išnagrinėti esminius Lenkijos ir Europos Sąjungos konflikto atvejus;
- 3) Identifikuoti pagrindines grupes ir individus, kurie darė įtaką Lenkijos politikai ES atžvilgiu 2015–2022 metais;
- 4) Identifikuoti pagrindines grupes ir individus, kurie darė įtaką ES institucijų politikai Lenkijos atžvilgiu 2015–2022 metais;
- 5) Išryškinti Lenkijos politikos prioritetus, kurie lėmė konfliktinius santykius su ES;
- 6) Apibendrinti gautus rezultatus ir pateikti prielaidas, kurioms esant Lenkijos ir ES santykiai galėtų keistis.

Tyrimo teorija: liberalizmo tarptautinių santykių teorija

Šiame magistro darbe bus remiamasi Andrew Moravcsiko aprašyta liberalizmo tarptautinių santykių teorija. Pasak jo, liberalizmo teorija į pasaulio politikos centrą pastato valstybės ir visuomenės santykį. Moravcsiko teigimu, pagrindinis valstybės elgesiui įtaką darantis veiksnys yra santykis tarp valstybės ir vidaus bei tarptautinių bendruomenių¹.

Autoriaus teigimu, kai kurios visuomenės grupės iš valstybės veiksmų tarptautinėje bendruomenėje gali sulaukti naudos, tačiau taip pat gali patirti žalos, tad vidaus politikos grupės daro spaudimą šalies valdžiai tam, kad pasiektų savo tikslų². Individų ir visuomenės grupių reikalavimai, perduodami per atstovaujamasias šalies institucijas, nustato šalies prioritetus. Pasak Moravcsiko, tam, kad valstybė veltųsi į konfliktą, megtų bendradarbiavimą ar imtųsi kito daug laiko ir sąnaudų reikalaujančio užsienio politikos veiksmo, ji turi turėti pakankamai stiprius prioritetus.

Be tokių prioritetų, anot Moravcsiko, valstybės neturėtų paskatos dalyvauti pasaulio politikoje ir tiesiog koncentruotų savo išteklius izoliuotam ir autarkiniam egzistavimui³. Reikalavimų variacijos ir iš jų išplaukiantys valstybių prioritetai yra pagrindinė valstybės elgesio pasaulio politikoje priežastis ir tai, anot Moravcsiko, yra pagrindinė liberalios tarptautinių santykių teorijos įžvalga, kuri gali būti išreikšta tokiomis tezėmis kaip „Svarbiausia yra tai, ko valstybė nori, o ne tai, kaip ji to pasiekia“ arba „Tikslas pateisina priemones“⁴.

Moravcsikas iškelia tris liberalizmo teorijos prielaidas, kuriomis bus remiamasi šiame darbe tiriant Lenkijos ir ES santykius 2015–2022 m.

Pirmoji Moravcsiko prielaida yra susijusi su tarptautinės politikos aktorių prigimtimi. Jo teigimu, *esminiai tarptautinės politikos veikėjai yra racionalūs individai ir grupės, kurie tarpusavyje bendrauja vedami skirtingų interesų, o jų bendravimą riboja materialūs trūkumai, besikertančios vertybės ir skirtinga visuomenės įtaka*⁵.

Čia esminis faktorius yra globalizacija, dėl kurios, anot Moravcsiko, nuolat kinta valstybės norimų pasiekti tikslų įgyvendinimo perspektyvos. Jei nebūtų globalizacijos, jo nuomone, valstybės neturėtų paskatos dalyvauti tarptautinėje politikoje⁶. Liberalizmo užduotis yra nustatyti,

¹ Andrew Moravcsik, „Liberal International Relations Theory. A Scientific Assessment,“ kn. *Progress in International Relations Theory. Appraising the Field*, (Cambridge & London: MIT Press, 2003): 161.

² Andrew Moravcsik, *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, Princeton University Press, 2010: 1.

³ Andrew Moravcsik, „The New Liberalism,“ kn. *The Oxford Handbook Of International Relations*, (New York: Oxford University Press, 2008): 234.

⁴ Moravcsik *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, 1.

⁵ Andrew Moravcsik, „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics“ *International Organization*, 51, 4 (1997): 516.

⁶ Moravcsik *The New Liberalism*, 236.

kokie ekonominiai, socialiniai ar kultūriniai pokyčiai skatina veikėjus spausti valstybės institucijas veikti tarptautinėje politikoje. Jei vieni veikėjai gali būti vengiantys rizikos, kiti veikėjai gali ryžtis daug laiko ir sąnaudų atimančiam konfliktui, kuris gali atnešti neįtikėtinos naudos. Moravcsiko teigimu, trys esminiai faktoriai gali lemti iš šalies vidaus einantį spaudimą valstybei veltis į konfliktą tarptautinės politikos arenoje. Pirma, nesuderinami įsitikinimai dėl nacionalinės, politinės ir socialinės tapatybės tarp šalies viduje esančių grupių ir išorinių veikėjų. Antra, sutelkti resursai, kurie suteikia galimybę tęsti konfliktą ir konfliktą inicijavusiai grupei leidžiantys daryti prielaidą, kad konflikto atnešama nauda bus didesnė už žalą. Trečias faktorius – sutelkta politinė ir socialinė įtaka leidžia konkrečiai grupei veltis į konfliktą, kuris naudingas jai, o ne visai visuomenei⁷.

Antroji prielaida kalba apie valstybės prigimtį. Ji sako, kad *valstybės (ar kitos politinės institucijos) atstovauja dalies visuomenės interesus, kurių pagrindu nustato valstybės prioritetus ir jais remdamasi veikia pasaulio politikoje*⁸.

Moravcsikas į valstybę nežvelgia kaip į veikėją, bet kaip į atstovaujamąją instituciją, kuri nuolat perteikia, rekonstruoja individų ir grupių interesus ir perkelia juos į šalies politinę darbotvarkę⁹. Valstybės ir visuomenės santykiai yra liberalizmo teorijos centras¹⁰. Valstybės tampa individų ir grupių instrumentais, kuriais siekiama tikslų, kurių šie individai ir grupės savo pačių jėgomis negalėtų pasiekti. Atstovavimas yra lemiantis veiksnys to, ko valstybė nori ir ką valstybė daro. Autoriaus tvirtinimu, nė viena valdžia nėra visuotinė ar nešališka politinio atstovavimo prasme¹¹.

Trečioji prielaida yra susijusi su tarptautine sistema. Ji teigia, kad *nepriklausomų valstybių prioritetų konfigūracijos nustato valstybės elgesį tarptautinėje sistemoje*. Priešingai nei realistai, liberalizmo teoretikai siekia paaiškinti prioritetų pokyčius ir jų reikšmę tarptautinei politikai. Tikslai, kurie gali sukelti konfliktą su kitais tarptautinės sistemos veikėjais, kelia galimybę politiniams nesutarimams, bendrų tikslų siekimas su kitais veikėjais kuria prielaidas bendradarbiavimui. Kritinė teorinė jungtis tarp valstybės prioritetų ir jos elgesio yra nepriklausomumo konceptas¹². Kiekviena valstybė siekia įgyvendinti savo tikslus per kitų valstybių primestus suvaržymus¹³. Remdamasis šia prielaida, Moravcsikas valstybių prioritetus skirsto į nulinės sumos, darnius ir mišrius. Nulinės sumos prioritetų atveju, vienos valstybės grupės bandymas įgyvendinti savo tikslus tarptautinėje politikoje daro žalą kitos valstybės dominuojančiai grupei. Tai kelia prielaidą tarptautinei įtampai ir konfliktui. Darnių prioritetų atveju, vienos

⁷ *Ibid*, 237.

⁸ Moravcsik *Taking Preferences Seriously*, 518.

⁹ Moravcsik *Liberal International Relations Theory*, 163.

¹⁰ Moravcsik *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, 3.

¹¹ Moravcsik *The New Liberalism*, 237-238.

¹² Moravcsik *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, 3-4.

¹³ *Ibid*, 4.

valstybės politikos sukeltų neigiamų padarinių nėra arba jie minimalūs, tad šiame scenarijuje galimi minimalūs konfliktai arba paprasčiausias veiksmų koordinavimas. Mišriu atveju, valstybės siekia bendrų tikslų, jei sutaria koordinuoti savo veiksmus, tačiau jos gali stipriai nesutarti dėl naudos ar žalos pasidalinimo galutiniame rezultate. Nuo to, kaip valstybė prioritetizuoja naudingą sau susitarimą, nuo to ir priklauso, kiek ji linkusi daryti nuolaidų, o kiek naudoti prievartos¹⁴. Visgi Moravcsikas atkreipia dėmesį, kad valstybės dėl vieno konkretaus politinio tikslo nėra pasirengusios paaukoti visų savo resursų, tad tik vos keletas karų yra totalūs, tik kelios taikos yra kartaginietiškos¹⁵.

Remdamasis šiomis trimis esminėmis liberalizmo teorijos prielaidomis, Moravcsikas išskiria tris teorijos variantus. Tai idėjinis liberalizmas, komercinis liberalizmas ir respublikoniškas liberalizmas.

Idėjinis liberalizmas mato *vidinių tapatybių ir vertybių konfigūracijas kaip pagrindinius veiksnius, kurie nustato valstybės pasirinkimus bei tarptautinius konfliktus ar bendradarbiavimą*¹⁶. Kitaip tariant, vidinės socialinės tapatybės yra lemiantys veiksniai, kurie nustato valstybės prioritetus. Socialinė tapatybė nurodo individus, kuriuos sieja tie patys prioritetai, ir apibrėžia legitymią šalies vidaus viešąją tvarką¹⁷.

Moravcsikas skirtinguose tekstuose kiek skirtingai įvardija, kas remiantis idėjinio liberalizmo teorija daro pagrindinę įtaką vidaus viešajai tvarkai. Vienur tai yra įvardijama kaip trys pagrindiniai elementai: geografinės valstybės sienos, politinių sprendimų priėmimo procesas ir socioekonominės taisyklės¹⁸. Pasak jo, šie trys elementai paaiškina tris pagrindines liberalizmo teorijos prielaidas. Teritorinio integralumo, politinio suverenumo ir nacionalinio saugumo gynyba yra tai, kas leidžia suvokti ir apibrėžti prioritetus, kuriuos nustato socialinių grupių poreikiai (pirmoji prielaida). Socialiniai veikėjai remia valdžią mainais už tai, kad institucijos legitimizuoja jų tapatybe paremtus prioritetus (antroji prielaida). Užsienio politiką į priekį varo noras realizuoti savo suvokimą apie valstybes sienas, politines institucijas ir socioekonominės taisykles. Tarptautinių santykių, paremtų socialinių tapatybių sąlygotais prioritetais, galutinė išdava yra tarptautinės politikos padariniai, kuriuos sukelia noras įgyvendinti savo prioritetus (trečioji prielaida)¹⁹.

Kitur jis mini nebe elementus, o tris dimensijas, per kurias liberalizmo teorija žvelgia į legitymią vidaus viešąją tvarką. Šios dimensijos yra tautinė tapatybė, politinė ideologija ir

¹⁴ *Ibid.*, 5.

¹⁵ Moravcsik *The New Liberalism*, 239.

¹⁶ Moravcsik *Liberal International Relations Theory*, 168.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*, 169.

socioekonominė tvarka²⁰. Remiantis pirmąja dimensija, ten, kur kyla nesutarimai dėl politinės tapatybės ar egzistuojančių valstybės sienų, ten padidėja galimybė tarptautiniam konfliktui. Kur požiūris į tapatybę ir sienas sutampa, ten įmanomas taikus sugyvenimas. Kur suvokimas yra įvairialypis, ten gali būti pasiekti kompleksiškesni susitarimai²¹. Antrosios dimensijos ašis – politinė tapatybė. Kur politinis legitimumas ir politinė ideologija yra ginčijami ir kur vienos valstybės įtvirtinta viešoji politinė tvarka yra suvokiama kaip grėsminga kitoje, konfliktinė situacija yra labiau tikėtina²².

Trečioji socialinių tapatybių dimensija susijusi su vidaus socioekonominėmis taisyklėmis ir išteklių paskirstymu. Viešųjų gerybių paskirstymas sukuria apribojimus rinkoms, tad siekiama pasiekti socialinį kompromisą. Norint pasiekti šį kompromisą, tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu mastu, veikia skirtingi valstybių interesai, kurie susiję su tokiais sritimis kaip imigracija, socialinė apsauga, mokesčiai, tikėjimo laisvė, sveikatos apsauga, aplinkosauga ir daugelis kitų²³.

Ar tai vadintume elementais, ar dimensijomis, ar dar kitaip, naudojant Moravcsiko idėjinį liberalizmą, esminius prioritetus, kurie daro įtaką pasirinkimams užsienio politikoje, galima skirstyti į tautinius, politinius ir socioekonominius. Tautiniams prioritetams priskirtina viskas, kas susiję su tautine tapatybe, valstybės suverenumu, teritorinio vientisumo klausimais. Politiniams prioritetams priskirtina viskas, kas susiję su politinėmis institucijomis, jų atstovavimu socialinėms grupėms ir priimamais sprendimais, politine ideologija. Socioekonominiams prioritetams priskirtini tie klausimai, kurie susiję su ekonominėmis, socialinės apsaugos problemomis, jų sprendimu ir iš to plaukiančiais suvaržymais. Šiame darbe, nagrinėjant Lenkijos ir ES veikėjų elgesį, prioritetai, kurie darė įtaką jų veiksams, bus priskiriami šioms trimis apibrėžtomis prioritetų grupėms: tautinei, politinei ir socioekonomicinei. Žinoma, ne vienu atveju politiko ar institucijos veiksmui įtaką gali daryti prioritetai iš skirtingų grupių, tad tokie persidengimai ir jų priežastys taip pat bus įvardijami.

Komercinis liberalizmas aiškina *valstybės elgesį per rinkos pokyčius susiduriant su vidaus ir tarptautinės ekonomikos veikėjais*. Pasikeitusi vidaus ir globalios ekonomikos struktūra keičia tarptautinės prekybos sandorių kaštus ir naudą ir taip sukuriama spaudimas vyriausybėms skatinti arba nutraukti tokią prekybą per tinkamus užsienio, ekonomikos ir saugumo politikos įrankius²⁴. Komercinio liberalizmo teorija neprognozuoja, kad ekonominės paskatos automatiškai sukuria visuotinę laisvą prekybą ir taiką. Pasak Moravcsiko, tai yra utopinis požiūris, kurį komerciniam liberalizmui dažniausiai klaidingai priskiria jo kritikai. Vietoje to, komercinis liberalizmas pabrėžia

²⁰ Moravcsik *The New Liberalism*, 241.

²¹ *Ibid.*

²² *Ibid.*, 242.

²³ *Ibid.*

²⁴ Moravcsik *Taking Preferences Seriously*, 528.

paskatas siekti konkrečios ekonominės politikos tikslų ir kliūtis, kurias sukuria šalies vidaus ir tarptautiniai konfliktai, kurios veikia išteklių paskirstymas²⁵. Moravcsiko teigimu, komercinio pagrindinė tezė yra iš esmės funkcionalistinė: vidaus ir tarptautinės ekonomikos struktūros pokyčiai pakeičia tarptautinės prekybos kaštus ir naudą, o tai sukuria spaudimą valstybių vyriausybėms lengvinti arba sunkinti tokios prekybos sąlygas per atitinkamas užsienio politikos ekonomines ir saugumo priemones²⁶. Kuo didesnę ekonominę naudą iš tarptautinės prekybos gauna verslas, tuo daugiau šansų, kad jis spaus vyriausybę lengvinti tokios prekybos sąlygas. Kuo daugiau tokia prekyba reikalauja sąnaudų, tuo didesnė tikimybė, kad augs priešiškus tokiai prekybai. Moravcsikas pastebi, kad komercinis liberalizmas geriau identifikuoja nelaimėlius, kuriems ši prekyba sukuria daugiau žalos, nei tuos, kurie iš tokios prekybos išlošia daugiausiai²⁷.

Kai idėjinio ir komercinio liberalizmo teorijos išskiria socialinių tapatybių ir ekonominių interesų svarbą, **respublikoniškas liberalizmas** nurodo būdus, *kaip valstybės institucijos gali sujungti tuos interesus ir paversti juos valstybės politikos dalimi*²⁸. Pagrindinis kintamasis respublikoniškajame liberalizme yra politinio atstovavimo prigimtis, kuri nurodo, kieno socialiniai prioritetai užima dominuojančią poziciją valstybės politikoje ir valdžios institucijose²⁹. Paprasta to pasekmė – valstybės politika yra šališka ir tarnauja valdančiosios koalicijos arba stiprių vidaus politikos grupių interesams, kurie atsiskleidžia arba per tiesiogiai valdomas institucijas, arba per joms daromą įtaką. Jeigu konkrečios grupės formuoja užsienio politiką, kuri neneša naudos didžiajai daliai visuomenės, galutinis rezultatas tikėtinas bus neefektyvus³⁰. Ši teorija išskiria riziką prisiimančius lyderius ir grupes bei demokratinės taikos fenomeną³¹.

Lenkijos ir ES santykius šiame tyrime nuspręsta nagrinėti tik per idėjinio liberalizmo prizmę dėl keletos priežasčių. Pirmiausia, iš pirmo žvilgsnio Lenkijos ir ES kaktomuša dėl tokių klausimų kaip teisės viršenybė ar LGBT bendruomenės teisės yra labai stipriai veikiama tapatybių ir vertybių, o būtent šią plotmę geriausiai nagrinėja idėjinis liberalizmas. Daroma prielaida, kad būtent vertybių ir tapatybių susikirtimas, o ne, pavyzdžiui, tarptautinės prekybos klausimai lėmė Lenkijos ir ES konfliktą. Pagrindiniai Moravcsiko idėjiniame liberalizme išskirti prioritetai yra tautiniai, politiniai ir socioekonominiai. Pastarieji du paliečia klausimus, kuriuos nagrinėja ir komercinis bei respublikoniškas liberalizmas, tad naudojant idėjinį liberalizmą šios sferos nebus apleistos. Idėjinis liberalizmas taip pat paaiškina ir Moravcsiko išskirtas tris pagrindines liberalizmo tarptautinių santykių teorijos prielaidas. Tikėtina, kad dėl šios priežasties Lenkijos ir

²⁵ Moravcsik *Liberal International Relations Theory*, 172.

²⁶ Moravcsik *Taking Preferences Seriously*, 528

²⁷ Moravcsik *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, 8.

²⁸ Moravcsik *Taking Preferences Seriously*, 530.

²⁹ Moravcsik *Liberal International Relations Theory*, 173.

³⁰ Moravcsik *The New Liberalism*, 244.

³¹ Moravcsik *Taking Preferences Seriously*, 532.

ES konfliktą analizuoti per Moravcsiko filosofiją geriausia naudojant būtent idėjinį liberalizmo teorijos variantą, o ne komercinį ar respublikonišką.

Literatūros apžvalga: Lenkijos ir ES konfliktas

Nuo 2015 metų, kai Lenkijoje valdančiosios koalicijos ašimi tapo PiS, o prezidentu – A. Duda, Lenkija ir čia vykstantys politiniai procesai patraukė ne vieno akademiko žvilgsnį. Per šį laikotarpį parašytas ne vienas mokslinis straipsnis, susijęs su Lenkija ir PiS. Visgi, verta pabrėžti, kad dauguma literatūros neapima viso su PiS atėjusių pokyčių paveikslo, daugiausiai dėmesio skiriama teisės viršenybės krizei, o santykiai su ES nagrinėjami būtent per teisės viršenybės principų pažeidimų prizmę, neretai kartu nagrinėjant ir Vengrijos atvejį.

Kalbant apie PiS politiką, daugiausiai dėmesio akademinėje literatūroje skiriama nuo 2015 m. vykstančiai teisės viršenybės krizei, o bene plačiausiai ją išnagrinėjo Wojciechas Sadurskis. Jo teigimu, po pergalės 2015 metų rinkimuose, PiS KT pavertė instrumentu, skirtu priimtų įstatymų palaikymui. Sadurskis rašo, kad Lenkijos KT nebeatlieka tos funkcijos, kurią atlieka kiti konstituciniai teismai visame pasaulyje – apginti konstitucijos ir teisės viršenybę. Autoriaus teigimu, Lenkijoje išnyko KT kaip konstitucijos aiškintojas, o vietoje to atsirado parlamentinės daugumos pagalbininkas³².

2019 m. pasirodė Sadurskio knyga „Poland’s Constitutional Breakdown“, kurioje autorius stengiasi atsakyti, kokios priežastys lėmė nuo 2015 metų besitęsiančią konstitucinę krizę šalyje. Sadurskis pateikia išsamią analizę, kurioje peržvelgia Lenkijos konstitucionalizmą iki 2015 metų, taip pat visą PiS inicijuotos teismų reformos procesą iki 2019 metų bei visus Europos teismų sprendimus, nukreiptus prieš Lenkijos valdančiųjų veiksmus. Sadurskis apžvelgia reakciją ne tik į teismų reformą, bet ir, pavyzdžiui, Belovežo girios kirtimą ir prieš tai nukreiptas sankcijas. Jis taip pat pateikia rekomendacijas, kaip į Lenkijos valdžios veiksmus turėtų reaguoti ne tik ES, bet ir kitos tarptautinės institucijos. Visgi, kadangi knyga išleista 2019 metais, joje nėra žvilgsnio į laisvąsias nuo LGBT zonas, diskusijas dėl ES biudžeto lėšų susiejimo su teisės viršenybės principais ar Lenkijos KT sprendimo dėl ES teisės viršenybės.

Taip pat autorius neslepia savo šališkumo tuo atžvilgiu, kad yra priešiškas PiS. Sadurskis knygos įžangoje pripažįsta, kad jo analizėje bus vietų, kur jis leis kalbėti savo emocijoms, kadangi Lenkija yra jo mylima gimtinė. Autorius pabrėžia, kad nors knygoje dėstomi faktai yra tikslūs, pati knyga nėra neutrali³³. Toks Sadurskio prisipažinimas gali būti sveikintinas, kad autorius išlieka nuoširdus su savo knygos skaitytojais. Visgi remtis Sadurskio įžvalgomis gali būti problematiška vien dėl jo įvardijamo šališkumo ir nusistatymo prieš analizuojamus objektus. Sadurskis bene plačiausiai iš akademikų aprašė Lenkijos konstitucinę krizę, tačiau Lenkijos ir ES konfliktas jam

³² Wojciech Sadurski, „Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralysed Tribunal, to a Governmental Enabler“ *Hague Journal on the Rule of Law*, 11, (2019): 63

³³ Wojciech Sadurski *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford: Oxford University Press, 2019.

yra tik vienas iš epizodų jo analizėje. Dėl to Sadurskis veikia atsako į klausimą, kaip ir kodėl keitėsi Lenkijos teismų sistema, o ne į šiame tyrime nagrinėtina klausimą – kodėl Lenkija vėlėsi į konfliktą su ES? Taip, teisės viršenybės krizė yra viena iš atsakymo dalių, tačiau tiek Belovežo girios kirtimas, tiek laisvosios nuo LGBT zonos taip pat yra vieni iš raktų, leidžiančių atsakyti į pagrindinį šio tyrimo klausimą. Sadurskis jiems arba skiria mažai dėmesio, arba neskiria išvis.

Michaelas Hoffmannas taip pat apžvelgia Lenkijos teisinę krizę. Jo analizė, lyginant su Sadurskio, yra ne tokia išsami (tą galima paaiškinti ir teksto apimtimi), tačiau ji gerokai neutralesnė. Hoffmannas apžvelgia ir kitas galimas sankcijas Lenkijai, ne tik tada jau aktyvuotą 7-ąjį straipsnį. Autorius kalba ir apie galimybę Lenkijos valdančiuosius spausti per struktūrinius fondus, ką vėliau matėme per derybas dėl naujojo Bendrijos biudžeto³⁴. Hoffmannas savo analizėje pristato jau abi puses – tiek Lenkiją, tiek ES – tačiau jo žvilgsnis koncentruojasi į teisinę problematiką, o ne politinę. Taip pat autoriaus analizėje Lenkijos pusę atstovauja tik PiS, o ES apskritai perteikiama tik per institucijas, joje nėra išryškinamos svarbiausios asmenybės, nors jų prioritetai, jų veiksmai neretai vystė šį konfliktą.

Tiek Sadurskio, tiek Hoffmanno analizės svarbios suprasti vieną iš svarbiausių Lenkijos ir ES konflikto ašių – teisės viršenybės krizę, tačiau jos veikia žvelgia į šalies vidaus reikalus, teisinės reformos priežastis ir galimas pasekmes Lenkijos teisinei sistemai ir vidaus politikai ir neteikia tiek dėmesio tarptautinių santykių kontekstui.

Įdomus Davido Bunikowskio žvilgsnis į konstitucinę šalies krizę, kurioje jis įžvelgia naciams priklausiusio vokiečių filosofo Carlo Schmitto idėjas³⁵. Bunikowskio teigimu, PiS, o konkrečiai J. Kaczynskio veiksmuose, galima įžvelgti Schmitto aprašyto suvereno bruožų, kuris turi absoliutų paskutinio žodžio monopolį. Tokioje tvarkoje viskas remiasi suvereno sprendimais, o ne teisinėmis normomis³⁶. PiS vykdoma politika ir Lenkijoje įvykęs susiskaldymas dėl valdančiųjų veiklos ir jos metodų Bunikowskiui primena kitą Schmittišką idėją, kurioje yra „draugų-priešų“ susiskaldymas³⁷. Bunikowskio akcentas yra vidaus politikos ir J. Kaczynskio, kaip pagrindinio reformų ideologo, analizė, neskiriant per daug dėmesio tarptautiniams santykiams ir kitų veikėjų svarbai Lenkijoje įvykusiems pokyčiams po 2015 metais vykusių rinkimų.

Nors nemažos dalies autorių pagrindinis tyrimo objektas, nagrinėjant Lenkijos politiką po 2015 metų, yra būten teisės viršenybės krizė, dalis akademikų į pokyčius Lenkijoje žvelgia plačiau, nepamiršdami ir europinio konteksto. „Draugos-priešo“ susiskaldymą, kurį Lenkijos, o konkrečiai

34 Michael Hoffmann. „[PiS]sing off the Courts: the PiS Party's Effect on Judicial Independence in Poland“ *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 51, 4, (2018): 1189–1190.

35 Dawid Bunikowski, „The constitutional crisis in Poland, Schmittian questions and Kaczyński's political and legal philosophy.“ *Journal of Contemporary European Studies*, 26(3), 2018, 285-307.

36 Burnikowski, 287-288.

37 *Ibid*, 299.

J. Kaczynskio politikoje, įžvelgė Bunikowskis, pastebėjo ir Molly O'Neal. Ši mokslininkė bando paaiškinti tai, ko siekiama ir šiuo tyrimu – atsakyti į klausimą, kodėl Lenkija ėmė konfliktuoti su ES. O'Neal tvirtina, kad Lenkijoje vyksta dviejų valstybės kūrimo projektų susidūrimas, kurių naratyvai apie Lenkijos tapatybę tarpusavyje yra visiškai nesuderinami.

Pirmasis yra pilietinis projektas, puoselėjimas *meinstryminio* elito, kuris leidžia europiniam identitetui perimti vietą iš lenkiškosios tapatybės. Kitas projektas – neo-tradicinis, remiamas PiS ir kraštutinės dešinės politikų, atmeta europinės tapatybės puoselėjimą, o europietiškas vertybes įvardija kaip svetimas. Jis siekia atstatyti lenkiškąjį identitetą, kurį jie įvardija, kaip pagrįsta katalikybe, antielitizmu, konservatyviomis pažiūromis į šeimą ir hagiografinę Lenkijos istorijos versiją³⁸.

Konservatyvusis elektoratas baidosi svetimų idėjų įtakos ir siekia, kad Lenkija nebebūtų mokoma kitų valstybių, o būtų priimama kaip lygiavertė partnerė. „Kitas“, kuris remia ir skleidžia svetimas idėjas, konservatyviajame Lenkijos nacionalizme randamas ir šalies viduje (proeuropietiškoji liberalioji stovykla), ir užsienyje³⁹. Pasak O'Neal, PiS vizijoje Lenkija privalo „pakilti ir nebeklūpėti ant kelių“. Kitose Europos valstybėse matoma tendencija pastebima ir Lenkijoje, kai tradicinė partija, tokia kaip PiS, perėmė kai kurias kraštutinės dešinės partijų naudojamas idėjas, tokias kaip ksenofobija ar antielitizmas. PiS lyderiai nevensia laužyti politinio korektiškumo ribų, o arši retorika, kurią anksčiau buvo galima girdėti tik iš radikalių politinių jėgų, rodo visuotinių vertybių radikalėjimą, kuris pastebimas ir kitose Europos šalyse⁴⁰.

O'Neal teigimu, pagrindiniu PiS tikslu galima laikyti nacionalinės tapatybės atstatymą, suvereniteto ir autonomijos stiprinimą, o tai, valdančiųjų nuomone, įmanoma pasiekti tik sustabdžius europinę integraciją ir siekiant pokyčių pačioje ES. PiS paramos ieško iš kitų euroskeptiškų politinių jėgų kitose Europos valstybėse, tačiau nors požiūryje į ES vertybės sutampa, dažnai Vakarų Europos euroskeptikų partijos palankiai žvelgia į Rusiją ir nepritaria ES plėtrai į Rytus, pavyzdžiui, priimant į Bendriją Ukrainą, o tai prieštarauja PiS principams⁴¹.

O'Neal pateikia filosofinį paaiškinimą, kodėl kilo konfliktas tarp ES ir Lenkijos, tačiau ir jame galima atrasti trūkumų, kuriuos gali išpildyti šis tyrimas. Nors Lenkijos pusėje yra išskiriami skirtingi veikėjai, stovyklos, tačiau, kaip ir didelėje dalyje tyrimų, užmirštama ES. O'Neal mini Bendriją kamuojančias identiteto krizes, įvairių valstybių, tarp jų ir Lenkijos, bruzdesį dėl europinio projekto ateities, tačiau ir šioje analizėje ES yra imama kaip vienis, neišskaidant jos į skirtingus veikėjus ar institucijas, tad to O'Neal analizėje trūksta. Antra, O'Neal straipsnis publikuotas 2017

³⁸ Molly O'Neal, „The European „Other“ in Poland's Conservative Identity Project.“ *The International Spectator*, 52(1), 2017, 28-45.

³⁹ O'Neal, 30.

⁴⁰ *Ibid*, 42.

⁴¹ *Ibid*, 43.

metų vasarį, likus dešimčiai mėnesių iki to, kol Lenkijos premjeru tapo Mateusz Morawiecki. Neskaitant to, kad O'Neal analizės imtis yra tik du naujosios Lenkijos valdančiosios koalicijos valdymo metai, joje nėra nagrinėjamas vienas svarbiausių ES-Lenkijos konflikto veikėjų M. Morawiecki.

Apie Lenkijos užsienio politikos krypties pasikeitimą rašo ir Kamili Zwolski, kuris teigia, kad Lenkija pakeitė savo nuosekliai proeuropietišką užsienio politikos kryptį ir padarė radikalų posūkį nuo kurso, kurio ėmėsi nuo 1989 m. Zwolski tvirtinimu, visiškai nesvarbu, ar šis posūkis yra gerai apgalvotos strategijos dalis, ar natūralus naujosios Vyriausybės vidaus politikoje pradėtų reformų pratęsimas. Autoriaus teigimu, svarbiausios yra pasekmės, o jos yra tokios, kad Lenkija nebėra europinės integracijos variklis ir šalis taip nebevertina savo santykių su Vokietija ir Prancūzija. Vietoje to, Lenkijos valdžia ėmėsi Rytų ir Vidurio šalių valstybių aljanso, kuriame Lenkija, kaip didžiausia regiono valstybė, natūraliai lyderiautų. Kad pateisintų tokį savo žingsnį, Lenkija tikino, kad turi apginti savo suverenitetą ir nacionalinius interesus nuo Briuselio ir Berlyno diktato, apsiginti nuo ES propaguojamų ne krikščioniškų ir liberalių vertybių, Vokietijos ekonominio dominavimo ir priverstinio pabėgėlių ir migrantų, neišpažįstančių katalikų tikėjimo, priėmimo į savo šalį⁴². Taip Zwolski rašė 2017 metais, tad jo spėjimas, kad PiS gali pralaimėti kitus rinkimus ir Lenkija vėl grįžtų prie proeuropietiškos užsienio politikos krypties, nepasitvirtino. Zwolski tekste jau galima atrasti idėjinio liberalizmo apraiškų, kai kalbama apie suverenitetą, vertybinį pagrindą, tačiau Zwolski tai naudoja kalbėdamas ir apie Lenkijos santykius su ES, ir apie Lenkijos dvišalius santykius su regiono valstybėmis, tad ES yra tik vienas iš veikėjų Zwolski analizėje, o tai neleidžia, einant per konkrečius smulkesnius pavyzdžius, pateikti išsamesnio atsakymo, kas ir kaip konkrečiai veikė Lenkijos ir ES santykius per nagrinėjamą laikotarpį.

Neretai, kai kalbama apie politinės krypties pakeitimą ar tolsimą nuo demokratiškos vertybių, greta Lenkijos yra minima ir Vengrija. Bartoszo M. Rydliński teigimu, nūsukimo nuo liberalios demokratijos principų Vidurio Europoje veidais šiuo metu yra Vengrijos premjeras Viktoras Orbanas ir J. Kaczyński. Pasak autoriaus, šie lyderiai atstovauja naujojo tipo vadinamąją Višegrado politiką, kuri pasižymi atviru prieštaravimu priimti pabėgėlius, ES kritika ir teisės viršenybės nepaisymu. Rydliński teigia, kad J. Kaczyński tam tikra prasme yra V. Orbano mokinys, o daugelis Vengrijoje pritaikytų praktikų „copy-paste“ principu įgyvendinamos ir Lenkijoje⁴³.

Rydliński teigimu, nuo 2015 m. V. Orbanas sulaukė stipraus sąjungininko nūsukimo nuo liberalumo kelyje bei santykiuose su ES institucijomis. Kritikuojamos V. Orbano ir „Fidesz“

⁴² Kamil Zwolski, „Poland's Foreign-Policy Turn.“ *Survival*, 59 (4), 2017, 167-182.

⁴³ Bartosz M. Rydliński, „Viktor Orban – First among illiberals? Hungarian and Polish steps towards populist democracy.“ *Online Journal Modelling the New Europe*, 26, 2018, 95-107.

įgyvendinamos reformos tapo įkvėpimu Lenkijos Vyriausybei. Kartu Kaczyński ir Orbánas kvestionuoja Europos solidarumą ir su ES elgiasi kaip su papildomu finansavimo šaltiniu. Visgi matomas esminis skirtumas požiūryje į Rusiją ir Vladimirą Putiną. Lenkijos santykiai su Rusija yra gana prieštaringi, o Vengrija, nebūdama Rusijos kaimyne, gali palaikyti daug labiau pragmatišką požiūrį į Kremlį⁴⁴.

Hilary Appel įvardija ir kitą skirtumą tarp „Fidesz“ ir PiS. Skirtingai nei „Fidesz“, PiS nelaimėjo absoliučios daugumos parlamente. Tad vietoje to, kad perrašytų šalies konstituciją, PiS rėmėsi naujais įstatymais ir savo partijos atstovu prezidento poste tam, kad įgyvendintų savo programą. Dar vienas skirtumas yra ekonominis kontekstas. Lenkija nepatyrė skaudžių 2008–2009 m. ekonominės krizės pasekmių, tad jai neprireikė finansinės paramos iš Europos Centrinio Banko ir, ne taip kaip Vengrija, Lenkija nesulaukė neigiamo atsako iš ES ar užsienio investuotojų⁴⁵.

Aptarinėdamas Europos integracijos projekto ateitį Desmondas Dinan taip pat kalba apie nūsiskimą nuo liberalių vertybių ir šiame kontekste taip pat kalba apie Lenkiją ir Vengriją. Anot Dinano, šių šalių valdžių veiksmai yra vidinė grėsmė demokratijai ir teisės viršenybei, nors jis pastebi, kad ES institucijos, tokios kaip Europos Komisija ir Europos Parlamentas, konfrontavo liberalios demokratijos principus pažeidžiančias Lenkiją ir Vengriją⁴⁶.

Kiek daugiau aspektų, nei tik kalbėjimą apie nūsiskimą nuo liberalios demokratijos, apima Noemi Lendvai-Bainton ir Dorota Szelewa tekstas⁴⁷. Jos kalba apie šiose valstybėse įsigaliojusį autoritarinį neoliberalizmą, kuris, anot jų, yra ir valdymo forma, ir bandymas pertvarkyti valstybės sąrangą pagal susikurtas ekonomines, socialines, politines ir religines utopijas. Autorės, kaip svarbų kintamąjį išskiria religijos faktorių, kuris lėmė Lenkijos ir Vengrijos norą priešintis ES ir kovoti už tradicinius lyties, tautos apibrėžimus⁴⁸.

Ramona Comana ir Cecile Leconte savo straipsnyje kalba ne tik apie Lenkiją ir Vengriją, kaip valstybes, konfrontavusias ES institucijas tokiose srityse kaip migracija, teisės viršenybė ar demokratinės vertybės, bet ir apie Austriją. Visgi, kaip ir daugelis autorių, taip ir šios proceso pionieriumi pakrikštija Vengrijos premjerą V. Orbáną⁴⁹.

Gilėjant Lenkijos ir ES santykių krizei, atsiranda vis daugiau tyrimų, skirtų konkrečiai Lenkijos atvejui, nesuliejant jo su Vengrijos atveju. Agnieszka K. Cianciara naudoja Pierre'o Bourdieu lauko teoriją norėdama išsiaiškinti, kaip Lenkijoje pastaraisiais metais plėtojosi

⁴⁴ Rydlinski, 104-105.

⁴⁵ Hilary Appel, „Can the EU Stop Eastern Europe's Illiberal Turn?“ *Critical Review*, 31 (3-4), 2019, 255-266.

⁴⁶ Desmond Dinan, „Debating Europe's future“ *Irish Political Studies*, 34, (2019): 492

⁴⁷ Noemi Lendvai-Bainton, Dorota Szelewa, „Governing new authoritarianism: Populism, nationalism and radical welfare reforms in Hungary and Poland“ *Social Policy & Administration*, 55 (2020).

⁴⁸ Lendvai-Bainton, Szelewa, 1.

⁴⁹ Ramona Comana, Cecile Leconte, „Contesting EU authority in the name of European identity: the new clothes of the sovereignty discourse in Central Europe“ *Journal of European Integration*, 41 (2019): 855

europinės integracijos kontranaratyvai. Vienas iš jų – pasipriešinimo naratyvas, kurį naudojo ir Lenkijos politikos veikėjai⁵⁰. Cianciara pastebėjo, kad būdama opozicijoje, PiS demonizavo tuometinę vyriausybę, o tapusi valdančiosios koalicijos ašimi – savo oponentus opozicijoje. Visgi, anot autorės, po laimėtų rinkimų PiS retorikoje padaugėjo kaltinimų išorės veikėjams – ES institucijoms, Vokietijai ir Prancūzijai tapo pagrindiniais blogiečiais⁵¹. Kaip vieną iš galimų konflikto priežasčių Cianciara įvardijo stiprėjusį Lenkijos ekonominį pajėgumą ir nesutikimą su įsisenėjusia Bendrijos valstybių narių hierarchija. Cianciaros tyrimas itin aktualus, nes yra gana šviežias – 2021 metų – ir apima tokius įvykius kaip Lenkijos ir Vengrijos grasinimas vetuoti ekonomikos atsigavimo fondą⁵².

Iš apžvelgiamos literatūros galima daryti keletą išvadų. Pirmą, didelė dalis autorių pagrindinį dėmesį teisės viršenybės krizei ir teismų reformai, nagrinėjamos reakcijos ir pokyčiai Lenkijos viduje, mažai dėmesio skiriama detalesnei ES reakcijai. Antra, dauguma akademikų akcentą deda ant PiS, tačiau nedetalizuoja skirtingų partijos veikėjų elgesio, taip pat pamiršta PiS koalicijos partnerių įtaką. Trečia, jeigu ES reakcija ir žingsniai, nukreipti prieš Lenkijoje vykstančias reformas, ir yra nagrinėjami, tai daroma ES vertinant kaip vieną vienetą, šios pusės retorika ar konkretūs sprendimai retai skaidomi ir priskiriami atskiriems politikams, politinėms jėgoms, institucijoms.

Dar viena išryškėjusi tendencija – daug analizių pateikta pirmaisiais PiS valdymo metais. Galima spėti, kad kardinalios valdančiųjų reformos paskatino akademikus kuo greičiau imtis „karštos“ temos. Tačiau dėl to susidarė situacija, kad akademinėje literatūroje mažai nagrinėtina tiek antroji kadencija, kurioje PiS tęsė pirmojoje pradėtus darbus, nemaža dalis svarbių įvykių yra aptariami tik keletose straipsniuose, analizėse trūksta vėliau atsiradusių veikėjų, tokių kaip M. Morawieckis, vaidmens ir svarbos analizės.

Dalis autorių Lenkijos ir Vengrijos atvejus nagrinėja kartu, tad šiose analizėse trūksta Lenkijos atvejo išskirtinumo pabrėžimo, vertinant iškart dvi šalis daug mažiau dėmesio skiriama atskiriems veikėjams, tad dažniausiai apsiribojama J. Kaczyńskiego ir V. Orbano paminėjimu. Tiek Lenkijos, tiek Vengrijos atvejai yra unikalūs. Nors galima juos lyginti ir matyti tam tikras tendencijas, kurios pastebimos Vidurio ir Rytų Europoje, imti ir nagrinėti Lenkijos ir ES santykius bei Vengrijos ir ES santykius bei teigti, kad tai tapatūs dalykai, būtų klaidinga.

⁵⁰ Agnieszka Cianciara, „Between EU’s aspiring saint and disillusioned rebel: hegemonic narrative and counter-narrative production in Poland“ *Journal of Contemporary European Studies* (2021): 1

⁵¹ Cianciara, 9–10.

⁵² *Ibid*, 10.

ANALIZĖ

Lenkijos ir ES konflikto tyrimas susideda iš keletos dalių. Pirmiausia, tyrime aptariami trys ryškiausi konfliktą nusakantys procesai: ginčas dėl teisės viršenybės, ginčas dėl LGBT ir ginčas dėl Belovežo girios kirtimo. Šiuose procesuose aktyviai veikė tiek Lenkijos, tiek ES pusė, dalyvavo skirtingi veikėjai. Nors teisės viršenybės krizė yra aptariama ne vienoje akademineje publikacijoje, skirtingi joje nutikę įvykiai suliejami į vieną, nėra detalesnės atskirų veikėjų veiksmų ir sprendimų analizės, nepateikiamas naujausių įvykių paveikslas. Kadangi teisės viršenybės krizė yra vienas Lenkijos ir ES konflikto katalizatorių, jam šiame tyrime skiriamas taip pat didelis dėmesys. Ginčai dėl LGBT ar Belovežo girios yra taip pat svarbios Lenkijos ir ES konflikto detalės, kurias nemaža dalis tyrėjų pamiršta arba epizodiškai pamini. Todėl šiame tyrime detalčiai aptariamas ir šių ginčų procesas bei esminiai juos veikę faktoriai.

Antroji tyrimo dalis skirta svarbiausių Lenkijos ir ES konflikto veikėjų analizei. Tyrimo metu išskirti šie esminiai Lenkijos veikėjai: PiS pirmininkas Jaroslawas Kaczynskis, teisingumo ministras, PiS koalicijos partneris Zbigniewas Ziobro, 2015–2017 m. premjerės pareigas ėjusi Beata Szydlo, nuo 2017 m. premjero pareigas einantis Mateusz Morawieckis, Lenkijos prezidentas Andrzejus Duda. Šių veikėjų prioritetai, sprendimai veiklumas ar neveiklumas inicijavo konfliktą su ES, lėmė jo eigą. ES pusėje nuspręsta nagrinėti EK ir EP veiklą konflikte, išskiriant esminius EK veikėjus: 2014–2019 m. EK pirmininku buvusį Jeaną Claude'ą Junckerį, nuo 2019 m. EK pirmininkės pareigas einančią Ursulą von der Leyen ir EK vicepirmininką Fransą Timmermansą.

Tyrimas atliktas naudojant kokybinę turinio analizę ir aprašomąjį analitinį metodą. Šie metodai turėtų geriausiai padėti apžvelgti konflikto eigą, jai įtaką dariusius veiksnius, esminių veikėjų elgesį ir motyvus. Tyrime nagrinėti straipsniai spaudoje, veikėjų viešos kalbos, duoti interviu, oficialūs dokumentai, įstatymų projektai, pranešimai spaudai, teismų sprendimai, diskusijų stenogramos. Manoma, kad skirtingų rūšių šaltinių pasirinkimas leis geriausiai išnagrinėti tiek konflikto eigą, tiek svarbiausių konflikto veikėjų elgseną.

Atvejų analizė

Ginčas dėl teisės viršenybės

Lenkijos teisės viršenybės krizės pradžia galima laikyti ne PiS sprendimus, o jų pirmtakų. Baigiantis 2011–2015 metų kadencijai, Lenkijos parlamentas, kurio pagrindine ašimi tuo metu buvo partija „Platforma Obywatelska“ (PO) (liet. „Piliečių platforma“), susidūrė su keblia situacija. Aplink parlamento rinkimų datą turėjo atsilaisvinti trečdalis – penkių iš penkiolikos – KT teisėjų vietos. Trys teisėjai atsistatydino kelios dienos prieš susirenkant naujos kadencijos parlamentui, dar du turėjo pasitraukti jau pradėjus dirbti naujos kadencijos parlamentui, kuriame PO atsidūrė opozicijoje, o valdančiąją koaliciją sudarė PiS su mažaisiais partneriais⁵³. Bėgant paskutinėms kadencijos dienoms, PO kontroliuojamas parlamentas priėmė sprendimą, kad būtent šios kadencijos parlamentarai privalo paskirti teisėjus į penkias atsilaisvinusias KT vietas^{54 55 56 57 58}. Nors pats KT analizavo PO paskirtų teisėjų teisėtumą, PiS užbėgo KT sprendimui už akių ir 2015 m. gruodžio 2 d. paskyrė penkis naujus teisėjus į atsilaisvinusias vietas^{59 60 61 62 63}. Keturių iš penkių naujojo parlamento paskirtų teisėjų priesaikas prezidentas A. Duda priėmė iškart kitą dieną po pirmos valandos nakties. Kitą dieną KT priėmė sprendimą, kad trys ankstesnio parlamento priimti teisėjų paskyrimai yra teisėti ir jie turėjo prisiekti ir pradėti eiti pareigas, o du – neteisėti⁶⁴. Ši įvykių virtinė ir sukėlė pirminę koliziją tarp valdančiųjų ir KT. A. Duda atsisakė priimti PO paskirtų teisėjų priesaikas keletą mėnesių, o savo partijos kontroliuojamo parlamento paskirtų teisėjų priesaikas priėmė po jų paskyrimo nepraėjus nė parai. Nei PiS skirdama teisėjus, nei A. Duda

⁵³ Maciej Kisilowski, „Poland’s ‘overnight court’ breaks all the rules“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/article/law-vs-justice-poland-constitution-judges/>.

⁵⁴ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3958_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁵⁵ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3957_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁵⁶ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3956_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁵⁷ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3955_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁵⁸ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3954_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁵⁹ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u4.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁶⁰ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u3.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁶¹ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u2.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁶² Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u1.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁶³ Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁶⁴ Kisilowski, „Poland’s ‘overnight court’ breaks all the rules“.

priėmęs jų priesaikas nelaukė KT sprendimo, o tai ir sukėlė diskusijas apie naujųjų Lenkijos valdančiųjų keliamą grėsmę teisės viršenybei.

Tų pačių metų gruodžio pabaigoje Lenkijos Seimas priėmė naują KT įstatymą, kuriuo pakeitė šios institucijos veikimo tvarką. Pagal naująjį teisės aktą, jei KT norės priimti sprendimą, posėdyje turės dalyvauti bent trylika iš penkiolikos KT teisėjų. Pagal prieš tai galiojusią tvarką, dauguma sprendimų KT priimdavo dalyvaujant bent penkiems teisėjams, o pačius svarbiausius sprendimus priimdavo dalyvaujant bent devyniems teisėjams. Sprendimai būdavo priimami balsų dauguma⁶⁵. Įstatymo pakeitimams pritarė ir Lenkijos Senatas⁶⁶. Šis sprendimas sukėlė masinius protestus šalyje, opozicija ir protestuotojai kaltino valdančiąją koaliciją paminant demokratinius principus, o Lenkijos akcijų indeksas nukrito į šešerius metus nematytas žemumas⁶⁷. Šis sprendimas gana greitai sulaukė tarptautinės reakcijos. EK vicepirmininkas F. Timmermansas išsiuntė laiškus Lenkijos teisingumo ir užsienio reikalų ministrams su perspėjimu stabdyti pradėtą reformą. Savo laiške F. Timmermansas išreiškė viltį, kad Seimo priimtas įstatymas neįsigalios arba neįsigalios pilna apimtimi, nes jo sukeltos pasekmės turės įtakos KT nepriklausomumui ir efektyviai veiklai⁶⁸. Visgi nei protestai, nei kritika tiek iš opozicijos, tiek iš ES nesustabdė A. Dudos pasirašyti Seimo priimto įstatymo⁶⁹. Komentuodamas savo sprendimą, A. Duda teigė, kad po ilgų svarstymų jam tapo aišku, kad šis įstatymas sustiprins KT⁷⁰. Kovo 9 d. KT priėmė sprendimą, kad parlamento priimtas, o prezidento pasirašytas įstatymas dėl naujos KT darbo tvarkos prieštarauja šalies Konstitucijai. Po priimto sprendimo KT pirmininkas Andrzejus Rzeplinski teigė, kad valdančiųjų priimti pakeitimas sukuria sąlygas, kuriomis KT neįmanoma tinkamai dirbti, taip pat pažeidžiamas teismo nepriklausomumas⁷¹. Visgi valdantieji atmėtė šį teismo sprendimą. Teisingumo ministras Z. Ziobro teigė, kad KT sprendimas savyje neturi jokios teisinės galios ir yra neprivalomas⁷², tam pritarė ir premjerė B. Szydło, kuri teigė, kad KT sprendimas nėra teisiškai galiojantis, kadangi priimdamas jį teismas nesilaikė valdančiųjų priimto naujojo įstatymo⁷³.

⁶⁵ Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *O zmianie ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/ustawy/122_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁶⁶ Agence France-Presse, „Poland’s senate votes to curb power of top court“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/24/poland-senate-votes-constitutional-court>.

⁶⁷ Marcin Goettig, „Polish parliament passes contentious amendment to top court law“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/poland-constitution-crisis-idUSL8N14B2UG20151222>.

⁶⁸ Jan Cienski, „Poland’s constitutional crisis goes international“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-constitution-crisis-kaczynski-duda/>.

⁶⁹ BBC, „Poland court reforms signed into law despite protests“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-35189057>.

⁷⁰ Jan Cienski, Vince Chadwick, „Polish opposition challenges new law on constitutional court“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polish-opposition-challenges-new-law-on-constitutional-court/>.

⁷¹ Jan Cienski, „Poland’s PiS tells top court to stuff it“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-constitution-tribunal-democracy-kaczynski-rule-of-law-pis/>.

⁷² *Ibid.*

⁷³ BBC, „Poland’s Constitutional Court clashes with new government“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-35766482>.

Nors Moravcsiko idėjinis liberalizmas yra skirtas aiškinti valstybių užsienio politiką ir veiksmus joje, jo išskirti prioritetai gali padėti suprasti ir PiS norą kuo skubiau perimti KT kontrolę ir įvykdyti šios institucijos veiklos reformą. KT turi teisę priimti sprendimą, kad parlamento priimti įstatymai neatitinka Konstitucijos ir taip užkirsti kelią kai kuriems politikų planams ir norams. PiS, A. Dudai laimėjus prezidento rinkimus, o partijai laimėjus parlamento rinkimus, savo rankose kontroliavo visą leidžiamąją ir vykdomąją valdžią, o vienintele nuo valdančiųjų nepriklausoma valdžios šaka buvo likęs KT. PiS suskubo teikti savo kandidatūras ir dėl to, kad be 2015 m. atsilaisvinsiu penkių teisėjų vietų, per kitus aštuoniolika mėnesių turėjo atsilaisvinti dar trys, tad paskyrė iš viso aštuonis teisėjus, valdantieji savo rankose turėtų daugumą iš penkiolikos teisėjų sudarytoje kolegijoje⁷⁴. Tad, vertinant per idėjinio liberalizmo prizmę, valdančiųjų sprendimą veikė politiniai prioritetai. Nors kalbėdamas apie politinius prioritetus Moravcsikas turi omenyje politines institucijas, o KT yra teisinė institucija, iš priimtų sprendimų aiškiai matomas noras PiS ir jos koalicijos partnerių noras politizuoti KT tam, kad ši institucija netaptų kliuviniu įgyvendinti savo norimais politiniams sprendimams.

Šiuose sprendimuose galime įžvelgti ir kitus Moravcsiko išskirtus politikos prioritetus. PiS savo retorika grindžia, kad lenkų tautinė tapatybė yra neatsiejama nuo krikščioniškų vertybių. Dėl šios priežasties, nors PiS noras apriboti teisę į abortus ir LGBT asmenų teises nepatektų į tautinių prioritetų dimensiją, valdančiųjų noras sutapatinti krikščioniškąsias vertybes ir lenkų tautinę tapatybę leidžia šį sprendimą priskirti būtent šiai prioritetų grupei. Perimdami KT kontrolę, valdantieji užsitikrina, kad jų priimti sprendimai dėl abortų ar LGBT teisių nesulauks aukščiausios šalies teisinės institucijos pasipriešinimo. Kaip kad KT pasipriešinimo nesulauktų ir PiS norimi įgyvendinti sprendimai socialinės apsaugos srityje, kuriuos veikia trečioji prioritetų grupė – socioekonominiai. Vienas geriausių pavyzdžių, kaip KT leido valdantiems vykdyti savo politinę darbotvarkę, yra 2020 m. spalį priimtas teismo sprendimas. PiS paskirtų teisėjų dauguma nusprendė, kad 1994 m. abortus leidžiantis teisės aktas prieštarauja šalies Konstitucijai⁷⁵. Šis teismo sprendimas iššaukė visuomenės pasipriešinimą ir protestus⁷⁶, tačiau leido valdantiems tęsti planus drausti abortus.

Nors Moravcsiko idėjinio liberalizmo teorija skirta analizuoti tarptautinius santykius ir valstybių elgsena jose, jo išskirtomis idėjomis galima iš dalies aiškinti ir Lenkijos valdančiųjų pasirinkimus vidaus politikoje, kai kalbame apie įtakos KT didinimo atvejį. Šie sprendimai davė

⁷⁴ Kisilowski, „Poland’s ‘overnight court’ breaks all the rules“.

⁷⁵ Trybunał Konstytucyjny, *Planowanie rodziny, ochrona plodu ludzkiego i warunki dopuszczalności przerywania ciąży*, Varšuva, 2020, <https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/11300-planowanie-rodziny-ochrona-plodu-ludzkiego-i-warunki-dopuszczalnosci-przerywania-ciazy> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁷⁶ Piotr Białczyk, „Aborcja. Protesty po wyroku TK. TAZ: Wojna kulturowa w Polsce“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/aborcja-protesty-po-wyroku-tk-taz-wojna-kulturowa-w-polsce-6568801570499328a>.

pradžią Lenkijos ir ES konfliktui, o prioritetai, kuriais vadovaudamiesi Lenkijos valdantieji ir pradėjo visą šį procesą, ateityje atsispindės ir konflikte su ES.

F. Timmermanso laiškas buvo tik pirminė ES reakcija į Lenkijoje vykstančius procesus. 2016 m. sausį EK pradėjo formalią Lenkijos priimtų sprendimų galimos įtakos teisės viršenybei įvertinimo procedūrą⁷⁷. Tai buvo pirmas kartas istorijoje, kada EK ėmėsi tokių veiksmų. Venecijos komisija, kurią įvertinti priimtų sprendimų efektyvumą pakvietė įvertinti patys Lenkijos valdantieji, savo ataskaitoje pabrėžė, kad priimti sprendimai trukdo veiksmingam KT darbui bei pamina demokratijos, žmogaus teisių ir teisės viršenybės principus⁷⁸. Nors Venecijos komisija yra Europos Tarybos, o ne EK patariamoji institucija, EK, pradėdama savo teisės viršenybės padėties Lenkijoje įvertinimo procedūrą, akcentavo, kad atsižvelgs į Venecijos komisijos nuomonę⁷⁹. Nors EK ir Lenkijos atstovai kalbėjosi dėl susiklosčiusios situacijos, tačiau tai neatnešė jokių labiau apčiuopiamų rezultatų ir EK paskelbė, kad siunčia Lenkijai oficialią nuomonę, kad pokyčiai KT darbe kelia grėsmę teisės viršenybės principams⁸⁰.

Idėjinio liberalizmo teorijoje išskiriami prioritetai pastebimi ir Lenkijos valdančiųjų reakcijose į pirmuosius ES institucijų veiksmus, kuriais reaguojama į šalyje prasidedančią teisės viršenybės krizę. Lenkijos valdančiųjų teigimu, priimti pokyčiai yra Lenkijos, o ne ES lyderių reikalas, tad vertinti juos turėtų lenkų visuomenė ir rinkėjai, o ne Briuselis⁸¹. Tęsiantis ginčui premjerė B. Szydlo teigė, kad Lenkijos valdžia nekoreguos šalies teisinės sistemos pagal rekomendacijas, kurios nesuderinamos su Lenkijos valstybės ir Lenkijos piliečių interesais. Tuometinis užsienio reikalų ministras Witoldas Waszczykowski komentavo, kad Lenkijos valdančiųjų bendradarbiavimas su EK bus grįstas pagarba suverenumui, subsidiarumui ir tautinei tapatybei⁸².

Remiantis Moravcsiku, Lenkijos valdančiųjų nenoras atsitraukti KT reformoje, net ir patiriant ES institucijų spaudimą, rodo kelis Varšuvos prioritetus. Pirmiausia, tai tautiniai prioritetai. Nors Moravcsikas rašo, kad šie prioritetai susiję su teritoriniu integralumu ir nacionaliniu saugumu, minismas ir politinis suverenumas – tai ir politinis, ir teisinis valstybės savarankiškumas bei galimybė nepriklausomai priimti sprendimus. Tą mes matome ir W.

⁷⁷ Yahoo! News, „Experts probe Polish govt's alleged breach of rule of law“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://news.yahoo.com/experts-probe-polish-govts-alleged-breach-rule-law-182609083.html>.

⁷⁸ Ilaria Polleschi, Wiktor Szary, „European rights body says Poland's court changes threaten rule of law“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/uk-europe-poland-constitution-idUKKCN0WD14W>.

⁷⁹ Jan Cienski, „Polish judges wrestle Warsaw rulers“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polish-government-vs-judiciary-round-2/>.

⁸⁰ Europos Komisija, *Commission Opinion on the Rule of Law in Poland and the Rule of Law Framework: Questions & Answers*, Briuselis, 2016, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_2017 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁸¹ Monika Scislowska, „Poland dismisses EU criticism as unwarranted, non-binding“, The Seattle Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.seattletimes.com/nation-world/poland-downplays-eu-criticism-as-merely-an-opinion/>.

⁸² Hortense Goulard, „Poland rejects Commission's rule of law request“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/beate-szydlo-eu-law-and-justice-poland-rejects-commissions-rule-of-law-request/>.

Waszczykowski reakcijoje į EK pradėtą procedūrą, kurioje atkreipiamas dėmesys į suverenumą. Antra, Lenkijos valdančiųjų veiksmuose akivaizdžiai matomi politiniai šalies prioritetai. Moravcsikas teigia, kad kur politinis legitimumas ir politinė ideologija yra ginčijami ir kur vienos valstybės įtvirtinta viešoji politinė tvarka yra suvokiama kaip grėsminga kitoje, konfliktinė situacija yra labiau tikėtina. Lenkijos priimta nauja KT tvarka ES buvo suvokiama kaip grėsmė teisės viršenybės principams vienoje iš valstybių narių. Tuo metu ES pradėtos procedūros – Briuselio inicijuota teisės viršenybės padėties įvertinimo procedūra – Varšuvoje buvo suvokiama kaip valdančiųjų priimtų sprendimų legitimumo ginčijimas. Šių prioritetų ir jų suvokimo aidai bus matomi ir toliau vystantis ES ir Lenkijos konfliktui. KT reforma buvo tik pirmasis skyrius Lenkijos ir ES konflikte. EK veiklą varžantys teisiniai mechanizmai neleido Briuseliui greičiau ir efektyviau reaguoti į Lenkijos valdančiųjų priimamus sprendimus, kurie ES institucijose suvokiami kaip grėsmė teisės viršenybės principams. Matydami lėtą EK reakciją, Lenkijos valdantieji manė turintys pakankamai resursų tęsti pradėtą šalies teismų reformą ir nesulaukti per daug skaudžių sankcijų iš Briuselio dėl savo veiksmų.

Nors KT reforma ir susilaukė dėmesio iš EK, atrodo, kad Lenkijos valdančiųjų tai neįaudino. Su žiniasklaida 2017 metų pradžioje bendravęs anonimiškumą panoręs išlaikyti lenkų diplomatas teigė, kad nors Varšuva ir nesitiki triumfuoti įsiplieskusiame konflikte su Briuseliu, realių procedūrų dėl teisės viršenybės principo pažeidimo ir „branduolinės galimybės“ – 7-ojo Lisabonos sutarties straipsnio – aktyvavimo ji nesitiki. Varšuvos atstovas tai grindė keletu priežasčių. Pirmiausia, Lenkijos sąjungininkė Vengrija blokuotų bet kokias sankcijas Lenkijai. Antra, Varšuvos įsitikinimu, Vokietija ir kitos didžiosios Bendrijos šalys nenori rizikuoti bloginti santykių su Lenkija, ypač turint omenyje neseniai pasibaigusį referendumą Jungtinėje Karalystėje dėl išstojimo iš ES. Lenkų nuomone, didžiosios Senojo žemyno valstybės nenorėtų rizikuoti, kad pritaikytos sankcijos pastūmėtų dar vieną valstybę prie išėjimo iš Bendrijos. Paskutine priežastimi, kodėl Lenkija netūrėtų sulaukti rimtų nuobaudų dėl savo reformų, lenkų diplomatas įvardijo Donaldo Trumpo išrinkimą Jungtinių Amerikos Valstijų prezidentu. Jei jo pirmtakas Barackas Obama kritikavo Lenkijos valdančiųjų veiksmus 2016 m. vasarą Varšuvoje vykusio NATO viršūnių susitikimo metu, tai D. Trumpas, cituojamo lenkų diplomato nuomone, nenorės veltis į šį ginčą ir JAV prezidento bei Lenkijos valdančiųjų suvokimas apie suverenumą sutampa⁸³.

Po pradėtos KT reformos nesulaukę rimtesnių sankcijų iš ES, Lenkijos valdantieji nesibaimo toliau tęsti pradėtą teismų reformą. 2017 m. liepą Seimas priėmė kelis įstatymus, kurie reglamentuoja teismų veiklą. Vienas iš teisės aktų numatė, kad visi Lenkijos Aukščiausiojo Teismo teisėjai privalės atsistatydinti. Prezidentas, teisingumo ministro prašymu, galės nuspręsti, kurie

⁸³ Alex Barker, Henry Foy, „Poland scents victory over Brussels in court tussle“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.ft.com/content/abcb920e-acda-11e6-9cb3-bb8207902122>.

teisėjai galės išlikti teisme. Kiti du įstatymai sustiprino valdančiųjų įtaką skiriant teisėjus. Pirmuoju įstatymu Teismų taryba, organas, kuris atsakingas už naujų teisėjų nominavimą, bus išardytas ir parlamentas paskirs naujus tarybos narius. Antruoju įstatymu valdantieji įtvirtino tvarką, kad teisingumo ministras galės paskirti ir nušalinti regioninių apeliacinių teismų pirmininkus⁸⁴. Vėliau šiems įstatymams pritarė taip pat PiS kontroliuojami aukštesnieji parlamento rūmai – Senatas⁸⁵. Šie sprendimai sukėlė dar vieną protestų bangą Lenkijos miestų gatvėse. Protestuotojai išreiškė pasipriešinimą tęsiamai teismų reformai, kurią valdantieji vykdo nepaisydami ES institucijų įspėjimų⁸⁶. Prezidentas A. Duda vetavo du iš trijų reformos įstatymų, pasirašydamas teisės aktą, leidžiantį teisingumo ministrui paskirti ir nušalinti regioninių teismų teisėjus. Šalies vadovas žadėjo grąžinti įstatymus į parlamentą su savo teikiamomis pataisomis⁸⁷.

Nepaisant prezidento veto, liepos pabaigoje EK pradėjo pažeidimo nagrinėjimo procedūrą prieš Lenkiją jai išsiųsdama oficialų pranešimą. Atsakymą į šį oficialų pranešimą Lenkijos valdžios institucijos turėjo pateikti per vieną mėnesį⁸⁸. Po daugiau nei mėnesio Komisija pripažino, kad nesulaukė Lenkijos atsako į pradėtą procedūrą⁸⁹.

Maža to, 2017 metų pabaigoje Lenkijos Seimas pritarė kontraversiškai vertinamiems įstatymams. Kaip ir žadėjo, A. Duda parlamentui grąžino vetuotus įstatymus su savo pataisomis⁹⁰. Pakeitimai, kuriems galiausiai pritarė Seimas, numatė Aukščiausiojo Teismo teisėjų pensijinio amžiaus kartelę nuleisti iki 65 metų. Tai reiškė, kad atsistatydinti turėjo 40 proc. tuometinių Aukščiausiojo Teismo teisėjų. Įstatymas taip pat numatė, kad prezidentas turi teisę nuspręsti, kurie vyresni nei 65 metų teisėjai gali likti savo pareigose⁹¹.

Besitęsianti teismų reformą iššaukė griežčiausią iki tol Briuselio reakciją – EK, pažymėdama, kad Lenkijoje matoma aiški grėsmė teisės viršenybės principams, kreipėsi į Europos Vadovų

⁸⁴ Michał Broniatowski, „Poland’s parliament backs bill tightening political control over Supreme Court“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-parliament-backs-bill-tightening-political-control-over-supreme-court/>.

⁸⁵ TVP Info, „Senat przyjął bez poprawek ustawę ws. Sądów Najwyższego“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.tvp.info/33317641/senat-przyjal-ustawe-ws-sadu-najwyzszego>.

⁸⁶ Paweł Florkiewicz, Paweł Sobczak, „Thousands protest after Polish lawmakers approve judiciary overhaul, defying EU“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/us-poland-politics-judiciary-vote-idUSKBN1A51OH>.

⁸⁷ Saim Saeed, „Polish president signs bill giving justice minister power over local courts“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polish-president-signs-bill-giving-justice-minister-power-over-local-courts/>.

⁸⁸ Europos Komisija, *Europos Komisija pradeda pažeidimo nagrinėjimo procedūrą prieš Lenkiją dėl poveikio teismams institucijoms turinčių priemonių*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/IP_17_2205 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁸⁹ David M. Herszenhorn, Quentin Ariès, „Brussels advances infringement case against Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/brussels-advances-infringement-case-against-poland/>.

⁹⁰ Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *O Sądzie Najwyższym*, Varšuva, 2017, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/ustawy/2003_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁹¹ Michał Broniatowski, „Warsaw defies EU with proposed changes to judiciary“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-supreme-court-warsaw-defies-eu-with-proposed-changes-to-judiciary/>.

Tarybą (EVT) siūlydama taikyti 7-ąjį Lisabonos sutarties straipsnį Lenkijai⁹². Visgi sprendimą komentavę apžvalgininkai pažymėjo, kad nors tai ir beprecedentis įvykis, realios grėsmės Lenkijai tikimybė maža, kadangi dėl „branduolinės galimybės“ aktyvavimo turi sutarti visos Bendrijos šalys, o jau minėtos Vengrijos noru bausti Lenkiją apžvalgininkai abejojo⁹³.

Faktas, kad prireikė dviejų metų, kol EK ėmėsi aktyvuoti „branduolinę galimybę“, yra vienas iš veiksnių, kodėl Lenkija tęsė teismų reformą. Anksčiau paminėtos lenkų diplomato mintys tik patvirtina, kad Varšuva nebijojo būti nubausta arba manė, kad bausmės nebus tokios skaudžios, kad nebūtų verta įgyvendinti savo tikslo – perimti teismų kontrolės. Pirmaisiais Lenkijos ir ES konflikto metais puikiai atsispindi pirmoji Moravcsiko iškelta idėjinio liberalizmo prielaida. Ji teigia, kad veikėjai gali ryžtis daug laiko ir sąnaudų atimančiam konfliktui, kuris gali atnešti neįtikėtinos naudos.

Moravcsikas išskiria tris esminius faktorius, kurie gali lemti valstybės pasiryžimą veltis į konfliktą tarptautinės politikos arenoje ir visus tuos faktorius mes matome pirmaisiais konflikto metais. Pirmiausia, Moravcsikas išskiria nesuderinamus įsitikinimus dėl nacionalinės, politinės ir socialinės tapatybės tarp šalies viduje esančių grupių ir išorinių veikėjų. Lenkijos valdantieji neretai ištraukia krikščioniškosios tapatybės svarbą ir grėsmę jai, kuri ateina iš Vakarų įtakos. Tačiau jei dabar konkrečiai žiūrėtume į teismų reformą, vienas iš pretekstų, kuriais savo sprendimus aiškino Varšuva, yra noras išlaisvinti šalies teismų sistemą. Pasak Lenkijos valdančiųjų, pokyčiai buvo būtini tam, kad šalies teismų sistemoje būtų išnaikinta korupcija, būtų atsikratyta nuo komunizmo laikų likusių elementų ir pati sistema būtų modernizuota⁹⁴. Briuselyje šie pokyčiai buvo suvokiami kaip noras uzurpuoti teisinę sistemą ir tai visiškai prasilenkia su ES įtvirtintais teisės viršenybės principais.

Antras faktorius, anot Moravcsiko, yra sutelkti resursai, kurie suteikia galimybę tęsti konfliktą ir konfliktą inicijavusiai grupei leidžiantys daryti prielaidą, kad konflikto atnešama nauda bus didesnė už žalą. PiS tuo metu savo įtakoje turėjo tiek Seimą, tiek Senatą, partijos atstovas sėdėjo prezidento poste, tad sutelkti politiniai resursai leido priimti norimus sprendimus. Ilgai trunkanti ES institucijų reakcija Lenkijos valdantiesiems leido tikėtis, kad žala, tai yra sankcijos, kurias šalis gali patirti dėl vykdomų sprendimų, nebus tokios skaudžios arba bus priimtos gerokai vėliau, nei priimtos reformos atnešama nauda – įtaka teismuose.

Trečiuoju faktoriumi Moravcsikas įvardija sutelktą politinę ir socialinę įtaką, kuri leidžia konkrečiai grupei veltis į konfliktą, kuris naudingas jai, o ne visai visuomenei. Jau minėta, kad PiS

⁹² Europos Komisija, *Rule of Law: European Commission acts to defend judicial independence in Poland*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_5367 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

⁹³ Maïa de la Baume, „Brussels puts Warsaw on path to sanctions over rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/frans-timmermans-brussels-puts-warsaw-on-path-to-sanctions-over-rule-of-law/>.

⁹⁴ *Ibid.*

rankose buvo visos valdžios šakos, verta pažymėti, kad po priimtų pakeitimų politikai išplėtė įtaką ir visuomeniniame transliuotojuje⁹⁵. Dėl šių priežasčių neverta abejoti, kad PiS ir jų mažesniųjų koalicijos partnerių įtaka Lenkijos politiniame ir socialiniame gyvenime buvo milžiniška. Prie to reikėtų pridėti ir visuomenės palaikymą, kuris PiS ir jos partneriams suteikė mandatą įgyvendinti savo tikslus. 2015 m. spalį vykusiuose parlamento rinkimuose PiS surinko 37.58 proc. rinkėjų balsų ir užsitikrino 235 iš 460 vietų Seime. Palaikymą valdančiajai partijai rodė ir vėliau sekusios visuomenės apklausos. 2016 m. kovą PiS palaikė 38 proc. rinkėjų⁹⁶, 2017 m. sausį – 34,7 proc.⁹⁷, 2017 gruodį – net 50 proc.⁹⁸. Žinoma, verta pažymėti, kad šios apklausos atliktos skirtingų tyrimų bendrovių, tačiau tai nekeičia fakto, kad visose jose PiS užėmė pirmąją vietą tarp visų partijų ir, nepaisant prasidėjusios tarptautinės kritikos Lenkijos valdantiesiems, dvejus metus laikėsi populiariausių šalies partijų sąrašo viršūnėje. Net ir apklausose, kuriose dauguma lenkų palaikė prieš Lenkijos valdančiųjų sprendimus nukreiptus ES veiksmus, PiS galėjo rasti sau palankių aspektų. Pavyzdžiui, 2016 m. birželį darytoje apklausoje, kuri skelbia, kad 42 proc. apklaustųjų mano, kad EK išreiškta nuomonė, kad Lenkijoje kyla grėsmė teisės viršenybei, yra teisinga, tačiau iš dešiniųjų pažiūrų apklaustųjų, elektorato, į kurį taiko PiS, atsakymų matyti, kad jie palaiko Lenkijos valdančiųjų pusę. 59 proc. jų atsakė, kad EK nuomonė apie Lenkiją yra neteisinga, 60 proc. manė, kad taip daromas neteisingas spaudimas jų šaliai, o dar 63 proc. tikino, kad EK veiksmai kilo iš to, kad Briuselis nemėgsta PiS ir aukščiausių šalies pareigūnų⁹⁹. Kita apklausa, kurią agentūra IBRiS atliko 2016 metų pabaigoje leidinio „Rzeczpospolita“ užsakymu, parodė, kad 43 proc. apklaustųjų yra susirūpinę dėl demokratijos padėties šalyje, tačiau 18–25 metų amžiaus grupėje 75 proc. apklaustųjų tikino, kad demokratijos padėtis šalyje nepakito¹⁰⁰.

Visgi ne visada Lenkijos valdančiųjų noras parodyti visuomenės palaikymą jų vykdomoms reformoms atitinka realybę. PiS partijos atstovas EP Patrykas Jakis išsiuntė laišką kolegoms parlamentarams gindamas jo šalyje vykstančią teismų reformą ir aiškindamas, kad 80 proc. lenkų jai pritaria. Tačiau apklausa, kurią remiasi P. Jakis, rodo kiek kitokius rezultatus. Nors 80 proc. respondentų atsakė, kad šalies teisinei sistemai reikia pokyčių, tačiau 69 proc. atsakė, kad A. Dudos

⁹⁵ Henry Foy, „Poland’s new government cracks down on state media“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.ft.com/content/729e39d0-ae31-11e5-993b-c425a3d2b65a>.

⁹⁶ TVN24, „Sondaż: cztery partie w Sejmie, PiS z dużą przewagą“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://tvn24.pl/polska/sondaz-cztery-partie-w-sejmie-pis-z-duza-przewaga-ra627288>.

⁹⁷ Wprost, „Najnowszy sondaż. PiS się umacnia, PO znowu przed Nowoczesną“, <https://www.wprost.pl/kraj/10037991/najnowszy-sondaz-pis-sie-umacnia-po-znowu-przed-nowoczesna.html>.

⁹⁸ WNP.PL, „50 proc. dla PiS! Efekt Morawieckiego?“, žiūrėta 2022 m. gegužės 12 d., <https://www.wnp.pl/parlamentarny/sondaze/50-proc-dla-pis-efekt-morawieckiego.240.html>.

⁹⁹ Dziennik Gazeta Prawna, „CBOS: 42 proc. Polaków popiera opinię KE o zagrożeniu praworządności“, žiūrėta 2022 m. gegužės 14 d., <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/952184,42-proc-polakow-popiera-opinie-ke-o-zagrozeniu-praworzadnosci.html>.

¹⁰⁰ WP Wiadomości, „Młodzi Polacy wciąż popierają PiS i nie widzą zagrożenia dla demokracji. Sondaż IBRiS dla „Rzeczpospolitej““, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/mlodzi-polacy-wciaz-popieraja-pis-i-nie-widza-zagrozenia-dla-demokracji-sondaz-ibris-dla-rzeczpospolitej-6074403273388673a>.

sprendimas vetuoti Aukščiausiojo Teismo veiklą reglamentuojančius įstatymus buvo teisingas, 64 proc. teigė, kad nepasitiki PiS reformomis teismų sistemoje. Tik 23 proc. apklaustųjų teigė palaikantys valdančiųjų veiksmus¹⁰¹.

Vertindami pirmuosius Lenkijos ir ES konflikto metus mes matome, kad PiS su mažaisiais koalicijos partneriais turėdami daug politinių instrumentų savo rankose, nemažos dalies visuomenės palaikymą, dalies žiniasklaidos kontrolę ir nesibaimindami iš Briuselio ateinančių perspėjimų sąmoningai vėlėsi į konfliktą su ES institucijomis. Lenkijos valdantieji matė greitą naudą – teismų kontrolę – bei lėtai ateinančią žalą – ES sankcijas. Tautinių ir politinių prioritetų skirtumai bei Lenkijos valdančiųjų turimi politiniai resursai bei turima įtaka lėmė konflikto pradžią bei tai, kad pirmaisiais metais Lenkijos valdantieji nė per žingsnį neatsitraukė nuo savo norų ir tikslų.

Esminiu faktoriumi pakeitusiu Lenkijos ir ES konfliktą teisės viršenybės srityje galime laikyti ESTT įsitraukimą į šį procesą. Nuo 2018 metų ESTT, po EK, kitų Bendrijos valstybių ar Lenkijos Aukščiausiojo Teismo kreipimusi dėl PiS ir mažųjų koalicijos partnerių vykdomų reformų, priėmė ne vieną nuosprendį, kuris ne tik atrišo rankas Briuseliui taikyti skaudesnius nuobaudas, bet koregavo ir Varšuvos elgesį.

2018 m. gruodį ESTT nusprendė, kad Lenkija turi nedelsiant sustabdyti teisės aktų, kuriais mažinamas šalies Aukščiausiojo Teismo teisėjų pensijinis amžius, galiojimą¹⁰². Po šio nuosprendžio PiS su partneriais kiek atsitraukė. Kitą dieną po ESTT sprendimo A. Duda pasirašė kiek anksčiau Seimo priimtą įstatymą, kuris stabdo reformą ir grąžina į darbą anksčiau nušalintus teisėjus¹⁰³.

Nors 2019 m. birželį ir tų pačių metų lapkritį Lenkija išgirdo panašius ESTT sprendimus, kuriais tvirtinama, kad valdančiųjų vykdomos reformos pažeidžia ES teisę¹⁰⁴, PiS su partneriais nesibodėjo imtis naujų veiksmų. 2019 m. gruodį Seimas priima įstatymą, kuris 2017 m. įkurtai teismų drausmės kolegijai suteikia teisę skirti piniginę baudą, sumažinti algą ar nušalinti nuo pareigų tuos teisėjus, kurie vykdo „politinę veiklą“¹⁰⁵. 2020 m. balandį, po EK kreipimosi, ESTT

¹⁰¹ Anna Wójcik, „Six arguments PiS uses to justify Poland’s judicial overhaul – and why they are wrong“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 14 d., <https://notesfrompoland.com/2020/01/20/six-arguments-pis-uses-to-justify-polands-judicial-overhaul-and-why-they-are-wrong/>.

¹⁰² Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *Poland must immediately suspend the application of the provisions of national legislation relating to the lowering of the retirement age for Supreme Court judges*, Liuksemburgas, 2018, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-12/cp180204en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹⁰³ Deutsche Welle, „Poland reverses Supreme Court retirements after EU order“, žiūrėta 2022 m. gegužės 14 d., <https://www.dw.com/en/poland-reverses-supreme-court-retirements-after-eu-order/a-46780118>.

¹⁰⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *The Polish legislation concerning the lowering of the retirement age of judges of the Supreme Court is contrary to EU law*, Liuksemburgas, 2019, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-06/cp190081en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹⁰⁵ Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *O zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw*, Varšuva, 2019, https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/ustawy/69_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

nusprendė, kad Lenkijos vyriausybė privalo nedelsiant sustabdyti teismų drausmės kolegijos darbą. Teismas paskelbė, kad Lenkija nevykdo savo įsipareigojimų ES teisei ir ESTT suteikia galimybę EK imtis atsakomųjų priemonių¹⁰⁶.

Tačiau ryžtingesnių priemonių pirmiausia ėmėsi ne EK, o dėl teisės viršenybės principų pažeidimų kaltinamos Lenkija ir Vengrija. 2020 metais ES lyderiai ruošėsi patvirtinti dvi ypatingos svarbos priemonės – 1,8 trilijonų eurų dydžio 2021–2027 m. ES biudžetą ir kovai su koronaviruso pandemijos padariniais skirtą 750 milijardų eurų Ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonę (RRF). Kai kurios Bendrijos valstybės šį pinigų skirstymą norėjo susieti su teisės viršenybės principais, o EP kartu su Vokietijos pirmininkaujama ES Taryba priėmė susitarimą karpyti finansavimą toms valstybėms, kurios pažeidžia teisės viršenybės principus¹⁰⁷. Tai sulaukė atsako iš Varšuvos ir Budapešto.

Dar prieš EP ir ES Tarybai pasiekiant susitarimą J. Kaczyński viešai pagrasino, kad Lenkija gali vetuoti biudžetą ir atsigavimo fondą, jei jie bus susieti su teisės viršenybės principų laikymusi¹⁰⁸. Tą Lenkijos ir Vengrijos atstovai ir padarė šalių ambasadoriams prie ES tvirtinant vieną iš finansinių priemonių priėmimui reikalingų žingsnių¹⁰⁹. Lenkijos nacionalinio transliuotojas TVP savo žinių laidoje skelbė: „Neleista biudžeto susieti su ideologija.“¹¹⁰ Vengrija ir Lenkija savo pasiryžimą toliau tęsti kovą įtvirtini ir po šalių premjerų V. Orbano ir M. Morawieckio susitikimo¹¹¹. Visgi spaudimas atsitraukti nuo noro blokuoti ES biudžetą ir atsigavimo fondą Lenkiją pasiekė ne tik iš išorės, bet ir iš vidaus – beveik 50 Lenkijos miestų išjungė žymių pastatų apšvietimą taip protestuodami prieš valdančiųjų norą vetuoti Bendrijos finansines priemones¹¹². Tačiau Lenkijos grasinimai ilgai netruko. Jau 2020 m. gruodį, po susitikimų su EK atstovais, Lenkijos vicepremjeras Jaroslawas Godinas paskelbė, kad Lenkija pasiruošusi atsisakyti veto, nes Varšuva suvokė, kad biudžeto ir atsigavimo fondo blokavimas

¹⁰⁶ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *Poland must immediately suspend the application of the national provisions on the powers of the Disciplinary Chamber of the Supreme Court with regard to disciplinary cases concerning judges*, Liuksemburgas, 2020, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-04/cp200047en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹⁰⁷ Lili Bayer, Maïa de la Baume, „‘Historic’ EU rule of law deal faces challenges“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/historic-rule-of-law-deal-faces-challenges/>.

¹⁰⁸ Zosia Wanat, „Poland threatens to veto EU budget over rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-threatens-a-budget-veto-over-rule-of-law/>.

¹⁰⁹ David M. Herszenhorn, Lili Bayer, „EU in crisis over Hungary and Poland’s €1.8T hold-up“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/eu-in-crisis-over-hungary-poland-budget-hold-up/>.

¹¹⁰ Notes from Poland (@notesfrompoland), „No consent for linking the budget to ideology“ headlines Polish state TV (a government mouthpiece) in its report on Poland blocking the EU budget and covid recovery package.“, Facebook nuotrauka, 2022 m. lapkričio 16 d., <https://www.facebook.com/265543266954224/photos/a.265560586952492/1829106687264533/>.

¹¹¹ Hans von der Burchard, „Hungary and Poland escalate budget fight over rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-hungary-budget-democracy-rule-law-orban-morawiecki-merkel/>.

¹¹² Maria Wilczek, „Polish cities switch off lights in protest against government’s EU budget veto“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://notesfrompoland.com/2020/12/01/polish-cities-switch-off-lights-in-protest-against-governments-eu-budget-veto/>.

pakenks tiek Lenkijai, tiek kitoms ES valstybėms finansiškai¹¹³. Kompromisinis variantas, kuriame pinigų skirstymo mechanizmas susietas su teisės viršenybės principų laikymusi laikinai atidedamas, tarp ES lyderių ir Lenkijos bei Vengrijos buvo pasiektas¹¹⁴.

Kiekviena valstybė pinigus iš RRF galėjo gauti parengusi savąjį atsigavimo planą, kurį turėjo patvirtinti EK. 2021 m. spalį EK atstovai teigė, kad yra pasiruošę patvirtinti Lenkijos parengtą planą, tačiau tik tuo atveju, jei šalis atsisakys priimtų sprendimų, kurie kelia grėsmę teismų nepriklausomumui¹¹⁵. Toks EK pareiškimas sekė po dar vieno tais metais paskelbto ESTT sprendimo, kad Lenkijos įsteigta teismų drausmės kolegija pažeidžia ES teisę¹¹⁶ ir EK prašymo teismui, kad šis skirtų finansines nuobaudas drausmės komisijos neuždarančiai Lenkijai¹¹⁷. Lenkija į tai atsakė kontroversišku sprendimu – KT, kurio daugumą sudarė Lenkijos valdančiųjų paskirti teisėjai, nusprendė, kad ES neturi jokios kompetencijos vertinti Lenkijos teisinės sistemos ir jos funkcionavimo, nes kai kurie ES sutarties straipsniai prieštarauja šalies Konstitucijai¹¹⁸. Tokį sprendimą KT priėmė po premjero M. Morawieckio prašymo išaiškinti, ar Lenkijos Konstitucija turi viršenybę prieš ES teisę¹¹⁹. Šis KT išaiškinimas reiškė, kad Lenkija neketina laikytis ESTT priimtų sprendimų.

Šis sprendimas didelės įtakos Briuselio veiksams neturėjo, kadangi ESTT galiausiai nusprendė paskirti Lenkijai 1 mln. eurų per dieną baudą, kadangi šalis neįgyvendino teismo priimtų sprendimų bei netšaukė teismų reformos¹²⁰. 2022 metų pradžioje ši suma siekė 70 mln. eurų¹²¹. Nėgana to, 2022 m. vasarį ESTT leido EK sumažinti arba nutraukti valstybėms narėms, kurios

¹¹³ Jan Strupczewski, „Poland ready to drop EU budget veto for EU summit declaration on rule of law“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/uk-eu-budget-poland-idUKKBN28D2T8>.

¹¹⁴ Lili Bayer, „EU leaders back deal to end budget blockade by Hungary and Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/deal-reached-to-unblock-eu-budget-and-recovery-fund/>.

¹¹⁵ Jakob Hanke Vela, Suzanne Lynch, „Commission pushing Poland to accept rule of law milestones in recovery plan“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-rule-of-law-europe-recovery-plan-vera-jourova/>.

¹¹⁶ Daniel Tilles, „Disciplinary regime for Polish judges violates EU law and must be “rectified without delay”, finds ECJ“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://notesfrompoland.com/2021/07/15/disciplinary-regime-for-polish-judges-violates-eu-law-and-must-be-rectified-without-delay-finds-ecj>.

¹¹⁷ Zosia Wanat, „Brussels calls for Poland to be fined for disregarding rule of law order“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/brussels-poland-fine-rule-of-law-order/>.

¹¹⁸ Trybunał Konstytucyjny, *Assessment of the conformity to the Polish Constitution of selected provisions of the Treaty on European Union*, Varšuva, 2021, <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11662-ocena-zgodnosci-z-konstytucja-rp-wybranych-przepisow-traktatu-o-unii-europejskiej> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹¹⁹ Daniel Tilles, „PM requests ruling on supremacy of Polish constitution over EU law“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/03/31/pm-requests-ruling-confirming-supremacy-of-polish-constitution-over-eu-law/>.

¹²⁰ Zosia Wanat, „Poland hit with record €1M daily fine in EU rule-of-law dispute“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-record-1-million-euros-daily-fine-eu-rule-of-law-dispute/>.

¹²¹ Gabriela Baczyńska, „EXCLUSIVE Poland asks EU to hold off fines for disciplining judges – letter“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.reuters.com/world/europe/exclusive-poland-asks-eu-hold-off-fines-disciplining-judges-letter-2022-01-14/>.

pažeidžia teisės viršenybės principus¹²². Kovą EK patvirtino gaires, kaip šis mechanizmas veiktų¹²³.

Panašu, kad Lenkija galiausiai yra linkusi nusileisti. 2022 m. vasarį A. Duda pranešė, kad teiks parlamentui įstatymą, kuriuo būtų panaikinama viena iš konflikto su ES ašių – teismų drausmės komisija¹²⁴. Visgi iki 2022 m. gegužės įstatymas iki Seimo posėdžių salės neatkeliavo. 2022 m. kovą pasirodė pranešimų, kad EK pasirengusi suteikti Lenkijai pinigus iš atsigavimo fondo. Vis tik pranešta, kad tokį pokytį lėmė karas Ukrainoje ir milijonai pabėgėlių ES, kurių didelė dalis atsidūrė būtent Lenkijoje¹²⁵.

Lenkijos ir ES konfliktą dėl teisės viršenybės galima skirstyti į tris etapus. Pirmasis – KT reforma yra konflikto pradžia. Antrasis – Aukščiausiojo Teismo reforma yra konflikto tęsinys, kai lėta ir didelės grėsmės nekelianti EK reakcija leido Lenkijos valdantiejiems jaustis nebaudžiamiems dėl noro patraukti savo įtakos sferon visą šalies teisinę sistemą. Trečiasis etapas yra pats kompleksiškiausias. Jame didelį vaidmenį atlieka ESTT, kurio įsitraukimas ne tik padidino spaudimą Lenkijai, tačiau ir prisidėjo prie realių bausmių. Būtent ESTT paskyrė milžiniškas baudas Varšuvai už sprendimų nepaisymą, būtent ESTT atrišo rankas EK susieti lėšų skyrimą su teisės viršenybės principais. EK pradėtos skirtingos pažeidimo procedūros, siunčiami perspėjimai ir oficialiosios nuomonės negasdino Lenkijos, ką rodo tęsiamos reformos teismų sistemoje. Toli nepasistūmėjo ir „branduolinės galimybės“ aktyvavimas, kurio realiu pritaikymu abejojama net ir septintaisiais konflikto metais. Realų proveržį EK nore nubausti Lenkijoje padarė būtent piniginių sankcijų, o tai rodo, kad trečiajame konflikto etape didžiausią vaidmenį vaidino socioekonominiai prioritetai.

Geriausiai tai iliustruoja ginčas dėl biudžeto ir atsigavimo fondo. Tiek ES, tiek Lenkija buvo veikiamos sociaekonominiai prioritetai. ES nusileido atidedama finansų paskirstymą su teisės viršenybės principais tam, kad išlaisvintų biudžeto ir fondo patvirtinimą nuo Lenkijos ir Vengrijos veto. Šios finansinės injekcijos buvo itin svarbios nuo koronaviruso pandemijos sukeltų padarinių bandančioms atsigauti Senojo žemyno ekonomikoms. Jei ES lyderiai būtų toliau likę įsikibę savo, neabejotinai jie būtų patyrę vis didėjančią spaudimą iš kitų Bendrijos valstybių narių. Vertinant tai,

¹²² Lili Bayer, „Top court clears EU to cut funds over rule-of-law concerns“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/eu-court-greenlights-brussels-power-to-cut-funds-over-rule-of-law-concerns/>.

¹²³ Europos Komisija, *Guidelines on the application of the Regulation (EU, EURATOM) 2020/2092 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget*, Briuselis, 2022, https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/c_2022_1382_3_en_act_part_1_v7.pdf (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹²⁴ Daniel Tilles, „Polish president moves to abolish judicial disciplinary chamber in bid to end EU dispute“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2022/02/03/polish-president-moves-to-abolish-judicial-disciplinary-chamber-in-bid-to-end-eu-dispute/>.

¹²⁵ Jennifer Rankin, „Ukraine war prompts EU to cut Poland some slack in rule of law dispute“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/17/european-commission-ready-to-release-recovery-funds-poland>.

kad Briuselio santykiai jau buvo pašliję su Varšuva ir Budapeštu, galima svarstyti, kad ES lyderiai nenorėjo jų gadintis su kitomis Bendrijos sostinėmis. Panašią argumentaciją galima matyti ir Lenkijos sprendimą atsitraukti nuo veto. Nors šalies ekonomikai pandemija nesudavė tokio skaudaus smūgio kaip kitoms ES valstybėms, milžiniška finansinė injekcija yra reikalinga šaliai, ką rodo ir iki pat 2022 metų besitęsiantys bandymai gauti pinigus iš atsigavimo fondo. Spaudimas atsisakyti veto kilo ne tik iš išorės veikėjų, bet ir šalies vidaus, tad tai dar vienas argumentas, kuris galiausiai nusvėrė Varšuvos atsitraukimą. O pats faktas, kad pastaruoju metu Lenkijos valdantieji vis garsiau kalba apie kai kurių savo sprendimų, pirmiausia, teismų drausmės kolegijos atšaukimą, rodo labai įdomią tendenciją. Jei reformų pradžia, jų tęsimą ir baimės nebuvimą veltis į ginčą su ES lėmė politiniai ir tautiniai prioritetai, tai atsitraukimą daugiausiai lemia socioekonominiai. Kaip rašė Moravesikas, nuo to, kaip valstybė prioritetizuoja naudingą sau susitarimą, nuo to ir priklauso, kiek ji linkusi daryti nuolaidų, o kiek naudoti prievartos. Lenkijos valdantiesiems, pradėjus ginčą dėl teisės viršenybės principų, daug naudingiau buvo tęsti, nes tai jiems atnešė daugiau naudos (teismų sistemos kontrolė), nei žalos (realios sankcijos iš ES). Visgi prasidėjus realioms finansinėms bausmėms, matome signalus apie galimą atsitraukimą. PiS su partneriais nėra pasirengę paaukoti visų savo išteklių vien dėl teismų kontrolės. Tą patį galima pasakyti ir apie ES, kuri prasidėjus karui prie pat Bendrijos sienų, pagalbą bloko narėms ir Bendrijos vienybę iškelia aukščiau galimybės palaužti Varšuvą konflikte. Tad paskutiniu metu matomus poslinkius puikiai apibendrina Moravcsiko mintis, kad politiniai veikėjai nėra pasirengę dėl vieno konkretaus politinio tikslo nėra paaukoti visų savo resursų. Tad nei šis Varšuvos ir Briuselio karas yra totalus, nei jo galiausiai ateisiančioje pabaigoje pasiekta taika kuriai nors pusei bus kartaginietiška.

Ginčas dėl LGBT

Lenkija jau ne vienerius metus įvardijama kaip šalis, kurioje yra vienos blogiausių sąlygų gyventi LGBT bendruomenės nariams. Jei dar 2016 m. prie Lenkijos dar buvo minima Lietuva ir Latvija¹²⁶, tai 2020 m.¹²⁷ ir 2021 m.¹²⁸ Lenkija vadinamajame „Vaivorykštės indekse“ apskritai įvardijama kaip blogiausia ES šalis LGBT bendruomenės nariams. 2019 m. daryta apklausa parodė, kad antra didžiausia grėsmė šaliai XXI a. gyventojai laiko LGBT judėjimą ir genderizmo ideologiją. LGBT, kaip didžiausią grėsmę Lenkijai šiame amžiuje, matė ir 56 proc. apklaustų PiS rinkėjų, 26 proc. PiS palaikytojų didžiausia grėsmė įvardijo Rusiją. Palyginimui, PO ir kairiųjų pažiūrų rinkėjai didžiausiomis grėsmėmis įvardijo klimato kaitą, nacionalizmą ir Lenkijos išstojimą iš ES¹²⁹. LGBT teisių padėtis Lenkijoje nėra itin gera visą pastarąjį dešimtmetį, ką puikiai iliustruoja 2016 m. daryta apklausa, kurioje trys iš dešimties Lenkijos LGBT bendruomenės narių įvardijo, kad per pastaruosius penkerius metus patyrė fizinį ir/arba psichologinį smurtą¹³⁰.

Visgi teigiamų poslinkių Lenkijos visuomenėje LGBT bendruomenės atžvilgiu pastaraisiais metais galima išvelgti. Pavyzdžiui, 2017 m. darytoje apklausoje 52 proc. apklaustųjų pasisakė, kad palaiko civilinės partnerystės instito galimybę homoseksualiems asmenims¹³¹. 2019 m. panaši apklausa parodė, kad 56 proc. respondentų pasisako už tos pačios lyties asmenų partnerystę, o 41 proc. apklaustųjų palaiko ir tos pačios lyties asmenų santuokos idėją¹³².

Viena iš gerėjančios LGBT bendruomenės padėties Lenkijos visuomenėje išdava galima laikyti ir 2019 m. vasarį Varšuvos miesto mero Rafało Trzaskowskio pasirašytą deklaraciją, kuria remiamos LGBT bendruomenės teisės. Deklaracijoje išskiriamos penkios svarbiausios sritys: saugumas, švietimas, kultūra ir sportas, darbas ir viešosios paslaugos¹³³. Deklaracijoje buvo minimos

¹²⁶ Zoya Sheftalovich, „Latvia, Lithuania and Poland worst countries to be gay in EU“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/latvia-lithuania-and-poland-worst-countries-to-be-gay-in-eu/>.

¹²⁷ Daniel Tilles, „Poland ranked as worst country in EU for LGBT people“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/05/14/poland-ranked-as-worst-country-in-eu-for-lgbt-people/>.

¹²⁸ Daniel Tilles, „Poland ranked as worst country in EU for LGBT people for second year running“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/05/17/poland-ranked-as-worst-country-in-eu-for-lgbt-people-for-second-year-running/>.

¹²⁹ Piotr Pacewicz, Robert Jurszo, „Mężczyźni najbardziej boją się gejów i Gender, kobiety zapaści ochrony zdrowia. Wspólny strach o klimat“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/mezczyzni-najbardziej-boja-sie-gejow-i-gender-kobiety-zapasci-sluzby-zdrowia-wspolny-strach-o-klimat/>.

¹³⁰ Kampania przeciw homofobii, „Porazająca skala przemocy wobec osób LGBT w Polsce – najnowsze dane“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://kph.org.pl/porazajaca-skala-przemocy-wobec-osob-lgbt-w-polsce-najnowsze-dane/>.

¹³¹ Piotr Pacewicz, „Po raz pierwszy w Polsce zwolennicy jedнопłciowych związków partnerskich są w większości. Może już czas“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/pierwszy-polsce-zwolennicy-homoseksualnych-zwiazkow-partnerskich-sa-wiekszosci-moze-juz-czas/>.

¹³² Anton Ambroziak, „Rekordowe poparcie dla związków partnerskich i równości małżeńskiej [SONDAŻ OKO.press]“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/rekordowe-poparcie-dla-zwiazkow-partnerskich-i-rownosci-malzenskiej-sondaz/>.

¹³³ Gazeta.pl, „Rafał Trzaskowski podpisał Warszawską Deklarację LGBT+. "To wydarzenie bezprecedensowe"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,24468442,rafal-trzaskowski-podpisal-warszawska-deklaracje-lgbt-to.html>.

tokios priemonės kaip programa tėvų iš namų išvytiems homoseksualiems vaikams susirasti namus ar pagal Pasaulio sveikatos organizacijos siūlomas gaires parengta lytinio švietimo programa Varšuvos mokyklose¹³⁴.

Atsaku Varšuvos palaikomai LGBT deklaracijai tapo skirtingų Lenkijos miestų, valsčių, apskričių ir vaivadijų pasiskelbimas laisvomis nuo LGBT arba laisvomis nuo LGBT ideologijos. Tiek Lenkijos, tiek užsienio spaudoje laisvais nuo LGBT buvo įvardijami tie šalies administraciniai vienetai, kurie priimdavo arba deklaracijas prieš LGBT, arba konservatyviųjų pažiūrų teisės organizacijos „Ordo Iuris“ parengtą „Šeimos teisės chartiją“. Dalies vietos valdžios atstovų, priėmusių „Ordo Iuris“ parengtą dokumentą, kratėsi to, kad jų administracinis vienetas vadinamas laisvuju nuo LGBT. Visgi, nors chartija ir nemini termino „LGBT“, tačiau dokumente reiškiamą paramą santuokai tarp vyro ir moters, tėvų teisei auginti vaikus pagal savo įsitikinimus. Pati „Ordo Iuris“ organizacija yra pareiškusi, kad savo veikla gina Lenkijos vaikus nuo genderizmo politikos ir LGBT ideologijos¹³⁵. 2019 m. kovą Švidniko apskritis tapo pirmąja, kurios valdžia priėmė laisvės nuo LGBT ideologijos deklaraciją. Vietos valdžios atstovai teigė, kad tai yra signalas apskrities tėvams ir seneliams, kad šie gali ramiai ir be baimės auginti savo vaikus¹³⁶. Švidniko apskrities pavyzdžiu pasekė ir kiti Liublino vaivadijai priklausantys vietos valdžios organai, o už tai jie buvo apdovanoti Liublino vaivadijos vadovų¹³⁷. 2019 m. vasarą laisvę nuo LGBT paskelbė jau 30 administracinių vienetų visoje Lenkijoje¹³⁸, o 2020 m. vasarį trečdalis Lenkijos teritorijos buvo pasiskelbusi laisva nuo LGBT¹³⁹.

Paramą laisvę nuo LGBT pasiskelbusiems administraciniams vienetais ir priešiškuumą LGBT ideologijai pareiškė dalis Bažnyčios atstovų. Pavyzdžiui, Balstogės arkivyskupas Tadeusz Wojda teigė, kad LGBT lygybės eitynės prieštarauja religijos mokymui, o jis pats dėkingas tiems, kurie gina krikščioniškas vertybes¹⁴⁰, o Varšuvos arkivyskupas Marekas Jedraszewskis, sakydamas pamokslą

¹³⁴ Jan Cienski, „Poland’s ruling party plays the LGBTQ card“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polands-law-and-justice-plays-the-lgbt-card-ahead-of-elections/>.

¹³⁵ Ben Koschalka, „Polish municipalities to sue LGBT activists for including them in ‘Atlas of Hate’“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/03/05/polish-municipalities-to-sue-lgbt-activists-for-including-them-in-atlas-of-hate/>.

¹³⁶ Bartosz Goluch, „Radni zdecydowali. 'Powiat świdnicki wolny od LGBT'“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/radni-zdecydowali-powiat-swidnicki-wolny-od-lgbt-6363905026001025a>.

¹³⁷ Sebastian Białach, „Wojewoda przyznał medale za walkę z LGBT. 'Homoseksualizm główną przyczyną pedofilii w kościele'“, Onet.pl, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://wiadomosci.onet.pl/lublin/wojewoda-przyznal-medale-za-walke-z-lgbt-homoseksualizm-glowna-przyczyna-pedofilii-w/vzx9vzf>.

¹³⁸ France 24, „Dozens of Polish communities say they are 'LGBT-free'“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.france24.com/en/20190710-dozens-polish-communities-say-they-are-lgbt-free>.

¹³⁹ Claudia Ciobanu, „A third of Poland declared ‘LGBT-free zone’“, Reporting Democracy, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://balkaninsight.com/2020/02/25/a-third-of-poland-declared-lgbt-free-zone/>.

¹⁴⁰ CBC Radio, „Why 'LGBT-free zones' are on the rise in Poland“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.cbc.ca/radio/day6/britain-s-other-new-leader-impeach-o-meter-mister-rogers-radical-theology-lgbt-free-zones-in-poland-more-1.5224060/why-lgbt-free-zones-are-on-the-rise-in-poland-1.5224067>.

skirtą pagerbti Varšuvos sukilimo atminimą, LGBT bendruomenės atstovus įvardijo kaip „vaivorykštinį marą“¹⁴¹.

Laisvę nuo LGBT paskelbė tie Lenkijos administraciniai vienetai, kurių vietos valdžios kontrolę savo rankose laikė PiS, tad nieko nuostabaus, kad palaikymą laisvoms nuo LGBT zonoms, o kartu ir priešišką pačiai LGBT bendruomenei demonstravo ir įtakingiausi PiS atstovai. J. Kaczynskis teigė, kad būtina susikcentruoti į šeimų apsaugą, nes joms kyla reali grėsmė¹⁴², o vienas esminių grėsmės šaltinių – LGBT ir genderizmo ideologijos, kurios kelia pavojų lenkų tapatybei ir apskritai visai tautai¹⁴³, W. Waszczykowski tikino, kad LGBT bendruomenės nariai siekia į Lenkiją įleisti tūkstančius imigrantų iš užsienio, o šie vietoje to, kad dirbtų, sieks gauti pašalpas¹⁴⁴, o buvęs Liublino vaivada, Seimo narys Przemyslawas Czarnekas teigė, kad neverta klausyti LGBT bendruomenės atstovų paraiškų apie lygybę ir žmogaus teises, kadangi, anot P. Czarneko, jie nėra lygūs normaliems žmonėms¹⁴⁵.

Prezidento rinkimų kampanijos metu antrosios kadencijos siekęs A. Duda paskelbė siūlymus, kuriais žadėjo apsaugoti Lenkijos šeimas. Vienas iš pažadų – apginti vaikus nuo LGBT ideologijos. A. Duda žadėjo apginti ir santuokos institutą, neleisti homoseksualiems asmenims įsivaikinti vaikų, palikti tėvams atsakomybę dėl vaikų lytinio švietimo¹⁴⁶. Vienoje savo kalboje A. Duda citavo popiežiaus Jono Pauliaus II-ojo knygos eilutes, kuriose pontifikas rašė, kad spaudimas pripažinti homoseksualių asmenų santykius kaip šeimą ir suteikti jiems teisę įsivaikinti yra Dievo įsakymo pažeidimas ir blogio ideologija. Savo kalboje A. Duda pripažino sulaukęs kritikos dėl savo pareiškimų apie LGBT asmenis ir tvirtino, kad patyrė ideologiškai motyvuotą ataką tiek iš Vakarų,

¹⁴¹ Matthew Holroyd, Seana Davis, „Activists warn Poland’s LGBT community is ‘under attack’“, Euronews, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/my-europe/2019/08/20/activists-warn-poland-s-lgbt-community-is-under-attack-the-cube>.

¹⁴² Gazeta.pl, „Kaczyński w Jasionce o karcie LGBT: Nasi przeciwnicy atakują nawet dzieci. Włosy dęba stają“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7.114884.24532267.kaczyński-w-jasionce-o-karcie-lgbt-nasi-przeciwnicy-atakują.html>.

¹⁴³ Magdalena Chrzczonowicz, „Kaczyński: LGBT zagraża Polsce. Biskup Mering: Chciałbym, żeby czuł się pan między nami człowiekiem podziwianym“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/kaczyński-lgbt-zagraza-polsce-biskup-chciałbym-żeby-czuł-się-pan-między-nami-człowiekiem-podziwianym/>.

¹⁴⁴ Jakub Szymczak, „Waszczykowski: LGBT chce wpuścić tysiące imigrantów, którzy będą brać „socjal“. Piramidalny fałsz“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/waszczykowski-lgbt-chce-wpuszcic-tysiacie-imigrantow-ktorzy-beda-brac-socjal-piramidalny-falsz/>.

¹⁴⁵ TOK FM, „Bulwersujące słowa posła Czarnka o LGBT: "Ci ludzie nie są równi ludziom normalnym"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103087,26030196,bulwersujace-slowa-posla-czarnka-o-lgbt-ci-ludzie-nie-sa-rowni.html>.

¹⁴⁶ Daniel Tilles, „Polish president pledges to “defend children from LGBT ideology” ahead of election“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/06/10/polish-president-pledges-to-defend-children-from-foreign-lgbt-ideology-ahead-of-election/>.

tiek iš politinių oponentų šalies viduje¹⁴⁷. Kitoje savo kalboje A. Duda tvirtino, kad nors ir gerbia visus Lenkijos žmones, jis neleis skleisti ideologizacijos¹⁴⁸.

Remiantis Moravcsiku, Lenkijos administracinių vienetų ir PiS valdžios atstovų priešiskumą LGBT bendruomenei ir to išdava tapusį dar vieną susikirtimą su ES institucijomis lėmė tautiniai ir politiniai prioritetai. Laisvę nuo LGBT skelbę politikai tikino, kad taip yra ginama Lenkijos konstitucijoje įtvirtinta šeimos sąvoka ir iš jos plaukiančios šeimos vertybės, PiS atstovai ne kartą kartojo, kad LGBT ideologija – pavojingos iš užsienio ateinančios idėjos, kurios prieštarauja tradicinėms lenkiškoms ir katalikiškoms vertybėms¹⁴⁹. Tad jei žiūrėtume per tautinių prioritetų prizmę, PiS ir jų rėmėjų akyse LGBT ideologija – iš užsienio atėjusi grėsmė lenkiškajai tapatybei, Lenkijos šeimoms ir tai laisvės nuo LGBT šalininkai mato kaip postulatus, kuriuos yra būtina ginti. Tačiau šioje retorikoje galima įžvelgti ir politinius prioritetus, kuriuos galima aiškinti iš dviejų pusių. Visų pirma, šioje diskusijoje neretai minima šalies Konstitucija ir joje įtvirtinta šeimos sąvoka, tad laisvės nuo LGBT gynėjai šioje kovoje gina ir svarbiausią šalies dokumentą, kuris apibrėžia svarbiausias šalies gyvenimo sritis, o kaip rašė Moravcsikas, ir kur vienos valstybės įtvirtinta viešoji politinė tvarka yra suvokiama kaip grėsminga kitoje, konfliktinė situacija yra labiau tikėtina. Tačiau šioje situacijoje į politinius prioritetus galima žvelgti ir iš kitos prizmės. Politiniams prioritetams šiame darbe priskiriama viskas, kas susiję su politinėmis institucijomis, jų atstovavimu socialinėms grupėms ir priimamais sprendimais, politine ideologija. 2019 m. Lenkijoje vyko parlamento rinkimai, o 2020 m. – prezidento rinkimai. Lenkijos valdantieji kovojo ne tik su žalingomis iš užsienio ateinančiomis idėjomis, bet ir su politiniais priešininkais dėl rinkėjų balsų, atstovavimo jiems ir galimybės priimti politinius sprendimus. Kova prieš LGBT ideologiją tapo viena esminių tiek PiS, tiek A. Dudos rinkiminės kampanijos ašiu, tačiau ji buvo nukreipta prieš skirtinguose politinio lauko šonuose esančius priešininkus. A. Dudos priešiškos LGBT ideologijai retorikos atsiradimą paaiškinti nesunku – jo pagrindiniu priešininku prezidento rinkimuose buvo LGBT palaikančią deklaraciją pasirašęs Varšuvos meras R. Trzaskowskis. Tad laikysena LGBT bendruomenės klausimu buvo viena iš sričių, kuriose A. Duda galėjo būti savo priešininko antipodu rinkėjų akyse. Tuo metu PiS priešiskumą LGBT atžvilgiu galima aiškinti ne tik noru parodyti savo kitoniškumą nuo pagrindinių konkurentų – į bendrą „Koalicja Obywatelska“ (KO) (liet. „Piliečių koaliciją“) susivienijusių opozicijoje esančių liberalesnių politinių jėgų, kurių požiūris į LGBT yra

¹⁴⁷ Daniel Tilles, „Polish president condemns LGBT “ideology of evil” in new speech as EU Commissioner issues criticism“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/06/15/polish-president-condemns-lgbt-ideology-of-evil-in-new-speech-as-eu-commissioner-issues-criticism/>.

¹⁴⁸ Piotr Barejka, „Andrzej Duda o LGBT: Próbuje nam się wmówić, że to ludzie, a to ideologia“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/andrzej-duda-o-lgbt-probuje-nam-sie-wmowic-ze-to-ludzie-a-to-ideologia-6521010473220225a>.

¹⁴⁹ Anna Włodarczak-Semczuk, Marcin Gocłowski, „Polish towns go 'LGBT free' ahead of bitter European election campaign“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.reuters.com/article/uk-eu-election-poland/polish-towns-go-lgbt-free-ahead-of-bitter-european-election-campaign-idUKKCN1SR0XV>.

nuosaikesnis. Vis griežtesnė PiS pozicija buvo skirta patraukti ir politinėje dešinėje, o konkrečiau – radikaliuos dešinės lauke esančius rinkėjus, į kuriuos kėsinosi labiau kraštutinių pažiūrų nei PiS politinių jėgų susivienijimas „Konfederacja Wolność i Niepodległość“ (liet. „Laisvės ir nepriklausomybės konfederacija“), kurios vienas iš pažadų rinkiminės kampanijos metu buvo visiškas LGBT atskyrimas nuo valstybės¹⁵⁰.

Į laisvas nuo LGBT zonas ir grėsmę LGBT bendruomenės teisėms netruko sureguoti ES institucijos. Per nepilnus trejus metus ES institucijos ir jų lyderiai ne tik pasisakė prieš laisvas nuo LGBT zonas, bet ir rėmėsi realių bausmių. 2019 m. gruodį EP priėmė laisvas nuo LGBT zonas smerkiančią rezoliuciją. Joje pažymima, kad kaltė dėl LGBT asmenų diskriminacijos šiuose administraciniuose vietose gula ant centrinės Lenkijos valdžios pečių, o Lenkijos miestams, valsčiams, apskritims ir vaivadijoms skiriamos lėšos iš ES fondų negali būti naudojamos diskriminaciniais tikslais¹⁵¹. EK išsiuntė penkių Lenkijos vaivadijų vadovams laiškus prašydama pasiaiškinti dėl laisvės nuo LGBT ideologijos deklaracijų ar „Šeimos teisių chartijos“ priėmimo ir primindama, kad ES pinigai, kuriuos šios vaivadijos gayna iš struktūrinių ir investicijų fondų, yra skirtomi remiantis ES vertybėmis ir ES teise¹⁵². EK taip pat atmetė šešių Lenkijos miestų dotacijų prašymus argumentuodama pažeidžiamomis LGBT asmenų teisėmis šiuose miestuose¹⁵³. 2021 m. EK išsiuntė laiškus penkiems Lenkijos regionams, kad jiems skirtos lėšos iš ekonomikos atsigavimo fondo yra užlaikytos, kol šie regionai neatlieps Briuselio iškeltų nuogastavimų dėl šių regionų priimtų rezoliucijų prieš LGBT bendruomenę¹⁵⁴. EK pirmininkė U. von der Leyen tradicinėje kalboje EP apie ES padėtį pažymėjo, kad Bendrijoje nėra vietos laisvoms nuo LGBT zonoms¹⁵⁵. Eurokomisarė Helena Dalli pareiškė, kad LGBT teisių negerbiančios šalys turėtų sulaukti finansinių nuobaudų¹⁵⁶. Europos Parlamentas priėmė dar du svarbius sprendimus šioje istorijoje: oponuodami laisvoms nuo LGBT zonoms Lenkijoje parlamentarai visą Bendriją paskelbė LGBT laisvės zona¹⁵⁷,

¹⁵⁰ Polsat News, „Konfederacja doprowadzi do rozdziału LGBT od państwa“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-09-29/konfederacja-doprowadzi-do-rozdzialu-lgbt-od-panstwa/>.

¹⁵¹ Europos Parlamentas, *Parliament strongly condemns “LGBTI-free zones” in Poland*, Briuselis, 2019, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191212IPR68923/parliament-strongly-condemns-lgbti-free-zones-in-poland> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹⁵² Agnieszka Wądołowska, „European Commission intervenes on “LGBT ideology free zones” in Poland“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/06/03/european-commission-intervenes-on-lgbt-ideology-free-zones-in-poland/>.

¹⁵³ Euronews, „EU funding withheld from six Polish towns over 'LGBT-free' zones“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/2020/07/29/eu-funding-withheld-from-six-polish-towns-over-lgbtq-free-zones>.

¹⁵⁴ Daniel Tilles, „EU funds for Polish anti-LGBT regions “put on hold”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/09/05/eu-funds-for-polish-anti-lgbt-regions-put-on-hold/>.

¹⁵⁵ Europos Komisija, *Pirmininkės U. von der Leyen pranešimas apie Sąjungos padėtį Europos Parlamento plenariniame posėdyje*, Briuselis, 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/SPEECH_20_1655 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹⁵⁶ Euronews, „Brussels on course for struggle with Hungary and Poland as first-ever LGBTIQ strategy is unveiled“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/2020/11/12/brussels-on-course-for-struggle-with-hungary-and-poland-as-first-ever-lgbtiq-strategy-is-u>.

¹⁵⁷ Maïa de la Baume, „MEPs proclaim the EU an LGBTQ ‘Freedom Zone’“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/meps-overwhelmingly-adopt-resolution-calling-the-eu-an-lgbtiq-freedom-zone/>.

o kitu sprendimu paskatino EK imtis sankcijų prieš Lenkiją ir Vengriją, kurios diskriminuodamos LGBT asmenis pažeidžia europines vertybes¹⁵⁸.

Į ES spaudimą Lenkijos centrinė valdžia ir vietos valdžios atstovai atsakė skirtingai. Laisvę nuo LGBT ideologijos paskelbusiems miestams netekus europinių fondų pinigų pagalbos ranką ištiesė centrinė valdžia. Pavyzdžiui, vienas prieš LGBT nukreiptą rezoliuciją priėmęs miestas po teisingumo ministro Z. Ziobro sprendimo gavo tris kartus didesnę išmoką, nei būtų gavęs iš EK¹⁵⁹. Visgi dalis administracinių vienetų po Briuselio spaudimo savo poziciją pakeitė. Nova Deba miestas tapo pirmuoju, kuris išsižadėjo prieš tai priimto sprendimo. Miesto valdžia priėmė sprendimą, kad 2019 m. priimta rezoliucija, kuriame vietos valdžios atstovai pasižadėjo ginti gyventojus nuo „agresyvios, apgaulingos ir žalingos LGBT ideologijos“ bei „homopropagandos“, nustoja galioti¹⁶⁰. Panašų sprendimą priėmė ir Krasniko miesto valdžia, kai dėl LGBT ideologiją stabdančios rezoliucijos iškilo grėsmė netekti iki 10 mln. eurų iš Norvegijos fondų¹⁶¹. Prieš LGBT nukreiptas rezoliucijas panaikino ir iš EK išpėjimus dėl fondų lėšų skyrimo gavusios Mažosios Lenkijos¹⁶², Šventojo Kryžiaus¹⁶³, Liublino¹⁶⁴ ir Pakarpatės¹⁶⁵ vaivadijos.

Kol vietos valdžios atstovai po truputį atsitraukia po Briuselio spaudimo, centrinė valdžia ima intensyvuoti konfliktą. 2020 m. pabaigoje pasirpdė pranešimą, kad Lenkijos vyriausybė įkūrė Europietiškos tapatybės departamentą, kurio vienas iš tikslų – uždrausti LGBT ideologiją¹⁶⁶. 2021 m. rudenį „STOP LGBT“ įstatymas, kaip įvardija jį jo autoriai, pasiekė Seimo salę. Įstatymo

¹⁵⁸ Liv Klingert, „MEPs call for protection of LGBTQ+ families, sanctions against Poland and Hungary“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/meps-protection-lgbtq-families-sanctions-poland-hungary/>.

¹⁵⁹ Zosia Wanat, „Poland offers support for anti-LGBTQ towns refused EU funding“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-offers-support-for-anti-lgbtq-towns-refused-eu-funding/>.

¹⁶⁰ Daniel Tilles, „Polish town becomes first to withdraw resolution opposing “LGBT ideology”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/01/29/polish-town-becomes-first-to-withdraw-resolution-opposing-lgbt-ideology/>.

¹⁶¹ Daniel Tilles, „Polish town withdraws anti-LGBT resolution over concern at losing Norway Grants“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/04/29/polish-town-withdraws-anti-lgbt-resolution-over-concern-at-losing-norway-funds/>.

¹⁶² Sejmik Województwa Małopolskiego, *W sprawie uchylenia Deklaracji Nr 1/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie sprzeciwu wobec wprowadzenia ideologii „LGBT” do wspólnot samorządowych*, Krokua, 2021, <https://bip.malopolska.pl/umwm.a.1996118.deklaracja-nr-521-sejmiku-wojewodztwa-malopolskiego-z-dnia-27-wrzesnia-2021-r-w-sprawie-uchylenia-de.html> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

¹⁶³ Daniel Tilles, „Polish region withdraws anti-LGBT resolution amid EU funding threat“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/09/22/polish-region-withdraws-anti-lgbt-resolution-amid-eu-funding-threat/>.

¹⁶⁴ Tomasz Nieśpiał, „Lubelskie. Ani słowa o LGBT. Jest ochrona podstawowych praw i wolności“, Kurier Lubelski, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://kurierlubelski.pl/lubelskie-ani-slowa-o-lgbt-jest-ochrona-podstawowych-praw-i-wolnosci/ar/c1-15823415>.

¹⁶⁵ Daniel Tilles, „Three more Polish regions abandon anti-LGBT resolutions amid EU funding threat“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/09/28/three-more-polish-regions-abandon-anti-lgbt-resolutions-amid-eu-funding-threat/>.

¹⁶⁶ Ben Koschalka, „Poland’s new Department of European Identity seeks to “ban LGBT ideology”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/12/11/polish-governments-new-department-of-european-identity-seeks-to-ban-lgbt-ideology/>.

projektas kilo iš piliečių iniciatyvos. Norint pateikti teisės akto projektą parlamentui, jo iniciatoriai turi surinkti bent 100 tūkst. parašų. „STOP LGBT“ projektas surinko 140 tūkst. piliečių parašų, kurių dauguma surinkta prie bažnyčių po mišių. Vienas iš iniciatyvos rėmėjų – katalikiškos radijos stoties „Radio Maryja“ įkūrėjas kunigas Tadeuzas Rydzykas, artimas PiS sąjungininkas. Įstatymo projekte numatyta drausti susirinkimus viešose vietose, kuriuose propaguojama kitokia seksualinė orientacija nei heteroseksualumas, ne biologinės lyties idėja, tos pačios lyties santuokos ar civilinės partnerystės, tos pačios lyties porų galimybė įsivaikinti¹⁶⁷. 2021 m. spalį „STOP LGBT“ įstatymas perėjo pirmą etapą Seime, kuriame daugumą sudaro PiS kontroliuojama valdančioji koalicija, ir buvo nusiųstas svarstyti parlamento komitetams¹⁶⁸. Nors šis įstatymas ir kilo iš piliečių iniciatyvos, faktas, kad įstatymas sulaukė palaikymo Seime ir tai, kad apie panašių priemonių priėmimą valdantieji kalbėjo ne vienerius metus, rodo, kad PiS kartu su koalicijos partneriais sąmoningai toliau kovoja prieš LGBT ideologiją, nors ir jaučia spaudimą iš Briuselio.

ES institucijos bandydamos atlikti LGBT asmenų diskriminaciją Lenkijoje nusprendė taikyti tą pačią priemonę, kaip ir ginče dėl teisės viršenybės – finansinius instrumentus. Iš dalies tai suveikė, tačiau atsitraukimą konflikte padarė tik žemiausios Lenkijos valdžios piramidės pakopos. Administracinių vienetų politikams teko pasverti savo prioritetus. Iš vienos pusės, tai buvo kova už lenkišką tapatybę, krikščioniškas vertybes (tautiniai prioritetai) bei, ypač PiS ir kitiems dešiniojo pažiūrų spektro politikams, mobilizuoti prieš LGBT nusistačiusius rinkėjus (politiniai prioritetai). Iš kitos pusės – pinigai iš užsienio fondų, daugiausiai iš ES ateinančios lėšos (socioekonominiai resursai). Kaip galima matyti ir ginče dėl teisės viršenybės, Lenkijos valdantieji pradėjo atsitraukimą būtent tada, kai buvo įvestos skaudžios finansinės nuobaudos. Lenkijos vaivadijų, valsčių, apskričių ir miestų atveju nuobaudos mažesnės, tačiau ir šių vienetų turimi resursai daug mažesni, tad vietos politikai suprato, kad toliau remiant laisvasias nuo LGBT zonas, konflikto su ES žala bus daug didesnė nei nauda. Galima spėti, kad politiniai prioritetai suveikė ne tik įsitraukime į konfliktą, bet ir atsitraukime. Gali būti, kad vietos politikai pasvėrė, kiek rinkėjų gali mobilizuoti gindamas juos nuo LGBT ideologijos ir kiek gali jų prarasti, kai regionuose sustos svarbūs infrastruktūros projektai, kuriems finansuoti buvo numatytos ES lėšos.

Tuo metu centrinės valdžios neatsitraukimą, o kaip tik konflikto gilinimą galėjo lemti numatyta panaši taktika kaip ir ginče dėl teisės viršenybės principų. Nors perspėjimo signalų iš Briuselio būta nuo pat pradžių, atsitraukimo ženklai pasirodė pasipylus pirmiesiems ESTT sprendimams, piniginiams baudoms ir galimybei negauti ES finansavimo. Kovos prieš LGBT ideologiją atveju,

¹⁶⁷ Ben Koschalka, „Polish parliament debates bill to ban “promoting homosexuality” and LGBT parades“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/10/29/polish-parliament-debates-bill-to-ban-promoting-homosexuality-and-lgbt-parades/>.

¹⁶⁸ TVN24, „Sejm skierował do dalszych prac w komisji projekt ustawy "Stop LGBT"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://tvn24.pl/polska/projekt-ustawy-stop-lgbt-sejm-skierowal-projekt-do-prac-w-komisji-5471459>.

finansinės nuobaudos kol kas liečia žemiausią valdžios hierarchijos pakopą, tad centrinė valdžia realių bausmių nesusilaukė. Gali būti, kad kol kalbos Briuselyje apie Lenkijos baudimą pinigėmis baudomis dėl LGBT asmenų diskriminacijos lieka kalbomis ir viešais pareiškimais, o ne realiomis sankcijomis, Lenkijos valdantieji šiame konflikte rinksis tautinius ir politinius prioritetus. Jei finansinės sankcijos bus tikrai skaudžios, galima svarstyti, kad tuomet Varšuvos veiksmus nusvers socioekonominiai prioritetai. Tačiau matant pavyzdį kaip ilgai ginče dėl teisės viršenybės perspėjimai virto realiomis baudomis, galima teigti, kad Lenkijos ir ES ginče dėl LGBT bendruomenės padėties PiS ir koalicijos partnerių veiksmams įtaką darys tautiniai, o dar didesnę – politiniai prioritetai. Pagrindinė to priežastimi reikėtų laikyti 2023 m. vyksiančius parlamento rinkimus. Tai, kaip kovos su LGBT korta PiS rinkiminėje kampanijoje buvo naudojama 2019 metais, leidžia manyti, kad nesulaukusi pakankamai skaudžių sankcijų, J. Kaczyńskio vadovaujama partija artimiausius metus išnaudos šį motyvą susirinkti politiniams dividendams.

Ginčas dėl Belovežo girios

Belovežo giria yra milžiniškas miško masyvas esantis Lenkijos Baltarusijos teritorijoje. Nuo 1979 m. į UNESCO Pasaulio paveldo sąrašą įrašytoje girioje galima sutikti ir Belovežo simboliu tapusius stumbrus, kurių girioje gyvena 900, o tai yra 25 proc. visos pasaulio stumbrų populiacijos¹⁶⁹. Diskusijos Lenkijoje dėl Belovežo girios kirtimo tęsiasi jau daugiau nei dešimtmetį. Dalis Lenkijos teritorijoje esančios girios priklauso Belovežo nacionaliniam parkui, kita dalis prižiūrima Generalinės miškų ūrėdijos. Prieš dešimtmetį skelbta, kad daugiau nei pusė medžių ūrėdijai priklausančioje girios dalyje yra negyvi, o tai dešimt kartų daugiau, nei nacionalinio parko teritorijoje esančių negyvų medžių. 2011 m. nuomonės Lenkijoje, ką reikėtų daryti su Belovežo giria, išsiskyrė. Nacionalinio parko direktorius Zdzislawas Szkirucas siūlė kirti pažeistus medžius ir sodinti naujus, taip, anot jo miškas, bus atkurtas per 50 metų, o ne per 300–400 metų, kaip įvyktų leidus viskam klostytis natūralia eiga. Aplinkosaugininkai ragino palikti viską natūraliems gamtos procesams, o tuometinis Lenkijos aplinkos ministras siūlė į nacionalinio parko teritoriją išplėsti per visą Lenkijos teritorijoje esančią Belovežo girios dalį¹⁷⁰.

2016 m. diskusijos dėl Belovežo girios kirtimo vėl prasidėjo. Vietinė ūrėdijos administracija pasiūlė pakelti leidžiamo iškirsti miško normą. Pagrindinė to priežastis – medžius žalojančių kenkėjų kinivarpų protrūkis. Miškininkų tvirtinimu, iškirtus kenkėjų pažeistus medžius, būtų galima išsaugoti vis dar likusius sveikus. Mokslininkai, aplinkosauginių organizacijų nariai išreikšė protestą teigdami, kad miško kirtimas padarys milžinišką žalą aštuonis tūkstančius metų skaičiuojančiai giriai. Pasiūlymui oponuojantys įžvelgė ir neseniai parlamento rinkimus laimėjusios PiS partijos komercinį motyvą – aplinkos ministru paskirtas PiS narys Janas Szyszko rinkiminės kampanijos metu teigė, kad šalyje švaistomas nekertamų miškų komercinis potencialas. Visgi po pasipiktinimo bangos Aplinkos ministerija neigė komercinį interesą teigdama, kad Belovežo girioje esantys negyvi medžiai tinkami būtų tik kūrenimui, o kirtimo ir transportavimo išlaidos neleistų prekybos mediena paversti pelninga¹⁷¹.

Sprendimą didinti kertamus Belovežo girios plotus J. Szyszko pasirašė 2016 m. kovą. Ministras argumentavo, kad suintensyvintas kirtimas leis išsaugoti girioje gyvenančias retas rūšis. J. Szyszko leido tris kartus padidinti numatytos iškirsti medienos kiekį. Sprendimą smerkiantis Lenkijos „Greenpeace“ padalinys teigė, kad kritikos nepaisantys valdantieji savo sprendimu suteikė galimybę

¹⁶⁹ UNESCO, „Białowieża Forest“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://whc.unesco.org/en/list/33/>.

¹⁷⁰ Damian Carrington, „Poland's environmentalists fight foresters for heart of primeval forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/06/poland-environmentalists-foresters-primeval-forest>.

¹⁷¹ Quirin Schiermeier, „Polish scientists protest over plan to log in Białowieża Forest“, Nature, 530, 393 (2016), <https://www.nature.com/articles/530394a>.

ES inicijuoti pažeidimo procedūrą prieš „Natura 2000“ programą, kuriai priklauso ir Belovežo giria, pažeidusią Lenkiją¹⁷².

Medkirčiai darbą Belovežo girioje pradėjo tą pačių metų liepos pabaigoje. Savo nuogąstavimus dėl padidintų kertamų medžių apimčių išreiškė nevyriausybinės organizacijos, EK, UNESCO¹⁷³. EK susidomėjimą Belovežo girios kirtimu susidomėjo nuo pat kirtimo suintensyvinimo pradžios. Komisijos atstovai kreipėsi į Lenkijos pareigūnus prašydami patikinimo, kad viskas vyksta pagal ES teisę, 2016 m. vasaros pradžioje EK pasiūsti ekspertai apsilankė pačioje girioje¹⁷⁴. 2016 m. birželio viduryje EK oficialiai pradėjo pažeidimo procedūrą dėl medžių kirtimų Belovežo girioje ir galimų „Natura 2000“ programos direktyvų pažeidimo¹⁷⁵. 2017 m. EK Lenkijai pateikė argumentuotą nuomonę, kad jei šalis nesureaguos į Briuselio išsakytus pastebėjimus dėl galimų ES teisės pažeidimų, EK dėl Belovežo girios kirtimo gali kreiptis į ESTT¹⁷⁶. Visgi Lenkijos valdantieji nesiruošė atsitraukti šiame ginče. J. Szyszko teigė, kad Lenkija yra pasiruošusi ginti savo poziciją ESTT, nes, anot ministro, Belovežo girios kirtimas vadovaujasi „Natura 2000“ pagrindu parengtais aplinkosauginiais įstatymais¹⁷⁷. Tų pačių metų liepą UNESCO stipriai paskatino Lenkiją nustoti kirsti medžius Belovežo girioje¹⁷⁸. J Szyszko į tai regavo pareikšdamas, kad tiek UNESCO, tiek EK yra suklaidintos neteisingos informacijos, kurią skleidžia neoliberalios organizacijos ir žiniasklaidos priemonės¹⁷⁹.

2017 m. liepą ESTT priėmė tarpinį sprendimą, kuriuo įpareigojo Lenkiją nedelsiant sustabdyti medžių kirtimą¹⁸⁰. Lenkija ne tik nesustabdė kirtimo, bet ginčą dėl Belovežo girios perkėlė į platesnio konflikto su ES kontekstą. Mokslinės konferencijos metu buvo perskaitytas J. Szyszko laiškas susirinkusiems dalyviams, kuriame aplinkos ministras teigė, kad ginče su ES mokama kaina dėl išlaikyto Lemkijos orumo. Jo teigimu, visa Europa mato, kad F. Timmermansas ir jo kolegos EK

¹⁷² Agence France-Presse, „Poland approves large-scale logging in Europe's last primeval forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/environment/2016/mar/26/poland-approves-large-scale-logging-in-europes-last-primeval-forest>.

¹⁷³ Marine Jobert, „Poland approves logging in primeval forest“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.euractiv.com/section/climate-environment/news/poland-approves-logging-in-primeval-forest/>.

¹⁷⁴ Polskie Radio, „KE chce wszcząć sprawę przeciw Polsce, dotyczącą Białowieży“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1631862.KE-chce-wszczac-sprawe-przeciw-Polsce-dotyczaca-Bialowiezy>.

¹⁷⁵ Agence France-Presse, „EU to investigate Poland over logging in ancient forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/environment/2016/jun/16/eu-to-investigate-poland-over-logging-in-ancient-forest>.

¹⁷⁶ Europos Komisija, *April infringements package: key decisions*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/MEMO_17_1045 (žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d.).

¹⁷⁷ Phys.org, „Poland EU row over ancient forest heats up“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://phys.org/news/2017-05-poland-eu-row-ancient-forest.html>.

¹⁷⁸ Euractiv, „UNESCO urges Poland to stop logging ancient forest“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/unesco-urges-poland-to-stop-logging-ancient-forest/>.

¹⁷⁹ Robert Jurszo, „Skandal eko-dyplomatyczny. Szyszko chce uratować UNESCO przed manipulacją „lewicowo-liberalnych mediów““, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://oko.press/skandal-eko-dyplomatyczny-szyszko-chce-uratowac-unesco-manipulacja-lewicowo-liberalnych-mediow/>.

¹⁸⁰ Reuters, „EU court orders Poland to stop logging in Białowieża forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/environment/2017/jul/28/eu-court-orders-poland-to-stop-logging-in-bialowieza-forest>.

pažeidžia ES teisę, tad Lenkijos nacionalinis interesas visą tai išviešinti¹⁸¹. Platesniame konflikto kontekste į ginčą dėl Belovežo girios pažvelgė ir EK, kuri neatmetė galimybės šį ginčą įtraukti į jau pradėtą pažeidimo procedūrą prieš Lenkiją dėl teismų reformos¹⁸². EK taip pat kreipėsi į ESTT prašydama medžių kirtimo nesustabdžiusią Lenkiją bausti pinigineis baudomis¹⁸³. Po kreipimosi ESTT perspėjo Lenkiją, kad jei šalis nevykdys teismo sprendimo ir nesustabdys kirtimo, gali sulaukti 100 tūkst. eurų baudos kiekvieną dieną¹⁸⁴. 2018 m. balandį ESTT priėmė galutinį sprendimą ir paskelbė, kad Lenkija pažeidė ES teisę išplėsdama Belovežo girios kirtimą, nors Lenkija naujojo premjero M. Morawieckio sprendimu iki galutinio sprendimo paskelbimo galiausiai nutraukė medžių kirtimą girioje¹⁸⁵.

Belovežo girios atveju Lenkija atsitraukimo taktikos ėmėsi dar prieš sulaukiant galutinio ESTT sprendimo. Tokia įvykių eiga yra kiek priešinga matomiems Lenkijos valdančiųjų veiksams anksčiau aptartuose ginčiuose dėl teisės viršenybės principų ir laisvųjų nuo LGBT zonų. Tokį manevrą galima paaiškinti per keletą aspektų. Pirmiausia, kaip ir anksčiau aptartuose atvejuose, galėjo suveikti socioekonominiai prioritetai, kai iškilo galimų finansinių baudų grėsmė. Visgi šį faktorių reikėtų vertinti kaip turėjusį nežymios įtakos, nes ir pačios baudos dar nebuvo paskirtos, ir jų dydis nebuvo toks ženklus, kaip, pavyzdžiui, vėliau ESTT Lenkijai paskirtos dešimt kartų didesnės baudos. Antras Lenkijos atsitraukimo faktorius, kurio įtaką sprendimui turėtume vertinti kaip daug didesnę, yra visuomenės nuomonė apie šią situaciją. Jei ginčų dėl teisės viršenybės ar LGBT atveju visuomenėje nuomonės išsikirdavo daugmaž per pusę, o PiS rinkėjai valdančiųjų veiksmus gana stipriai palaikė, Belovežo girios atveju matome kiek kitokią situaciją. Apklausa parodė, kad vos 12 proc. apklaustųjų palaiko girios kirtimą, 72 proc. pasisakė prieš. Nors daugiausiai tarp kirtimą palaikančiųjų buvo PiS rinkėjų, net ir jų tarpe milžiniško susižavėjimo valdančiųjų veiksmais nebuvo – kirtimą palaikė 55 proc. apklaustų PiS rinkėjų. Toje pačioje apklausoje 65 proc. respondentų pasisakė, kad Lenkija turėtų vykdyti ES institucijų reikalavimus, 16 proc. su tuo nesutiko¹⁸⁶. Jei nagrinėjant ginčą dėl teisės viršenybės principų galima teigti, kad Moravcsiko aprašyti sutelktų

¹⁸¹ Anna Gmiterek-Zabłocka, „Wiceminister odczytał referat ministra Jana Szyszki. A w nim? ... Sataniści“, TOK FM, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103454,22175324,wiceminister-odczytal-referat-ministra-jana-szyszki-a-w-nim.html>.

¹⁸² Kalina Oroschakoff, Wojciech Kość, „Poland opens another front with Brussels over primeval forest“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.politico.eu/article/poland-brussels-fight-over-primeval-bialowieza-forest/>.

¹⁸³ Barbara Bodalska, „KE składa wniosek o nałożenie kar finansowych na Polskę“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.euractiv.pl/section/institucje-ue/news/kary-dla-polski-wycinke-puszczy-bialowieskiej/>.

¹⁸⁴ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *Poland must immediately cease its active forest management operations in the Białowieża Forest, except in exceptional cases where they are strictly necessary to ensure public safety*, Liuksemburgas, 2017, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-11/cp170122en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d.).

¹⁸⁵ Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *The forest management operations concerning the Puszcza Białowieża Natura 2000 site that have been undertaken by Poland infringe EU law*, Liuksemburgas, 2018, https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2018/04/B_forest_ECJ.pdf (žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d.).

¹⁸⁶ Ewa Koszowska, „Polacy chcą zatrzymać rzeź drzew? Sondaż dla WP“, WP Opinie, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://opinie.wp.pl/polacy-chca-zatrzymac-rzez-drzew-sondaz-dla-wp-6156545059706497a>.

resursų ir turimos politinės bei socialinės įtakos faktoriai leido Lenkijos valdantiejiems giliau klypti į konfliktą, tai Belovežo girios atveju Lenkijos šie faktoriai nesuveikė. Galima svarstyti, kad tam įtakos tikrai turėjo visai kiti Lenkijos valdančiųjų prioritetai konflikte su ES. Tuometinis Lenkijos vicepremjeras Jaroslaws Gowinas teigė, kad Lenkijai reikia nuspręsti, kuriems klausimams konflikte su ES reikia teikti pirmenybę. Jo teigimu, ginčai dėl imigrantų, „Nord Stream 2“, teisės viršenybės yra daug svarbesni nei susikirtimas dėl Belovežo girios¹⁸⁷. Lenkijos valdantieji pamatė, kad ginčo dėl Belovežo girios atnešama nauda nėra tokia didelė, kad ją vertėtų tęsti. Tą patį galime matyti ir iš ES pusės, kuri po Lenkijos sprendimo nebekirsti girios ir ESTT nuosprendžio daugiau konflikto nebegilino. Tad Varšuvos ir Briuselio susikirtimą šioje istorijoje galime priskirti Moravcsiko išskirtiems prioritetams, kai vienos valstybės politikos sukeltų neigiamų padarinių nėra arba jie minimalūs, tad tokia scenarijuje galimi minimalūs konfliktai arba paprasčiausias veiksmų koordinavimas.

¹⁸⁷WNP.PL, „Jarosław Gowin o sporze z UE ws. Białowieży: Nie kruszyłbym kopii“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/jaroslaw-gowin-o-sporze-z-ue-ws-bialowiezy-nie-kruszylybym-kopii,25576.html>.

Veikėjų analizė

Jaroslavas Kaczynskis

Nors nuo 2007 iki 2020 m. J. Kaczynskis neužėmė jokio aukšto posto ir ėjo tik partijos pirmininko ir Seimo nario pareigas, po 2015 m. PiS sėkmingai pasibaigusį rinkimų būtent J. Kaczynskis, o ne prezidentas, premjerė ar Seimo maršalka, buvo įvardijamas kaip įtakingiausias ir daugiausiai galios turintis Lenkijos politikas. „Galia už Lenkijos sosto“¹⁸⁸ ar „Lenkijos karalius“¹⁸⁹ – tokiais epitetais Vakarų spauda įvardijo PiS pirmininką po partijos pergalės parlamento rinkimuose. J. Kaczynskio įtaką rodė ir visuomenės požiūris į jį – po rinkimų darytoje apklausoje 55 proc. lenkų teigė, kad būtent J. Kaczynskis valdo šalį, dar 10 proc. buvo įsitikinę, kad jis yra premjeras¹⁹⁰.

J. Kaczynskis po 1989 m. matė būtinybę griežtesniam Lenkijos politinės, socialinės, teisinės ir ekonominės sistemų pertvarkymui po komunistinio šalies režimo valdymo. PiS lyderis ne kartą yra pasisakęs už naujos šalies Konstitucijos priėmimą ir vos ne naujos šalies – Ketvirtosios Lenkijos Respublikos – sukūrimą¹⁹¹. Dėl to, šaliai pasukus nuosaikesnio perstvarkymo keliu, po dviejų 2015 m. pergalingų rinkimų ir sutelktos valdžios PiS rankose J. Kaczynskis matė galimybę reformuoti šalį pagal savo viziją, o dalis šių pokyčių ir privedė prie konflikto su ES. Kaip jau minėta dalyje apie teisės viršenybės krizę, teismų reforma J. Kaczynskiui buvo reikalinga dėl dviejų aspektų. Pirmiausia, teisinė šalies valdžia buvo vienintelė valdžios šaka, kurios savo rankose neturėjo PiS partija, dėl to ji galėjo būti paskutine kliūtimi įgyvendinti J. Kaczynskio norimas reformas. Antra, šalies teismus J. Kaczynskis taip pat matė kaip sistemą, kuri iki galo neišsigrynino nuo sąsajų su komunistiniu šalies režimu, kadangi tikrai nemaža dalis teisėjų buvo dirbę ar baigę mokslus komunistų valdymo metais.

Ginče su ES dėl teisės viršenybės principų J. Kaczynskio vaidmuo yra svarbus, kadangi teismų reforma buvo viena svarbiausių detalių PiS lyderio suplanuotoje valstybės perstatymo dėlionėje. Nuo šio politiko pasiryžimo gilinti konfliktą ar nuo atsitraukti priklausė ir visos šalies įsitraukimo į konfliktą mastas. Atremdamas kritiką dėl reformos J. Kaczynskis dažnai įvardindavo skirtingas

¹⁸⁸ Henry Foy, „Jaroslaw Kaczynski: the power behind the Polish throne“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.ft.com/content/f8409354-78ca-11e5-933d-efcdc3c11c89>.

¹⁸⁹ Jan Cienski, „The king of Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.politico.eu/article/poland-elections-kaczynski-tusk-duda-smolensk/>.

¹⁹⁰ Henry Foy, „Jaroslaw Kaczynski: Poland's kingmaker“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.ft.com/content/8238e15a-db46-11e5-a72f-1e7744c66818>.

¹⁹¹ Stanley Bill, „What does Jaroslaw Kaczyński want? Poland and the rule of law“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2017/06/18/what-does-jaroslaw-kaczynski-want-poland-and-the-rule-of-law/>.

jėgas, kurios trukdo reformai ir neleidžia, J. Kaczynskio matymu, išlaisvinti ir sustiprinti šalies teismų sistemą. Kartais tai būdavo neįvardintos jėgos iš išorės, kurios „metų metais Lenkiją laikė savo grobiu“¹⁹², kartais tai būdavo iki PiS atėjimo į valdžią Lenkiją valdžiusi opozicija, kuri, anot J. Kaczynskio darė įtaką tiek EK, tiek ESTT sprendimams imtis sankcijų prieš tuometinius šalies valdančiuosius¹⁹³.

J. Kaczynskis matė galimybę tęsti reformas, o kartu ir konfliktą su ES, nes ilgą laiką tikėjo, kad EK neturi pakankamai galios skaudžiai nubausti Lenkiją ir priėti prie griežčiausios sankcijos – 7-ojo Lisabonos sutarties straipsnio pilno įgyvendinimo ir balso teisės EVT atėmimo iš Lenkijos. Įspūdį apie bedantį ES atsaką J. Kaczynskiui stiprino tai, kad norint Varšuvai pritaikyti griežčiausias sankcijas, ES lyderiai tam turėjo pritarti vienbalsiai, o J. Kaczynskis tikėjo, kad Lenkijos baudimui nepritaris Višegrado šalys, ypač Vengrija, su kurios lyderiu V. Orbanu J. Kaczynskį siejo artimas bendradarbiavimas, ir tuo metu Bendrijoje dar buvusi Jungtinė Karalystė¹⁹⁴. Ginče su ES dėl teisės viršenybės principų J. Kaczynskį, o tuo pat metu ir visus Lenkijos valdančiuosius, į priekį vedė politiniai prioritetai. Iš vienos pusės, Briuselis ginčijo teismų reformos legitimumą, matė grėsmę visos Bendrijos teisei sistemai, iš kitos pusės, teismų reforma buvo būtina J. Kaczynskio suplanuotam valstybės atstatymui, o ES priekaištus PiS lyderis matė ir kaip kišimąsi į jo partijos nustatytą tvarką, ir kaip ES norą atstatyti prieš tai buvusią teismų sistemą, kurią pats J. Kaczynskis matė kaip grėsmę jo valstybės vizijai. Lėta ir didelių įpareigojančių bausmių nebuvimas iš Briuselio pusės J. Kaczynskiui leido tęsti pradėtą darbą, kadangi jo siekiamas tikslas – teismų kontrolę – nešė daugiau naudos, negu patiriama žala. Nebaudžiamumo jausmas leido J. Kaczynskiui į savo vadovaujamos partijos politinės darbotvarkės viršų iškelti nulinės sumos prioritetus, kurie nors ir darė žalą ES vienybei, leido PiS lyderiui įgyvendinti savo užsibrėžtus tikslus. Visgi griežtėjanti Briuselio retorika ir rimtėjančios sankcijos, kurių žalą Lenkiją jau realiai pajuto, ar tai būtų ESTT nustatyta bauda, ar EK užšaldytas finansavimas iš atsigavimo fondo, privertė J. Kaczynskį, o kartu ir PiS, pakeisti retoriką ir performuoti savo prioritetus ir priartinti juos prie to, ką Moravesikas įvardintų kaip darnius prioritetus. Visgi verta pabrėžti, kad pats J. Kaczynskis derybose su ES nedalyvavo, tą darė jo išsirinkti pareigūnai, tad PiS lyderio įsitraukimas į konfliktą su ES dėl teismų reformos yra dvilypis. Vieną vertus, J. Kaczynskio valstybės vizijos įgyvendinimas teismų reformos pagalba yra bene pagrindinis katalizatorius įžiebęs konfrontaciją tarp Briuselio ir Varšuvos. Nors PiS

¹⁹² Reuters, „Poland will not yield to EU over court reforms: Kaczynski“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.reuters.com/article/us-poland-judiciary-kaczynski/poland-will-not-yield-to-eu-over-court-reforms-kaczynski-idUSKBN1FF14Y>.

¹⁹³ Daniel Tilles, „European Court of Justice “supports the Polish opposition”, says Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/02/27/european-court-of-justice-supports-the-polish-opposition-says-kaczynski/>.

¹⁹⁴ Fakt, „Jak Kaczyński chce ograć Unię Europejską“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/plan-prezesa-pis-na-ultimatum-z-unii/548qpv6>.

lyderis, dėl savo pasirinktos pozicijos valstybei vadovauti „nuo galinės automobilio sėdynės“, nebuvo aktyvus konflikto dalyvis techniniame lygmenyje (derybos, pozicijų derinimas), J. Kaczyński yra idėjinis šios konflikto dalies pradininkas.

Ginčą dėl teisės viršenybės principų taip pat galima laikyti ta konflikto dalimi, kurioje J. Kaczyński retorika ir veiksmai buvo labiau nukreipti į išorės veikėjus. Tuo metu J. Kaczyński pozicija dėl LGBT bendruomenės buvo labiau skirta vidinei Lenkijos auditorijai ir potencialiems rinkėjams. Laisvosios nuo LGBT zonos skirtinguose Lenkijos administracijos vienetuose buvo PiS politikų atsakas į Varšuvos paskelbtą LGBT deklaraciją, kurią inicijavo sostinės meras R. Trzaskowski. Jis buvo vienas iš matomiausių opozicinės PO veidų, tad nors PiS pagal savo ideologiją ir taip nėra LGBT palanki partija, priešiškus tiek PO siūlomoms idėjoms ir LGBT pradėjo užimti didelę dalį tiek pačios PiS veiksmuose, tiek, žinoma, jos lyderio J. Kaczyński retorikoje prieš artėjančius parlamento ir prezidento rinkimus.

Varšuvoje priimtą LGBT deklaraciją J. Kaczyński matė kaip vieną iš sudėtinių dalių didesnės grėsmės PiS lyderio akyse – kėsinimosi į šeimą ir tradicines krikščioniškas šeimos vertybes. J. Kaczyński tai kaip puolimą prieš tradicines šeimas ir norą keisti nusistovėjusį vaikų auklėjimą¹⁹⁵. Vis artėjant rinkimų datai griežtėjo ir J. Kaczyński retorika prieš LGBT. PiS lyderis viešai pasisakydavo, kad LGBT ideologija yra grėsmė ne tik šeimai ir vaikų auklėjimui, bet apskritai Lenkijos tadicijoms, kultūrai, religijai ir visai valstybei¹⁹⁶. Antagonistu kovoje prieš LGBT J. Kaczyński retorikoje tapo ne tik pati LGBT bendruomenė, opozicija, bet ir ES. PiS lyderis teigė, kad ES institucijos verčia priimti LGBT bendruomenei palankias normas, nors tai nėra nustatyta jokiose Bendrijos sutartyse¹⁹⁷. J. Kaczyński taip pat teigė, kad draustų LGBT eitynes, tačiau žino, kad priėmus tokį draudimą, jis būtų panaikintas ES institucijų¹⁹⁸. Nors pati ES ir pasipriešinimas jos tolerancijos politikai atsirasdavo J. Kaczyński retorikoje, jo žinutės veikia buvo skirtos vidaus rinkėjams, norint parodyti savo skirtumus nuo opozicijoje esančių liberalesnių partijų. Visgi J. Kaczyński prieš LGBT nukreipta retorika, į ją įpinta ES ir Lenkijos Seime kelią besiskinantį LGBT ideologiją draudžiantis įstatymas, kurio sėkmė yra ne be J. Kaczyński palaikymo, leidžia ir Lenkijos bei ES ginče dėl LGBT matyti J. Kaczyński rolę. Kaip ir visos PiS atveju, taip ir J. Kaczyński

¹⁹⁵ Gazeta.pl, „Kaczyński w Jasionce o karcie LGBT: Nasi przeciwnicy atakują nawet dzieci. Włosy dęba stają“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,24532267,kaczyński-w-jasionce-o-karcie-lgbt-nasi-przeciwnicy-atakują.html>.

¹⁹⁶ Daniel Tilles, „Ireland is a “Catholic wilderness with rampant LGBT ideology” and Poland could follow, warns Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/09/16/ireland-is-a-catholic-wilderness-with-rampant-lgbt-ideology-and-poland-could-follow-warns-leader>.

¹⁹⁷ Daniel Tilles, „LGBT “ideology weakens the west and terrorises people”, warns Polish leader Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2021/04/02/lgbt-ideology-weakens-the-west-and-terrorises-people-warns-polish-leader-kaczyński>.

¹⁹⁸ Dziennik.pl, „Kaczyński: UE uchylė nam zakazy marszów równośći. Sady teź uchylą, bo są pod wpływem ideologii LGBT“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/604926.jaroslaw-kaczyński-marsze-rowności-unia-europejska.html>.

prioritetus šiame konflikte galime priskirti tautiniams, padedantiems ginti tokią Lenkijos tapatybę, kaip ją supranta PiS ir J. Kaczyński. Visgi, skirtingai nuo socioekonominių prioritetų paskatintų žemesnio rango politikų, J. Kaczyński nuo laikysenos neatsitraukia, kadangi priešiškus LGBT jam leidžia mobilizuoti rinkėjus, o ES institucijų kritika nei jam asmeniškai, nei jo bei jo partijos vykdomai politikai didelės žalos, kuri paskatintų švelninti retoriką ir atsitraukti nuo ginčo, nedaro.

PiS ir J. Kaczyński laikyseną prieš ES parodo pačio J. Kaczyński požiūris į ES apskritai ir jo retorikoje atsikleidžiantys tautiniai ir politiniai J. Kaczyński politikos ES atžvilgiu prioritetai. PiS lyderis ne kartą yra viešai pasisakęs apie tai, kad su Lenkija neturi būti elgiamasi kaip su kolonija, jai negalima primesti sprendimų, kurių ji nenori vykdyti, o situaciją su Briuselio diktatu kartais prilygindavo ir situacijai, kai Lenkija buvo satelitinė SSRS valstybė¹⁹⁹. Pasak J. Kaczyński, stodama į ES Lenkija nesutiko atsisakyti savo suverenumo, tad jis nesutinka, kad šalis turėtų paklusti „ES valdančio elito“ primestai valiai²⁰⁰.

Tokią susiklosčiusią situaciją, kai ES institucijos, anot J. Kaczyński, diktuoja valstybėms narėms, PiS lyderio nuomone, galėtų išspręsti Bendrijos reforma. J. Kaczyński teigė, kad priklausymas ES nereiškia, kad valstybės narės turi sutikti su viskuo, tad ES reiktų reformuoti taip, kad mažiau galių turėtų Briuselis, o daugiau – nacionalinės vyriausybės²⁰¹. J. Kaczyński matymu, ES silpnasias vietas ypač išryškino koronaviruso pandemija, o pačią ES reiktų paversti daug labiau į Jungtines Tautas panašią organizaciją, kurios veikime valstybės beveik nepraranda savo suverenumo²⁰².

Kalbos apie suverenumo apsaugą, nenorėjimą būti Briuselio kolonija ir būtinybę reformuoti ES yra politiniai J. Kaczyński europinės politikos prioritetai. Jie kartu persipina ir su tautiniais J. Kaczyński prioritetais. PiS lyderis ne tik Lenkiją supranta kaip tradicinių krikščioniškų vertybių bastioną. J. Kaczyńskiui Europa yra krikščioniškos civilizacijos lopšys, tad gindamas Lenkija, anot J. Kaczyński, jis gina ir tikrąsias Europos vertybes. Pasak jo, ES buvo sukurta žmonių, kurie vadovavosi krikščioniškomis vertybėmis ir tai lėmė Europos Ekonominės Bendrijos, ES pirmtakės, sėkmę²⁰³, tad Lenkijos kova už krikščioniškas vertybes yra kova ne tik už Lenkiją, bet ir Europos

¹⁹⁹ Dziennik.pl, „Jarosław Kaczyński o rebelii i państwie prawa. Co dokładnie powiedział? [PEŁNE WYSTĄPIENIE]“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/522617.jaroslaw-kaczyński-o-rebelii-i-państwie-prawa-co-dokładnie-powiedział-pełne-wystąpienie.html>.

²⁰⁰ Maria Wilczek, „EU wants to make Poland a “colony” deprived of “cultural sovereignty”, warns Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/10/25/eu-wants-to-make-poland-a-colony-deprived-of-cultural-sovereignty-warns-kaczyński>.

²⁰¹ Justyna Pawlak, Paweł Sobczak, „Poland sees Brexit as chance to shift EU power back to nations“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.reuters.com/article/uk-poland-politics-kaczyński-diplomacy-idUKKBN14B21A>.

²⁰² Daniel Tilles, „Kaczyński: coronavirus exposed “EU’s weakness” and Polish opposition “does not accept democracy”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/04/16/kaczyński-coronavirus-exposed-eus-weakness-and-polish-opposition-does-not-accept-democracy>.

²⁰³ TVP Info, „Przynależność do UE jest wymogiem polskiego patriotyzmu“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.tvp.info/42388977/jaroslaw-kaczyński-przynależność-do-ue-jest-wymogiem-polskiego-patriotyzmu>.

civilizaciją²⁰⁴. Tiek noras reformuoti ES, tiek pareiškimai apie visos Europos gynybą rodo, kad J. Kaczyński nėra „Polexito“ šalininkas, tą jis ne kartą yra viešai pareiškęs. PiS lyderio teigimu, pasitraukimas iš ES nėra nei Lenkijos visuomenės, nei PiS interesų lauke ir Lenkija toliau bus ES dalimi, tačiau neketina „klauptis prieš ES ant kelių“²⁰⁵.

Lenkijos ir ES konflikte J. Kaczyński yra vienas šios situacijos iniciatorių, kadangi jo norimi pasiekti tikslai inicijavo reformas, kurios sukėlė Briuselio pyktį. J. Kaczyński veiksniuose ir retorikoje daugiausiai atsiskleidžia politiniai prioritetai – Lenkijos valstybės pertvarkymas, ES reforma – ir tautiniai prioritetai – Lenkijos suverenumo apsauga, krikščioniškų vertybių gynyba. J. Kaczyński prioritetai ir jo nori pasiekti tikslai yra vienas iš pagrindinių veiksnių, kuris lemia, kiek Lenkija yra linkusi veltis į konfliktą su ES, o kiek nuo jo atsitraukti. J. Kaczyński ne viename šaltinyje įvardijamas kaip didžiausią įtaką turintis Lenkijos politikos ir puikus politikos strategas, tad jo požiūris į Lenkijos politikos prioritetus lemia pokyčius tiek Lenkijos vidaus, tiek užsienio politikoje.

²⁰⁴ Dziennik.pl, „Kaczyński: Zwyciężymy. To będzie zwycięstwo w skali Europy, a nawet świata“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/6442370.jaroslaw-kaczyński-gazeta-polska-wyborzy-prezydenckie.html>.

²⁰⁵ TVN24, „Kaczyński: nie chcemy wyjść z Unii, z panią Le Pen mamy tyle wspólnego, co z panem Putinem“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://tvn24.pl/polska/kaczyński-o-wyjściu-polski-z-ue-tusku-i-le-pen-ra723082-2483741>.

Zbigniewas Ziobro

Z. Ziobro yra kitas svarbus veikėjas Lenkijos ir ES konflikte. Mažosios PiS koalicijos partnerės partijos „Solidarna Polska“ (SP) (liet. „Vieningoji Lenkija“) pirmininkas ir teisingumo ministras nėra vienas valstybės vadovų, tačiau jo įtaka Lenkijos politikoje yra milžiniška. Leidinys „Politico“ Z. Ziobro įvardijo galingiausiu politiku Lenkijoje po J. Kaczynskio, savo įtaka lenkiančiu ir A. Duda, ir M Morawieckį²⁰⁶. Z. Ziobro buvo teisingumo ministru ir praėjusį kartą, kai PiS buvo valdžioje – 2005–2007 m. Politikas taip pat priklausė ir PiS, tačiau buvo išmestas iš partijos 2011 m., kai viešai kvestionavo J. Kaczynskio lyderystę. Nors Z. Ziobro su bendražygiais atskilo nuo PiS ir sukūrė naują politinę jėgą, J. Kaczynskiui prieš 2015 m. rinkimus vienijant dešiniojo politinio spektro žaidėjus, Z. Ziobro su komanda prisijungė ir po sėkmingų rinkimų vėl grįžo į ministrų kabinetą²⁰⁷. Z. Ziobro įtaką konfliktui su ES galima nagrinėti iš kelių skirtingų perspektyvų. Pirmiausia, kaip ir daugelio nagrinėjamų Lenkijos valdančiųjų atstovų, Z. Ziobro elgseną veikia tautiniai prioritetai viešai ginant Lenkijos suverenumą ir tradicines vertybes. Tai taikoma ir priešinant ES sankcijoms, ir kalbant apie LGBT bendruomenę ir ideologiją. Antra, Z. Ziobro veiksmuose ir retorikoje svarbią vietą užima politiniai prioritetai, kuriuos galima skelti į dvi dalis. Iš vienos pusės, Z. Ziobro aktyviai siūlė gilinti konfliktą su ES ir priešintis jos norimai primesti tvarkai. Iš kitos pusės, Z. Ziobro siekė vidaus politikos tikslų tiek trumpoje perspektyvoje sustiprinti savo kaip teisingumo ministro galias, tiek ilgoje perspektyvoje padidinti savo įtaką Lenkijos politikoje.

„Mes esame suvereni valstybė, kuri pati nusprendžia dėl savo konstitucinių organų. Nemanau, kad išorės institucijos gali kažką mums primesti, nes tai prieštarauja mūsų nacionaliniam išdidumui.“ Tokiomis ir panašiomis frazėmis Z. Ziobro reagavo tiek į EK, tiek į ESTT sprendimus, kurie susiję su Lenkijoje vykstančia teismų reforma²⁰⁸. Kaip ir J. Kaczynskis, taip ir Z. Ziobro dažnai referuodavo į grėsmę Lenkijos suverenumui ir nepriklausomai priimamiems sprendimams. Ministras teigė, kad Lenkija turi būti ES, tačiau kaip nepriklausoma valstybė, o ne federalinės ES valstybės dalis. Z. Ziobro taip pat pažymėdavo, kad ES institucijos, norėdamos primesti savo idėjas, šantažuoja Lenkiją²⁰⁹. Z. Ziobro, kartodamas J. Kaczynskio retoriką, nevengdavo minėti ir kolonializmo

²⁰⁶ Politico, „Zbigniew Ziobro. The crown prince.“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/list/politico-28-2018-ranking/zbigniew-ziobro/>.

²⁰⁷ Christian Davies, „The power struggle at the heart of Poland’s political turmoil“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.ft.com/content/75251be6-b826-43d9-9df9-f727c1ba259c>.

²⁰⁸ Jan Cienski, „Poland’s constitutional crisis goes international“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/article/poland-constitution-crisis-kaczynski-duda/>.

²⁰⁹ Anna Widzyk, „Ziobro dla FAZ: UE to nie Święty Mikołaj, a raczej komornik“, Deutsche Welle, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.dw.com/pl/ziobro-dla-faz-ue-to-nie-%C5%9Bwi%C4%99ty-miko%C5%82aj-a-razzej-komornik/a-59993878>.

sąvokos, kartais referuodamas į konkrečių valstybių istorinę patirtį, pavyzdžiui, Nyderlandų, iš kurių yra vienas svarbiausių konflikto su Lenkija veikėjų EK vicepirmininkas F. Timmermansas²¹⁰. Tarp besikesinančių į Lenkijos suverenumą Z. Ziobro minėjo ir „įtakingas grupes, kurių interesas yra silpna Lenkijos valstybė“²¹¹ ir „viršesnėmis besijaučiančias vadinamasias senasias ES valstybes“²¹². Z. Ziobro tvirtino, kad negalima pasiduoti ginče dėl teismų reformos, nes kitu atveju ES privers Lenkiją priimti tradicinėms vertybėms ir Lenkijos tapatybei prieštaraujančius sprendimus: pritarti tos pačios lyties asmenų santuokoms, leisti abortus ir įsivesti eurą²¹³.

Tautiniai Z. Ziobro prioritetai pasireiškė ne tik ginant Lenkijos suverenumą, bet ir kovojant su LGBT. Kaip ir kiti valdančiųjų atstovai, taip ir Z. Ziobro skelbė apie LGBT bendruomenės keliamą grėsmę tradicinėms Lenkijos vertybėms ir vaikų auklėjimui²¹⁴. Tačiau, skirtingai nuo J. Kaczyńskiego ir kitų PiS lyderių, kurių kova su LGBT pasireiškė daugiausiai retorinėmis priemonėmis, Z. Ziobro daugiau nei kiti valdantieji ėmėsi konkrečių veiksmų. Vadovaujant Z. Ziobro, Teisingumo ministerija ėmėsi iniciatyvų, kurios anksčiau nebuvo jos veikimo lauke. Be programų skirtų istorinei atminčiai ar Lenkijos reputacijos gynybai, Teisingumo ministerija inicijavo ir įvairias programas, kurios skirtos tradicinės šeimos apsaugai ir kovai su LGBT ideologija. Pavyzdžiui, Teisingumo ministerija finansavo ne vieną prieš LGBT bendruomenę nukreiptą straipsnį Lenkijos spaudoje²¹⁵. Z. Ziobro taip pat buvo ir aktyvus laisvų nuo LGBT ideologijos zonų gynėjas. Spaudimo ir perspėjimų dėl užšaldomo finansavimo iš struktūrinių fondų gavusios savivaldybės sulaukė dotacijų iš valstybės, kurios buvo suteiktos Z. Ziobro sprendimu²¹⁶. Dėl ES institucijų sankcijų kai kurie Lenkijos administraciniai vienetai panaikino arba ėmė svarstyti panaikinti laisvę nuo LGBT ideologijos skelbiančias deklaracijas, tačiau Z. Ziobro vietos politikus skatino nepasiduoti Briuselio šantažui²¹⁷.

²¹⁰ Euronews, „EU-Poland row gets personal as war of words heats up“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/2017/07/27/eu-poland-row-gets-personal-as-war-of-words-heats-up>.

²¹¹ WP Wiadomości, „Ziobro atakuje KE: mają interes w tym, by Polska była słabym krajem“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://wiadomosci.wp.pl/ziobro-atakuje-ke-maja-interes-w-tym-by-polska-była-słabym-krajem-6150023091177601a>.

²¹² RMF24, „Zbigniew Ziobro o opinii Komisji Weneckiej: Parodia“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.rmfm24.pl/fakty/news-zbigniew-ziobro-o-opinii-komisji-weneckiej-parodia.nId,4272417>.

²¹³ Daniel Tilles, „If EU imposes judicial reform on Poland, gay marriage will be next, warns justice minister“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/01/30/if-eu-imposes-judicial-reform-on-poland-gay-marriage-will-be-next-warns-justice-minister/>.

²¹⁴ PCh24.pl, „Zbigniew Ziobro: PO wspiera chrystianofobię i nietolerancję oraz podsyca ideologiczny zamach“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://pch24.pl/zbigniew-ziobro-po-wspiera-chrystianofobie-i-nietolerancje-oraz-podsyca-ideologiczny-zamach/>.

²¹⁵ Jakub Dymek, „Spójrz w oczy Ziobrze“, To nie jest blog., 2020, <https://dymek.substack.com/p/spjrz-w-oczy-ziobrze>.

²¹⁶ Zosia Wanat, „Poland offers support for anti-LGBTQ towns refused EU funding“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/article/poland-offers-support-for-anti-lgbtq-towns-refused-eu-funding/>.

²¹⁷ Do Rzeczy, „"Ekonomiczny terroryzm". Ziobro ostro o działaniach KE wobec polskich samorządów“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://dorzeczy.pl/opinie/203731/zbigniew-ziobro-nie-ma-naszej-zgody-na-brukselski-szantaz.html>.

Ginčas dėl LGBT yra pavyzdys, kaip Z. Ziobro laikėsi kategoriškos pozicijos ES atžvilgiu ir savo veiksmais bei retorika skatino Lenkija gilinti konfliktą. Dar aktyviau Z. Ziobro veikė gilinant konfliktą dėl teisės viršenybės principų, kur, skatindamas nepaklusti Briuseliui, Z. Ziobro buvo veikiamas politinių prioritetų. Pasigirdus svarstymų, kad Lenkija ir Vengrija gali vetuoti ES biudžeto ir atsigavimo fondo priėmimą dėl to, kad ES nori susieti pinigų skirstymą su teisės viršenybės principų laikymusi, Z. Ziobro skatino priešintis ES finansinių mechanizmų priėmimui²¹⁸. Lenkijos vyriausybei galiausiai atsitraukus nuo ES biudžeto ir fondo vetavimo, Z. Ziobro tai pavadino klaida ir pareiškė, kad tai gali pakenkti jo vadovaujamos SP ir PiS darbui valdančiojoje koalicijoje²¹⁹. Z. Ziobro taip pat ragino sustabdyti Lenkijos mokėjimus į ES biudžetą, jei Bendrijos institucijos stabdys mokėjimus Lenkijai dėl teisės viršenybės ginčo²²⁰. Tad tuo metu, kai PiS ėmė laikytis nuosaikesnės pozicijos ir kai kuriais atvejais atsitraukti nuo konfrontacijos su Briuseliu, Z. Ziobro toliau laikėsi kategoriškos pozicijos.

Z. Ziobro veiksmus ir retoriką daugiausiai veikė jo interesai Lenkijos vidaus politikos plotmėje. Kartu su J. Kaczyński Z. Ziobro buvo įvardijamas kaip vienas iš Lenkijos teisinės sistemos reformos architektų. Sprendimai, kurie per teismų reformą buvo siūdomi valdančiųjų, suteikė Z. Ziobro, kuris eina ne tik teisingumo ministro, bet ir generalinio prokuroro pareigas, didžiulę įtaką Lenkijos teisei sistemai. Galimybė skirti, nušalinti teisėjus ir kontroliuoti šalies teismų veiklą sutelkė nemažus galios instrumentus Z. Ziobro rankose. Tai, kad Z. Ziobro buvo vienas iš reformos kūrėjų ir puoselėtojų, galima laikyti Z. Ziobro prioritetu trumpuoju laikotarpiu, kadangi padidėjusia įtaka jis galėjo pasinaudoti gana greitai. Tačiau reformos gynimą prieš EK ir kartais kategorišką prieštaravimą PiS pozicijai galima priskirti ilgalaikiams Z. Ziobro tikslams. SP ir pats Z. Ziobro priešinosi ne tik galutiniam sprendimui atšaukti ES biudžeto ir atsigavimo fondo veto, bet ir kai kurioms PiS ir asmeninėms J. Kaczyński iniciatyvoms vidaus politikoje. Z. Ziobro spaudė J. Kaczyński sujungti PiS ir SP, ko pasekoje po J. Kaczyński pasitraukimo iš aktyvios politikos, Z. Ziobro turėtų šansą užimti lyderio poziciją²²¹. Raginimas vetuoti ES biudžetą ir atsigavimo fondą taip pat buvo ne tik teismų reformos gynimas, bet ir Z. Ziobro noras sumenkinti M. Morawiecki, kaip negalintį apginti Lenkijos interesų tarptautinės politikos arenoje. Tai Z. Ziobro taip pat svarbu, kadangi M. Morawiecki įvardijamas kaip galimas J. Kaczyński įpėdinis PiS pirmininko kėdėje po

²¹⁸ Daniel Tilles, „Justice minister calls for Polish veto of EU budget over rule-of-law “enslavement”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/11/16/justice-minister-calls-for-polish-veto-of-eu-budget-over-rule-of-law-enslavement>.

²¹⁹ Maria Wilczek, „EU budget deal a “mistake”, says Polish justice minister amid dispute in ruling coalition“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/12/11/eu-budget-deal-a-mistake-says-polish-justice-minister-amid-dispute-in-ruling-coalition>.

²²⁰ James Shotter, „Poland justice minister threatens EU veto over rule of law ‘blackmail’“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.ft.com/content/8cbc411f-0b7c-4cbb-a0c4-cb538e1a8e78>.

²²¹ Christian Davies, „Poland’s ruling coalition on verge of collapse“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.ft.com/content/6c0efb6d-7c18-44de-b4cd-2a3cc66ecb58>.

ilgamečio lyderio pasitraukimo. Z. Ziobro maištas užsienio spaudoje sietas ir su J. Kaczyńskio sprendimu grįžti į vadovaujantį postą, kai PiS lyderis 2020 m. paskirtas šalies vicepremjėru²²², tarp kurio atsakomybės sričių yra ir Z. Ziobro kuriojama teisingumo sritis, kas pavertė J. Kaczyńskį tiesioginiu Z. Ziobro viršininku. Nors ir grasinusi, SP nepasitraukė iš valdančiosios koalicijos, tačiau galima svarstyti, kad Z. Ziobro ir ateityje sieks perimti PiS kontrolę į savo rankas, o tai gali atsiliiepti ir Lenkijos bei ES konfliktui. Jei PiS ims laikytis vis nuosaikesnės pozicijos ir atsitraukti nuo kai kurių pozicijų, Z. Ziobro, kaip ir veto klausimu, gali laikytis priešingos nuomonės ir skatins aktyviau priešintis Briuseliui. Tą teisingumo ministras gali daryti ir dėl nenoro prarasti įtaką šalies teisinėje sistemoje, ir dėl noro gerinti savo pozicijas kovoje dėl lyderystės po J. Kaczyńskio pasitraukimo.

²²² Jan Cienski, „Polish power struggle pulls Kaczyński into government“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/article/poland-jaroslav-kaczyński-power-struggle-government/>.

Beata Szydło

Dar prieš B. Szydło užimant premjerės postą ekspertai svarstė, kiek ši politikė bus nepriklausoma ir kiek truks jos karjera Vyriausybėje²²³. Vienu iš jos nedidelės įtakos ministrų kabinetui įrodymų galima laikyti ir pačios Vyriausybės formavimą, kuriame B. Szydło nedalyvavo, o susitikimus su potencialiais ministrais vykdė PiS vadovybė²²⁴. Tačiau nepaisant kvestionuotos įtakos B. Szydło tapo pagrindiniu balsu, kuris pirmaisiais Lenkijos ir ES konflikto metais gynė Varšuvos vykdomas reformas. Simbolinis epizodas yra vienas pirmųjų B. Szydło darbų pradėjus eiti ministrės pirmininkės pareigas – dar neprasidėjus atvirai konfrontacijai su Briuseliu, B. Szydło Vyriausybės spaudos konferencijų salėje pašalino ES vėliavas, o susitikimų salėje laikrodį pakeitė kryžius²²⁵.

B. Szydło Lenkijos valdančiųjų iniciuotas reformas gynė ir dvišaliuose susitikimuose, ir duodama interviu žiniasklaidai, ir atsakinėdama į EP narių klausimus. B. Szydło, prieš vykdama į EP pristatyti Lenkijoje vykdomų reformų, išsiuntė laišką parlamentarams, kuriame tikino, kad EP nariai gauna klaidinančią informaciją apie Lenkijoje vykdomas reformas, kas leido jiems susidaryti kritišką nuomonę Lenkijos valdančiųjų vykdoma politika. B. Szydło akcentavo, kad reformas vykdo demokratiškai išrinkta valdžia, o priimami sprendimai atitinka tiek demokratinės valstybės principus, tiek teisės viršenybės principus, tiek šalies Konstituciją²²⁶. Diskusijoje EP B. Szydło teigė, kad šalyje nėra pažeidžiama teisės viršenybė, valdančiųjų priimamų sprendimų krtiką lemia išankstinis kitų valstybių neigiamas požiūris į Lenkiją, o Lenkijai svarbius sprendimus turi priimti patys lenkai, o ne išorės jėgos²²⁷.

B. Szydło kalbėjo panašiais argumentais kaip ir kiti Lenkijos valdantieji, ypač jos žodžiuose atsispindėjo J. Kaczynskio kartojami motyvai. Premjerė tvirtino, kad Lenkija nepasiduos Briuselio

²²³ Adam Easton, „Beata Szydło: Polish miner's daughter set to be PM“, BBC, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-34619037>.

²²⁴ TVN24, „Beata Szydło zostanie premierem. Ale ministrów wybierze PiS“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://tvn24.pl/polska/nowy-rzad-powstaje-bez-beaty-szydlo-ra591294-3316925>.

²²⁵ Onet.pl, „Krzyż zamiast zegara - nowe porządki w sali posiedzeń Rady Ministrów“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://web.archive.org/web/201605025010/http://wiadomosci.onet.pl/premier-beata-szydlo-zrezygnowala-z-zegara-w-sali-obrad-rady-ministrow/jc9ze6>.

²²⁶ Michał Kolanko, „Szydło z listem do eurodeputowanych: „Rozmowa i dialog to jedyna skuteczna droga do rozwiązania wątpliwości“, 300Polityka, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <http://300polityka.pl/news/2016/01/18/szydlo-z-listem-do-eurodeputowanych-rozmowa-i-dialog-to-jedyna-skuteczna-droga-do-rozwiania-watpliwosci>.

²²⁷ Maïa de la Baume, „Polish PM to MEPs: ‘Nothing bad is happening’, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-szydlo-tusk-european-parliament-democracy/>.

ultimatumams²²⁸, kartojo, kad teismų reforma yra Lenkijos vidaus politikos klausimas, tad B. Szydlo teigė nesuprantanti EK kišimosi²²⁹.

Nors B. Szydlo tvirtino, kad vienas iš naujai išrinktų Lenkijos valdančiųjų tikslų yra pasiekti tai, kad Lenkija būtų geriau atstovaujama ES²³⁰, premjerė, panašiai kaip ir J. Kaczyński, dažnai pasisakydavo ir apie būtiną ES reformą. B. Szydlo teigė, kad ES išgyvena rimtą krizę, joje negirdimas naujesnių Bendrijos narių balsas, o ES atstovauja tik senųjų narių interesus²³¹. Pasak jos, ES neatliepia europiečių lūkesčių, o pati ES daugiau galios turėtų suteikti valstybių narių vyriausybėms²³², kadangi ES institucijų elitas nežino europiečių problemų, kas priveda prie tokių krizių kaip Jungtinės Karalystės pasitraukimas iš ES²³³. Pati B. Szydlo nevengdavo kritikuoti ir ES institucijų, pavyzdžiui EP politinės darbotvarkės. Lenkų premjerės nuomone, parlamentas užsiiminėjo „išsigalvotų problemų, pavyzdžiui, moterų teisės Lenkijoje“ sprendimu, nors turėjo imtis daug svarbesnių klausimų, pavyzdžiui „Brexit“ ar migracija. Tai, anot B. Szydlo, puikus įrodymas, kad EP, kaip ir visai ES, reikalingas pertvarkymas²³⁴.

Svarbiu epizodu B. Szydlo karjeroje premjerės poste Lenkijos ir ES konflikto kontekste galima laikyti ir Donaldo Tusko tvirtinimą antrajai kadencijai EVT vadovu. D. Tuskas yra buvęs šalies premjeras, opozicijos atstovas, su kurio J. Kaczyński turi asmeninę priešpriešą, tad jo paskyrimo antrajai EVT vadovo kadencijai klausimas Lenkijos valdančiųjų gretose buvo ne tik ES politikos, bet ir vidaus politikos srityje. Tuo metu, kaip ir ginant vykdomas reformas šalyje, taip ir priešinant D. Tusko kandidatūrai, B. Szydlo buvo PiS balsas ES politikos arenoje. Lenkijos premjerė išsiuntė laišką ES lyderiams teigdama, kad D. Tuskas pažeidė neutralų europinį mandatą dalyvaudamas Lenkijos vidaus politikoje bandydamas „nuversti dabartinę valdžią neparlamentiniais meiodais“, o savo funkcijas vadovaujančiose pareigoje naudojo spręsti asmeninius ginčus Lenkijoje²³⁵. Į Briuselį B. Szydlo vyko su nuostata, kad be Lenkijos sutikimo nebus priimtas joks sprendimas, tačiau D.

²²⁸ Euractiv, „Polish premier says will never bow to EU ‘ultimatum’“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/polish-premier-says-will-never-bow-to-eu-ultimatum>.

²²⁹ Polskie Radio, „Premier: Polska jest bardzo otwarta na dialog z KE w sprawie Trybunału“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1714671.Premier-Polska-jest-bardzo-otwarta-na-dialog-z-KE-w-sprawie-Trybunalu>.

²³⁰ Hans-Jörg Vehlewald, „Beata Szydło: „Wir brauchen eine Kehrtwende!““, Bild, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.bild.de/politik/ausland/fluechtlingskrise/interview-mit-polens-premierministerin-44528102.bild.html>.

²³¹ TVP Info, „Premier: jesteśmy Europejczykami i nikt nam tego nie odbierze“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.tvp.info/24910373/premier-beata-szydlo-o-europie-i-chrzcie-polski>.

²³² The Daily Mail, „Poland hosts regional leaders for post-Brexit talks on EU“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3700963/Poland-hosts-regional-leaders-post-Brexit-talks-EU.html>.

²³³ James Shotter, „Polish PM hails pushback against deeper European integration“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.ft.com/content/05942108-c55c-11e7-a1d2-6786f39ef675>.

²³⁴ Notes from Poland (@notesfrompoland), „The Polish PM asks why the European Parliament 'constantly occupies itself with made-up issues', like women's rights in Poland, when it has 'serious problems' to deal with, like migration and Brexit.“, Facebook įrašas, 2016 m. rugsėjo 30 d., https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=687533578088522&id=265543266954224.

²³⁵ Financial Times, „Poland steps up resistance to Tusk as European Council president“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.ft.com/content/82d0fcc-040a-11e7-aa5b-6bb07f5c8e12>.

Tuskas EVT susitikime buvo perrinktas pritariant visoms ES valstybėms, išskyrus Lenkijai²³⁶. Varšuvoje B. Szydlo su gėlėmis pasitiko J. Kaczyński ir kiti PiS lyderiai, o pati premjerė savo vizitą EVT susitikime įvardijo kaip „pergalę, o ne pralaimėjimą, parodant, kad Lenkija yra savarankiška valstybė“²³⁷.

Visgi B. Szydlo, būdama Lenkijos reformas ginančiu veidu užsienyje, tapo Lenkijos ir ES konfliktą įkūnijančia lydere, kas tapo viena iš veiksnių, kurie lėmė B. Szydlo pasitraukimą iš premjerės posto²³⁸. Per trumpą etapą ministrės pirmininkės poste B. Szydlo konflikte su ES daugiausiai įtakos darė politiniai prioritetai. Premjerė gynė Lenkijos valdančiųjų priimtas reformas ir priimtų sprendimų savarankiškumą nuo Briuselio kritikos ir įtakos, kartu B. Szydlo kritikavo ir siūlė reformuoti nusistovėjusią ES sistemą, taip puldama egzistuojančią Bendrijos tvarką. EVT susitikimas, kuriame buvo perrinktas D. Tuskas, parodė PiS, o kartu ir B. Szydlo norą įtvirtinti Lenkijos pozicijas ES politikos arenoje ir pademonstruoti šalies svarbą Bendrijoje. Visgi jos arši kritika ES, neatsitraukimas nuo pozicijų ir net tokie simboliniai gestai kaip ES vėliavos pašalinimas iš spaudos konferencijų salės demonstravo, kad B. Szydlo yra į konflikto gilinimą orientuota politikė. Nors jos nepriklausoma pozicija yra abejotina, B. Szydlo patraukimas ir M. Morawieckio paskyrimas premjeru rodo, kad J. Kaczyński ir PiS buvo nusiteikę nebūtinai atsitraukti nuo konflikto su ES, bet bent jau švelninti savo poziciją ir pasilikti galimą manevro laisvę.

²³⁶ David M. Herszenhorn, „Poland, isolated, pushes hard to oust Tusk“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-isolated-pushes-hard-to-oust-tusk/>.

²³⁷ Gazeta.pl, „Kaczyński z kwiatami na lotnisku. "To, co zrobiła premier, pozostanie w naszej historii"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114871,21483457,kaczyński-z-kwiatami-na-lotnisku-to-co-zrobiła-premier-pozostanie.html>.

²³⁸ Evon Huber, James Shotter, „Poland's ruling party swaps prime ministers“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.ft.com/content/41e1d910-db88-11e7-a039-c64b1c09b482>.

2017 m. pabaigoje pranešta, kad ekonomikos ir finansų ministro portfelius turėjęs M. Morawiecki taps naujuoju Lenkijos premjeru ir pakeis šiame poste B. Szydlo. Analitikai spėjo, kad M. Morawiecki gali turėti daugiau veiksmų laisvės nei B. Szydlo, taip pat pabrėžta, kad naujasis premjeras turi didžiulį J. Kaczyńskiego pasitikėjimą. M. Morawiecki ir J. Kaczyński siejo ir vizionieriška misija, kadangi M. Morawiecki atsisakė devynis daug didesnio atlyginimo banke tam, kad prisijungtų prie PiS formuojamo ministrų kabineto. Vienas M. Morawiecki bendražygis leidiniui „Financial Times“ teigė, kad tokį M. Morawiecki žingsnį paskatino „noras pakeisti Lenkiją“²³⁹. PiS atstovai neslėpė, kad M. Morawiecki paskyrimas didele dalimi sąlygotas būtent konflikto su ES. B. Szydlo jau buvo tapusi konflikto veidu, taip pat nekalbėjo angliškai, tad anksčiau tarptautiniame banke dirbęs, ne vieną užsienio kalbą mokantis M. Morawiecki, PiS atstovų teigimu, puikiai tiko atšildyti Lenkijos ir ES santykius ir gerinti pašlijusį šalies įvaizdį tarptautinėje erdvėje²⁴⁰. M. Morawiecki paskyrimą galėjo lemti racionalus PiS lyderių suvokimas, kad konfliktas su ES gali eiti tik blogyn, tad reikia ieškoti būdų švelninti toną, derinti politinius prioritetus su Briuseliu, o tam labiau tinka iš pirmo žvilgsnio už B. Szydlo nuosaikesnis M. Morawiecki. Kitą vertus, galima svarstyti, kad M. Morawiecki paskyrimą galėjo lemti ir spaudimo iš Lenkijos visuomenės baimė. Nors B. Szydlo buvo gana populiarus politikė Lenkijoje, ypač šalies regionuose, jos susisiejimas su konfliktu su ES ateityje galėjo atnešti neigiamų padarinių, kadangi Lenkija yra viena labiausiai narystę ES palaikančių visuomenių. Todėl vieno iš pagrindinių PiS veidų siejimas su priešprieša su Briuseliu galėjo sutrukdyti visuomenės palankumą atidžiai sekančiam PiS. Galima spėti, kad prognozuodami galimai prastėsiantį visuomenės nusiteikimą, PiS lyderiai ėmėsi ankstyvų žingsnių nelaukdami kadencijos pabaigos ir taip nerizikuodami prarasti dalies rinkėjų palaikymo.

Pirminę prielaidą, kad M. Morawiecki paskyrimas gali reikšti kompromiso paieškas rodo ir pirmieji naujojo premjero žingsniai. Lenkija kirtu Belovežo girią ir po nepalankaus ESTT nuosprendžio, tą palaikė ir B. Szydlo, tačiau premjeru tapęs M. Morawiecki pažadėjo pradėti laikytis teismo sprendimo ir kirtimai baigėsi²⁴¹. Nors, kaip minėta dalyje apie ginčą dėl Belovežo girios kirtimą, šis klausimas užėmė ne tokią svarbią dalį Lenkijos ir ES ginče, M. Morawiecki sprendimas laikytis teismo sprendimo ir spręsti ginčą šioje srityje rodė Lenkijos valdančiųjų norą bent minimaliai atšildyti konfliktą. M. Morawiecki norą kalbėtis su ES rodo ir pirmosiomis jo darbo savaitėmis įvykęs vizitas į Briuselį, kur premjeras susitiko su EK pirmininku J. C. Junckeriu. EK

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ *Ibid.*

²⁴¹ Michał Broniatowski, „Poland’s new PM won’t change anything after leadership swap“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-new-prime-minister-mateusz-morawiecki-wont-change-anything-after-leadership-swap/>.

spaudos atstovai po susitikimo išplatino pranešimą, kad lyderių vakariene vyko „draugiškoje atmosferoje“²⁴².

Jei Belovežo girios klausimu M. Morawieckis rodė Lenkijos norą švelninti konfliktą, pagrindiniu konflikto klausimu – teisinės sistemos reformos – naujasis premjeras nerodė pozityvių signalų. M. Morawieckis šioje srityje įkūnijo veikiau ne pasikeitusias Lenkijos valdančiųjų nuostatas, o ramesnį retorikos toną. M. Morawieckis EK ir ES valstybių lyderiams pristatė „baltąją knygą“, kurioje dėstomi Lenkijos valdančiųjų argumentai dėl teismų reformos. Dokumente aiškinama, kad vykdomos reformos atitinka ES teisės standartus, o priimami sprendimai panašūs į tuos, kurie jau yra įgyvendinti kitose ES valstybėse narėse²⁴³. Spauldoje pasirodė pranešimų, kad M. Morawieckio pristatyta „baltoji knyga“ ne tik, kad nenuramino ES lyderių, bet juos dar papiktino, nes naujasis Lenkijos premjeras kitais žodžiais pateikė anksčiau jau Varšuvos išsakytus argumentus, o nepasikeitusi pozicija rodė faktą, kad ginče dėl teisės viršenybės principų Lenkija neatsitrauks²⁴⁴. Lenkijos pozicijos M. Morawieckiui tapus premjeru ne tik nepagerėjo, bet net suprastėjo, kadangi, skirtingai nuo savo pirmtakės, premjeras nepalaikė jokio kontakto su EVT vadovu D. Tusku, kas silpnino ir taip netvirtą Varšuvos poziciją Briuselyje²⁴⁵. Tad nors iš pradžių M. Morawieckio paskyrimas atrodė kaip PiS noras gerinti santykius su ES, vėlesni žingsniai parodė, kad Lenkijos valdantieji iš tikrųjų veikiau norėjo sudaryti tokį įspūdį, nei iš tikro atsitraukti nuo savo pozicijų, ką rodė tiek tolesni PiS veiksmai teismų reformoje, tiek M. Morawieckio retorika, kad Lenkijoje ir toliau bus tęsiama teismų reforma²⁴⁶.

Suintensyvėjęs ES spaudimui ir svarstant valstybėms narėms Bendrijos skirstomas lėšas susieti su teisės viršenybės principų laikymusi, M. Morawieckis taip pat ėmė demonstruoti griežtesnes nuostatas. Lenkijos premjeras kartu su V. Orbanu tapo pasipriešinimo Briuseliui simboliais, nes abu grasino vetuoti ES biudžeto ir atsigavimo fondo priėmimą²⁴⁷. Nors M. Morawieckis laikėsi bendros PiS linijos, nes apie veto kalbėjo ir J. Kaczynskis, premjeras, kaip konflikto pradžioje B. Szydło, tapo naujo Lenkijos ginčo su Briuselio etapo veidu. Nors vėliau tiek Lenkija, tiek Vengrija atsitraukė

²⁴² Europos Komisija, *Statement following the working dinner between President Juncker and Polish Prime Minister Morawiecki*, Briuselis, 2018, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_86 (žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d.).

²⁴³ Maïa de la Baume, „Poland takes leaf out of Juncker’s book in Brussels battle“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-rule-of-law-brussels-takes-leaf-out-of-junckers-book-in-battle/>.

²⁴⁴ Oskar Górczyński, „Porazka ofensywy Morawieckiego. Dlaczego premier nie będzie drugim Orbanem“, WP Opinie, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://opinie.wp.pl/porazka-ofensywy-morawieckiego-dlaczego-premier-nie-bedzie-drugim-orbanem-6232621989435009a>.

²⁴⁵ Anna Słojewska, „Międzynarodowe obycie Morawieckiego to mit“, Rzeczpospolita, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.rp.pl/polityka/art2054281-miedzynarodowe-obycie-morawieckiego-to-mit>.

²⁴⁶ Monika Prończuk, „We will continue judicial reforms“, says Polish PM in response to ECJ’s ruling“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://notesfrompoland.com/2019/11/06/we-will-continue-judicial-reforms-says-polish-pm-in-response-to-ecjs-ruling>.

²⁴⁷ Onet.pl, „Polska grozi zawetowaniem unijnego budžetu. Listy do liderów UE“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/polska-grozi-zawetowaniem-unijnego-budzetu-listy-do-liderow-ue/e310xww.79cfc278>.

nuo veto dėl socioekonominių prioritetų, ši situacija parodė pačio M. Morawieckio ar jo asmenyje įkūnytą PiS ryžtą nepasiduoti konflikte, ieškoti priemonių jame pasiekti norimų tikslų. Tą parodė ir M. Morawieckio kreipimasis į KT. ESTT ėmus vaidinti vis didesnę vaidmenį Lenkijos ir ES konflikte ir artėjant vis griežtesnių EK sankcijų tikimybei, M. Morawieckis kreipėsi į KT išaiškinti, ar ESTT sprendimai neprieštarauja Lenkijos Konstitucijai²⁴⁸. Nors M. Morawieckis, kaip ir kiti valdantieji, kartojo, kad net ir jo noras užginčyti ES teisės viršenybę nereiškia Lenkijos pasitraukimo iš ES realios galimybės²⁴⁹, visgi tikino, kad vastybės narės konstitucija yra aukščiausias įstatymas ES²⁵⁰. Tokiais žingsniais M. Morawieckis ne tik gynė savo šalyje įtvirtintą tvarką, bet ir rodė norą, kad keistųsi ir ES įtvirtinta tvarka.

Tokiais savo žingsniais M. Morawieckis prisidėjo prie eilės Lenkijos valdančiųjų atstovų, kurie išreikšdavo poreikį reformuoti ES ir pateikdavo savo matymą, kaip Bendrija turėtų atrodyti ateityje. M. Morawieckio teigimu, Lenkija savyje suderina universalias ir krikščioniškas vertybes, tad, būdama ES dalimi, Lenkija turi siekti transformuoti Bendriją ir ją rekrikščionizuoti²⁵¹. Premjero matymu, reikia atmesti skirtingų greičių Europos idėją²⁵², o ES turėtų daugiau saugoti savo²⁵³. Kaip ir kiti valdančiųjų atstovai, taip ir M. Morawieckis ateityje ES mato kaip tokį politinį organizmą, kuriame daugiau galios turi valstybių narių vyriausybės, o ne Briuselio institucijos. M. Morawieckio nuomone, reikia pamiršti Jungtinių Europos Valstijų idėją ir skleisti „Tėvynių Europos“ idėją²⁵⁴.

M. Morawieckio tapimą premjeru galima sieti su dinamiškesnio Lenkijos ir ES konflikto etapo pradžia. Jeigu prieš tai Lenkijos valdantieji gana intensyviai įgyvendino savo tikslus ir nekreipė per daug dėmesio į Briuselio spaudimą, tai sulig M. Morawieckio aktyvesniu įsitraukimu į konfliktą galima matyti besikeičiančią konflikto eigą. Pradėjęs nuo bandymo švelninti konfliktą, M. Morawieckis vėliau kaip tik jį intensyvino, o jo veiksmus sąlygojo ES veiksmas, reagavimas į juos. M. Morawieckis, skirtingai negu kiti aptariamieji Lenkijos valdančiųjų atstovai, konflikto ES kontekste

²⁴⁸ Reuters, „Polish PM to ask for court ruling on EU legal conflicts“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.reuters.com/article/uk-poland-judiciary-eu-idUKKCN2AV2FK>

²⁴⁹ Daniel Tilles, „No risk of Polesxit“ from EU, says Polish PM amid Brussels row“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://notesfrompoland.com/2021/07/20/no-risk-of-polesxit-from-eu-says-polish-pm-amid-brussels-row>.

²⁵⁰ Europos Parlamentas, 2. *Teisinės valstybės krizė Lenkijoje ir ES teisės viršenybė (diskusijos)*, Strasbūras, 2021, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-10-19-ITM-002_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d.).

²⁵¹ Michał Broniatowski, „Incoming Polish PM: We won't bow to 'nasty threats'“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/mateusz-morawieck-incoming-polish-pm-we-wont-bow-to-nasty-threats/>.

²⁵² Agnieszka Barteczko, Anna Koper, „New Polish PM: must defend national interest in debate on EU future“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.reuters.com/article/us-poland-politics/polands-new-pm-says-government-policy-to-remain-unchanged-idUSKBN1E6248>.

²⁵³ Europos Parlamentas, 4. *Diskusijos su Lenkijos ministru pirmininku Mateuszu Morawiekiu Europos ateities tema (diskusijos)*, Strasbūras, 2018, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2018-07-04-ITM-004_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d.).

²⁵⁴ Polsat News, „Premier w "Le Figaro": szanujemy wolność słowa. 90 proc. dzienników występuje przeciwko rządowi“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-02-10/premier-w-le-figaro-szanujemy-wolnosc-slowa-90-proc-dziennikow-wystepuje-przeciwko-rzadowi>.

mažiau dėmesio skyrė vertybinei kovai prieš LGBT. Tačiau kitose srityse jis prisidėjo prie Lenkijos valdančiųjų linijos. Veikiamas politinių prioritetų, M. Morawieckis gynė šalyje vykdomą teismų reformą, ginčijo ES teisės viršenybę ir kalbėjo apie ES reformą. M. Morawieckis, gindamas savo šalies pasirinktą tvarką, ginčijo pačios Bendrijos pamatus. Nors socioekonominiai prioritetai privertė M. Morawieckį atsitraukti kai kuriuose konflikto etapuose, faktas, kad M. Morawieckis tiek praėjusioje kadencijoje, tiek šioje išliko PiS pasirinkimu premjero poste, leidžia daryti prielaidą, kad J. Kaczyński yra patenkintas, kaip šiame konflikte PiS interesus gina M. Morawieckis.

2015 m. iki tol ne itin plačiai žinomas teisininkas, EP narys A. Duda laimėjo Lenkijos prezidento rinkimus. Po A. Dudos pergalės, kaip ir B. Szydlo atveju, abejojo politiko savarankiškumu nuo PiS lyderio J. Kaczynskio. Europos politikai, pavyzdžiui Europos liaudies partijos lyderis Manfredas Weberis, dar likus dar keliems mėnesiams iki PiS pergalės parlamento rinkimuose teigė, kad Lenkijos ir Briuselio santykiai pasikeis, kadangi prezidento postą užėmė J. Kaczynskio partijos, kuri į ES žiūri kitaip nei tuometinė valdančioji PO, atstovas²⁵⁵.

Diskusijų apie galimą A. Dudos norą priešintis PiS ir J. Kaczynskiui sukėlė prezidento sprendimas vetuoti du teismų reformos įstatymo projektus²⁵⁶. Nors tai sukėlė konfliktą tarp J. Kaczynskio ir A. Dudos bei pasigirdo kalbos, kad kituose rinkimuose A. Duda gali kandidatuoti be PiS paramos²⁵⁷, šis jo žingsnis nebuvo žengtas norint atšildyti santykius tarp Briuselio ir Varšuvos. Vėlesni A. Dudos siūlomi įstatymų pakeitimai ir palaikymas reformai rodė, kad šis A. Dudos žingsnis buvo skirtas vidaus politikos tikslams pasiekti, o ne sprendžiant kilusias įtampas užsienio politikoje. Tačiau konfliktui tęsiantis ne vienerius metus ir EK ėmus taikyti finansines sankcijas, A. Duda buvo vienas iš iniciatorių naikinti Briuseliui neįtinkančią teismų drausmės komisiją, taip mažinti konfliktą su ES ir galimai gauti EK užšaldytas lėšas iš europinių fondų²⁵⁸. Visgi signalai apie galimybę naikinti drausmės komisiją pasigirdo ne iš vieno A. Dudos, bet ir iš kitų PiS atstovų, tad negalima sakyti, kad prezidentas ėmėsi savarankiškos iniciatyvos gerinti pašlijusius santykius su ES, veikiau A. Duda laikėsi bendros PiS strategijos.

Bendros PiS linijos A. Duda laikėsi ir savo politiką ES atžvilgiu statydamas ant tų pačių principų kaip ir J. Kaczynskis. Ją į priekį varė tautiniai prioritetai kalbant apie Lenkijos suverenumo gynybą Bendrijoje, priešiška pozicija LGBT atžvilgiu bei su J. Kaczynskio ar B. Szydlo retorika susišaukiantys pasiūlymai dėl ES reformos. Prezidento retorikoje atsikartodavo „Briuselio diktato“

²⁵⁵ Jan Cienski, „Duda rises over Brussels“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.politico.eu/article/duda-rises-over-brussels/>.

²⁵⁶ Arthur Beesley, Evon Huber, James Shoter „Poland’s president to veto controversial laws on judges“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.ft.com/content/158db6e6-7048-11e7-aca6-c6bd07df1a3c>.

²⁵⁷ Jacek Karnowski, „Oni po prostu odjechali!“, czyli kulisy relacji prezes Kaczyński - prezydent Duda. Co będzie dalej? Ważny artykuł Jacka Karnowskiego“, wPolityce, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://wpolityce.pl/polityka/359221-oni-po-prostu-odjechali-czyli-kulisy-relacji-prezes-kaczyński-prezydent-duda-co-będzie-dalej-ważny-artykuł-jacka-karnowskiego>.

²⁵⁸ Daniel Tilles, „Polish president moves to abolish judicial disciplinary chamber in bid to end EU dispute“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://notesfrompoland.com/2022/02/03/polish-president-moves-to-abolish-judicial-disciplinary-chamber-in-bid-to-end-eu-dispute>

motyvas²⁵⁹, tai, kad sprendimai dėl nepriklausomos Lenkijos priimami ne Lenkijoje, o „tolimose sostinėse, kur priimami mūsų uždirbti pinigai“²⁶⁰.

Galima pastebėti, kad A. Dudos retoriką ėmė griežtėti jo pirmajai kadencijai persiritus į antrąją pusę, kadangi tik tapęs prezidentu A. Duda nežadėjo kardinalaus Lenkijos politikos pokyčio ir pasižymėjo kiek nuosaikesnėmis nuostatomis²⁶¹. Visgi A. Dudos retorika bėgant metams griežtėjo ir tai pasakytina ne tik apie Lenkijos suverenumo ES gynybą, bet ir požiūrį į LGBT bendruomenę. Dar būdamas kandidatu į prezidento postą A. Duda demonstravo kiek nuosaikesnes pažiūras į LGBT bendruomenę, nei jo partijos kolegos²⁶². Tačiau artėjant prezidento rinkimams A. Dudos nuostatos tapo radikalesnės. Dalyje apie ginčą dėl LGBT teisių aptarti prieš LGBT nukreipti A. Dudos pareiškimai ir iniciatyvos rodo, kad prezidentas didino priešpriešą tarp Varšuvos ir Briuselio šioje srityje, vadovaudamasis tautiniai prioritetais gynė tradicines vertybes. Tačiau negalima sakyti, kad tai buvo asmeninė A. Dudos iniciatyva ar jo veiksmai ryškiai prisidėjo prie konflikto su ES gilinimo LGBT teisių srityje, kadangi panašia retorika pasižymėjo ir J. Kaczynskis, ir Z. Ziobro, ir kiti Lenkijos valdančiųjų atstovai. Dėl to A. Duda ir šioje srityje yra labiau palaikantis veikėjas, o ne konflikto iniciatorius.

Prezidentas J. Kaczynskio ir partijos liniją tęsė ir kalbėdamas apie ES reikalingą institucinę reformą, tačiau A. Duda kratėsi euroskeptiko etiketės ir tikino, kad tiek jis, tiek kiti Lenkijos valdantieji yra ne eurospektikai, o eurorealistai²⁶³. Kaip Bendrijos silpnybes A. Duda išskyrė kylančių problemų efektyvų sprendimą, solidarumo tarp valstybių narių nebuvimą, kišimasi į suverenius valstybių narių sprendimus²⁶⁴. A. Duda dažnai pabrėždavo solidarumo stoką ir ES institucijų vienašališkus sprendimus, ES prezidentas yra įvardijęs ir kaip „įsivaizduojamą bendruomenę“²⁶⁵.

Prezidentas A. Duda konflikte su ES sekė partijos linija ir jo retorika bei sprendimai srityse, kuriose kirtosi Varšuvos ir Briuselio interesai, buvo tokie patys, kaip ir kitų Lenkijos valdančiųjų –

²⁵⁹ Arkadiusz Jastrzębski, „Prezydent w Davos wskazuje winnych. Andrzej Duda: dezinformacja opozycji“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://wiadomosci.wp.pl/prezydent-w-davos-wskazuje-winnych-andrzej-duda-dezinformacja-opozycji-6213555738441857a>.

²⁶⁰ Yahoo! News, „Polish president likens EU membership to past occupations“, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://sg.news.yahoo.com/polish-president-likens-eu-membership-past-occupations-144317704.html>.

²⁶¹ Jan Cienski, „The world according to Duda“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.politico.eu/article/duda-tusk-poland-foreign-policy-germany-nato/>.

²⁶² Robert Mazurek, „Duda: Siądę z gejami przy jednym stole“, Rzeczpospolita, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.rp.pl/plus-minus/art4505691-duda-siade-z-gejami-przy-jednym-stole>.

²⁶³ BBC, „EU referendum: Polish leader Duda fears 'crisis' if UK leaves“, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-35161135>.

²⁶⁴ Georgi Gotev, „Poland's Duda slams EU's lack of 'solidarity' with Eastern Europe“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/polands-duda-slams-eus-lack-of-solidarity-with-eastern-europe>.

²⁶⁵ Oskar Górczyński, „Andrzej Duda: W Unii podejmowane są decyzje, które nas z niej wypychają. To jest wspólnota?“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://wiadomosci.wp.pl/andrzej-duda-w-unii-podejmowane-sa-decyzje-ktore-nas-z-niej-wypychaja-to-jest-wspolnota-6330252828313729a>.

Lenkijos suverenumo gynybą ir priešišką LGBT lėmė tautiniai prioritetai, siūlymams reformuoti ES įtaką darė politiniai prioritetai. Teismų reformos įstatymų vetavimas ar aršesnės nuostatos LGBT bendruomenės atžvilgiu prieš prezidento rinkimus buvo nukreiptos į vidaus politiką ir nebuvo skirtos paveikti Lenkijos ir ES konflikto eigos. Jei vidaus politikos arenoje A. Dudos, J. Kaczynskio ir Z. Ziobro pozicijos išsiskirdavo, būdavo bandoma įgauti daugiau įtakos, kildavo konflikto galimybė, tai konflikto su ES akivaizdoje Lenkijos valdantieji laikėsi tos pačios strateginės linijos.

Europos Komisija

Nors ES nėra valstybė pagal valstybės apibrėžimą, ši viršnacionalinė bendrija turi valstybingumo bruožų, kurie leidžia jos institucijų veiklą nagrinėti per Moravcsiko idėjinio liberalizmo prizmę. Analizuojant EK veikimą konflikte su Lenkija, tiek pačios Komisijos, tiek atskirų jos atstovų veiksmuose galima išvelgti idėjinio liberalizmo rėmuose esančius veikėjų prioritetus, kurie juos skatina veikti santykiuose su kitais veikėjais tarptautinės politikos arenoje.

EK 2017 m. gruodžio 20 d. aktyvavo Lisabonos sutarties 7-ąjį straipsnį prieš Lenkiją ir taip pradėjo dar niekada netaikytą pažeidimo procedūrą. Šį žingsnį EK žengė remdamasi 2014 m. ankstesnės kadencijos Komisijos narių parengtomis gairėmis, kurios skirtos ginti teisės viršenybę ES²⁶⁶. Tiek gairėse, tiek veiksmus prieš Lenkiją pradėjusios EK argumentuose atsikartoja motyvas, kad pradėdama procedūrą prieš teisės viršenybės principus pažeidusią valstybę narę, EK remiasi Lisabonos sutarties 2-uoju straipsniu, kuris skelbia, kad „Sąjunga yra grindžiama šiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisvė, demokratija, lygybė, teisė valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises. Šios vertybės yra bendros valstybėms narėms, gyvenančioms visuomenėje, kurioje vyrauja pliuralizmas, nediskriminavimas, tolerancija, teisingumas, solidarumas ir moterų bei vyrų lygybė.“²⁶⁷ Tą patį argumentą EK kartojo ne tik ginče dėl teisės viršenybės, bet ir kritikuodama Lenkiją dėl laisvųjų nuo LGBT zonų, kurių įvedimas, anot Komisijos, pažeidžia 2-ajame straipsnyje įtvirtintą pagarbą žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises. Lenkija yra pasirašiusi Lisabonos sutartį, tad prieštaraudama jos straipsniams, prieštarauja principams, ant kurių yra pastatyta Bendrija. EK veiksmus, kurios Komisija grindžia Lisabonos sutartimi ir nustatytomis gairėmis, galima nagrinėti ir per tautinių prioritetų, ir per politinių prioritetų prizmę. Nors ES nėra valstybė, Lisabonos sutartyje nustatytus svarbiausius ES principus galima laikyti kaip ES ar europietiškos tapatybės pamatą. Tad Lenkija, savo veiksmais prieštaraudama tokiems principams kaip teisės viršenybė ar žmogaus teisės, prieštarauja ir ES tapatybei. Galima į tai žvelgti ir per politinių prioritetų prizmę, kai Lenkija, prieštaraudama Lisabonos sutarties principams, prieštarauja šia sutartimi nustatytai tvarkai ES. Tuo labiau, Lenkijos KT sprendimas, kad Konstitucija yra aukščiau ESTT sprendimų ir ES teisės, ginčija ESTT sprendimų įgyvendinimo Lenkijoje teisėtumą ir kartu ginčija ES teisės legitimumą Lenkijoje. Dėl nurodytų priežasčių EK veikimo prieš Lenkiją argumentaciją galima grįsti tautiniais prioritetais

²⁶⁶ Europos Komisija, *European Commission presents a framework to safeguard the rule of law in the European Union*, Strasbūras, 2014, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_237 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁶⁷ Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, *I ANTRAŠTINĖ DALIS - BENDROSIOS NUOSTATOS, 2 straipsnis*, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016M002>.

(europietiškos tapatybės ir vertybių gynimas) ir politiniais prioritetais (ES sutartyse nustatytos tvarkos gynyba).

EK į nerimą ES sutartyse įtvirtintoms vertybėms ir tvarkai keliančius signalus iš Varšuvos reagavo greitai. Tą galima aiškinti ir vykstančiu „Brexit“ procesu, tad galima svarstyti, kad Briuselis nenorėjo kartoti tos pačios klaidos, kaip prarasdamas Jungtinę Karalystę. Visgi kai kurių EK narių retorikoje Lenkijoje pažeidžiami teisės viršenybės principai atrodė didesnė grėsmė nei „Brexit“. EK viceprezidentas Jyrki Katainenas aiškino, kad su Jungtinės Karalystės išstojimu iš ES Bendrija susitaikys, tačiau grėsmė teisės viršenybei ir žiniasklaidos laisvei yra daug daugiau nerimo keliančios grėsmės²⁶⁸. Eurokomisarė Vera Jourova tikino, kad jei Lenkija nesilaikys tų pačių principų kaip kitos Bendrijos šalys, tai gali privesti prie ES byrėjimo pradžios²⁶⁹.

Tačiau, nors EK reakcija iš signalus iš Lenkijos buvo greita, svarstyтина, ar ji buvo pakankamai stipri. 7-ojo straipsnio aktyvavimo procedūra per keletą metų toli nepasistūmėjo, o įvairūs pradėti tyrimai ir perspėjimų Varšuvai siuntimai pirmaisiais konflikto metais nesustabdė Lenkijos valdančiųjų pradėtų reformų. Pasitelkti kiek reikšmingesnių pergalių EK pavyko gana neseniai, tačiau prie to daugiausiai prisidėjo ESTT sprendimai ir atsiradusi proga naudoti pinigų kortą, kai buvo tvirtinamas ES biudžetas ir atsigavimo fondas.

Lėtą ir ne visada efektyvų EK atsaką galima aiškinti iš kelių kampų. Vieną vertus, ES sutartyse numatytos instrukcijos nurodo, kad EK negali iškart imtis kardinalių veiksmų, pradėjus tyrimą dėl pažeidimų valstybėje narėje ar išsiuntus EK nuomonę būtina suteikti galimybę valstybei narei atsakyti. EK pradėjo ne vieną iniciatyvą prieš Lenkiją, kiekvienoje iš jų buvo numatyta mėnesio ar kelių galimybė atsakyti, o kadangi EK reagavo į ne vieną galimą pažeidimą Lenkijoje, visas procesas išsitęsė per ilgą laiko tarpą. Antra, norint pilnai įgyvendinti 7-ojo straipsnio aktyvavimą ar kitas reikšmingesnes nuobaudas, reikalingas kitų ES narių pritarimas. Vengrija ne kartą išreiškė poziciją, kad blokuos sankcijas Lenkijai²⁷⁰, panašios pozicijos laikėsi ir Baltijos šalys²⁷¹. ESTT sprendimai leido EK spausti Lenkiją piniginiu aspektu, tačiau tai neišsprendžia sankcijų, kurių pritarimui reikia kitų ES valstybių palankios nuomonės, klausimo.

Kitu aspektu, kodėl EK atsakas ilgą laiką nebuvo iki galo veiksmingas, galima laikyti skirtingus EK veikėjų interesus ir prioritetus. Svarbiausiais EK veikėjais Lenkijos ir ES konflikte

²⁶⁸ Jorge Valero, „Katainen: Erosion of rule of law ‘more worrisome’ than Brexit“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/katainen-erosion-of-rule-of-law-more-worrisome-than-brexit/>.

²⁶⁹ Gabriela Baczyńska, „EU 'will start collapsing' unless it takes on Polish challenge – official“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.reuters.com/world/europe/eu-will-start-collapsing-unless-it-takes-polish-challenge-official-2021-10-11>

²⁷⁰ Jan Cienski, „Why Poland won't be punished“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/poland-kaczynski-democracy-protests-pis-timmermans-commission/>.

²⁷¹ Do Rzeczy, „Litwa, Lotwa i Estonia nie chcą sankcji wobec Polski. "Wszystkie trzy kraje bałtyckie myślą podobnie““, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://dorzeczy.pl/kraj/58406/litwa-lotwa-i-estonia-nie-chca-sankcji-wobec-polski.html>.

galima laikyti Komisijos pirmininkus J. C. Junckerį ir U. von der Leyen bei EK viceprezidentą F. Timmermansą.

Būtent F. Timmermansas buvo pagrindinis EK atstovas sprendžiant ginčą su Lenkija, kadangi 2014–2019 m. kadencijoje viena iš viceprezidento kuruojamų sričių buvo būtent atsakomybė už teisės viršenybę ES. F. Timmermansas iš pradžių laikėsi nuosaikios pozicijos rašydamas laiškus Lenkijos ministrams su prašymu suteikti informacijos apie vykdomas reformas²⁷², bandymu nuraminti apie grėsmę Lenkijos suverenumui kalbančius šalies valdančiuosius su tikinimu, kad problema gali būti išspręsta tik Lenkijoje, o ne Briuselyje²⁷³. Nors F. Timmermansas nuolat kartojo apie būtinybę tęsti dialogą ir visada pasilikti vietos jam, visgi apčiuopiamesnių vaisių neduodantis procesas privertė jį inicijuoti EK imtis griežtesnių priemonių. Visgi net pranešdamas apie 7-ojo straipsnio aktyvumą, F. Timmermansas viešumoje bandė švelninti toną ir tikino, kad nors spaudoje ši priemonė yra vadinama „branduoline galimybe“, ji nėra „branduolinė“²⁷⁴. Būdamas pagrindiniu proceso veikėju iš EK pusės, F. Timmermansas buvo ir pagrindinis griežtesnių sankcijų šalininkas Komisijoje, kam iš nepritarė tuometinis EK pirmininkas J. C. Junckeris²⁷⁵.

Aktyvus dalyvavimas ginant ES teisės viršenybės principus buvo vienas iš priežasčių, kodėl F. Timmermansas netapo EK pirmininku, kai jo kandidatūrai priešinosi tiek Lenkija, tiek kitos Rytų ir Vidurio Europos šalys²⁷⁶. F. Timmermansas galiausiai liko EK viceprezidentu, tačiau jo kuruojamos sritys pasikeitė. Vertinant F. Timmermanso aktyvumą kovoje dėl teisės viršenybės principų, galima spėti, kad politiko veiklumą galėjo lemti politiko noras pasirodyti ir pretenduoti į aukščiausius ES institucijų postus. Visgi F. Timmermanso veiklą reikėtų vertinti ne tik per jo asmeninius karjeros prioritetus, bet ir per idėjinio liberalizmo prizmę. Būdamas vis dar aktyviu ginčo dalyviu F. Timmermansas ne kartą aiškino, kodėl ES svarbu nepaleisti teisės viršenybės principų problemos Lenkijoje. Pirmiausia, anot EK viceprezidento, teisės viršenybė yra vertybė, kuri apibrėžia, kas yra Europa ir kas yra demokratija. Antra, tai apibrėžia, kaip funkcionuoja ES. Vienas iš aspektų – bendra ES rinka, kurios veikimas pagrįstas ES teise. Kaip teigė F. Timmermansas, vienos valstybės atsiribojimas nuo ES teisės viršenybės principų kelia grėsmę ir jos pačios dalyvavimui bendroje ES

²⁷² Frans Timmermans, laiškas adresuotas Witold Waszczykowski ir Zbigniew Ziobro, Briuselis, 2015 gruodžio 30 d., <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2016/01/Letter-Timmermans-Poland.pdf>.

²⁷³ Polityka, „Po spotkaniu z Fransem Timmermansem: To wewnętrzny konflikt Polski i może być rozwiązany tylko w Polsce“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1662638,1,po-spotkaniu-z-fransem-timmermansem-to-wewnetrzny-konflikt-polski-i-moze-byc-rozwiazany-tylko-w-polsce.read>.

²⁷⁴ Europos Komisija, *Opening remarks of First Vice-President Frans Timmermans, Readout of the European Commission discussion on the Rule of Law in Poland*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/SPEECH_17_5387 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁷⁵ Maïa de la Baume, David M. Herszenhorn, „Juncker and Selmayr fight Timmermans on behalf of Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/jean-claude-juncker-martin-selmayr-fight-frans-timmermans-on-behalf-of-poland>.

²⁷⁶ Lili Bayer, Jan Cienski, „Central Europe celebrates von der Leyen and Michel’s candidacies“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/central-europe-celebrates-ursula-von-der-leyen-and-charles-michel-candidacies/>.

rinkoje, ir visai bendrajai rinkai apskritai²⁷⁷. F. Timmermansas savo veikla bandė ginti vieną esminių ES vertybių ir Bendrijos veiklos funkcionavimą nusakančių aspektų, tad galima teigti, kad jo veikimą konflikte veikė tiek tautiniai, tiek politiniai idėjinio liberalizmo prioritetai.

Kiti esminiai veikėjai Lenkijos ir ES konflikte – EK pirmininkai. J. C. Junckeris ir U. von der Leyen laikėsi skirtingos strategijos, kaip reikėtų elgtis su Lenkija. Nors jie rėmėsi tais pačiais prioritetais kaip ir F. Timmermansas, jų požiūris į konfliktą skyrėsi. J. C. Junckeris nebuvo griežtų sankcijų Lenkijai šalininkas. Tuometinis EK pirmininkas aiškino, kad jis „nesijaučia galintis bėgioti po Europą ir grasinti žmonėms“²⁷⁸. J. C. Junckerio atsargumą galima aiškinti skirtingai. Iš vienos pusės, EK pirmininkas iš dalies nematė griežtesnių sankcijų prasmės, nes abejojo jų veiksmingumu²⁷⁹. Iš kitos pusės, J. C. Junckeris teigė, kad griežtomis sankcijomis negalima gilinti takoskyros tarp Rytų, Vakarų ir Vidurio Europos²⁸⁰, nes „ES turi du plaučius – Rytų ir Vakarų – ir abu jie turi kvėpuoti“²⁸¹. Toks J. C. Junckerio atsargumas galėjo būti veikiamas ir „Brexit“ proceso, kurio akivaizdoje EK pirmininkas nenorėjo gilinti konflikto su valstybėmis narėmis, kurių valdančiųjų ideologija nebūtinai tiksliai atitiko ES vertybių, taip nenorėdamas silpninti susvyravusios ES vienybės. Gali būti, kad J. C. Junckeris švelnesne retorika taip pat siekė, kad su Briuseliu konfliktuojančios valstybės dar labiau nuo jo nenutoltų. EK pirmininkas, vedamas politinių prioritetų išlaikyti bent jau esamą Bendrijos tvarką, savo veikimą grindė kompromiso paieška ir darniais prioritetais, kai minimalūs konfliktai įmanomi, tačiau galimas veiksmų koordinavimas.

Kitokios pozicijos laikėsi U. von der Leyen, kuri, nors jos paskyrimu Lenkija iš pradžių džiaugėsi, baimindamiesi F. Timmermanso, kalbėjo apie būtinybę ginti teisės viršenybės principus. Dar prieš patvirtinant jos kandidatūrą, U. von der Leyen tikino, kad negali būti jokių kompromisų ar nuolaidų dėl teisės viršenybės principų²⁸². Nors iš dalies kompromisu galima laikyti išspręstą Lenkijos ir Vengrijos veto klausimą, U. von der Leyen vadovaujama Komisija Lenkijai pritaikė iki tol konflikte nematytas sankcijas. EK pirmininkė viešai kelia ne tik teisės viršenybės, bet ir laisvų

²⁷⁷ Europos Komisija, *Opening and closing remarks of First Vice-President Frans Timmermans on the Rule of Law in Poland, at the European Parliament's Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_17_3042 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁷⁸ Vickiie Oliphant, Monika Palenberg, „Juncker reveals EU would NOT have accepted Poland and Hungary if they applied today“, Express, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., https://www.express.co.uk/news/world/818020/European-union-not-accept-Poland-Hungary-migrant-crisis-quota-Jean-Claude-Juncker?fbclid=IwAR1RI5Wel-l-o4gCYX8jjHrWhGbCMwCsRT5C2jCQBT_IXK6pusIfTNMexBU.

²⁷⁹ Kresky.pl, „Szef Komisji Europejskiej przyznaje: sankcje za naruszanie zasad demokracji są nierealne“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://kresy.pl/wydarzenia/szef-komisji-europejskiej-przyznaje-sankcje-za-naruszanie-zasad-demokracji-sa-nierealne/>

²⁸⁰ Onet.pl, „Jean-Claude Juncker przeciwko sankcjom wobec Polski i Węgier“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/jean-claude-juncker-przeciwko-sankcjom-wobec-polski-i-wegier/23002zl/>.

²⁸¹ Judith Mischke, „Juncker rejects cutting EU funds to Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/eu-commission-president-jean-claude-juncker-rejects-cutting-eu-funds-to-poland/>.

²⁸² Piotr Białczyk, „Von der Leyen ucina spekulacje: bez kompromisów ws. praworządności“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., https://wiadomosci.wp.pl/von-der-leyen-ucina-spekulacje-bez-kompromisow-ws-praworzadnosci-6403203141392001a?fbclid=IwAR1q2bOUIFWH3J-E6MfcTSa-GTEEBxgf408qKdgCPMG_YFEFLmd6o4Ge7yI/.

nuo LGBT zonų klausimą²⁸³. Jos aktyvų dalivavimą konflikte galima aiškinti ne tik vertybių ar ES tvarkos gynyba, kuriomis savo veiklą grindė ir F. Timmermansas bei J. C. Junckeris, bet ir turimais resursais – finansinėmis sankcijomis – kurie leidžia didinti spaudimą Varšuvai ir taip EK vadovybei tikėtis daugiau naudos, negu žalos konflikte su Lenkija.

²⁸³ Europos Komisija, *Pirmininkės U. von der Leyen pranešimas apie Sąjungos padėtį Europos Parlamento plenariniame posėdyje*, Briuselis, 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/SPEECH_20_1655 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.)

EP taip pat yra aktyvus veikėjas Lenkijos ir ES konflikte. Nors pagal sąrangą parlamentas neturi daug galios kreipti konflikto eigą į vieną ar kitą pusę, EP buvo ir yra vieta, kurioje Lenkijos ir ES konflikto problemos aktualizuojamos, suteikiama platforma konflikto pusėms išdėstyti savo argumentus. Dėl savo sudėties ir funkcijų parlamentas galėjo griežčiau pasisakyti konflikte, taip pat aktyviai atliko prižiūrinčios institucijos vaidmenį, taip spausdamas Komisiją aktyviau veikti konflikte.

Bene pagrindinis EP veikimo metodas Lenkijos ir ES konflikte yra rezoliucijos. Jos pagal savo pobūdį nėra įpareigojančios, tačiau jos aktualizuoja problemą ir rodo europiečių išrinktų parlamentarų daugumos požiūrį į situaciją. EP savo reliucijomis reiškė susirūpinimą teisine padėtimi Lenkijoje²⁸⁴, skatino Lenkijos valdžią spręsti krizinę situaciją per Komisijos nustatytus terminus²⁸⁵, išreiškė palaikymą EK aktyvuoti 7-ąjį Lisabonos sutarties straipsnį²⁸⁶ ar EK planus sumažinti Lenkijai finansavimą iš europinių fondų²⁸⁷. Iš pradžių EP rezoliucijos buvo nuosaikesnio tono, tačiau besitęsiant konfliktui, EP ėmėsi griežtesnės retorikos. EP ragino EK Lenkijai taikyti tiek finansines sankcijas, tiek užtikrinti efektyvią 7-ojo straipsnio aktyvavimo procedūrą²⁸⁸. Nematydami realių veiksmų parlamentariai primiausia pagrasino EK teisinėmis priemonėmis²⁸⁹, o galiausiai ir pateikė ieškinį ESTT prieš EK dėl Komisijos negebėjimo užtikrinti Lenkijos sankcionavimo²⁹⁰.

EP konflikte veikė ne tik rezoliucijų ar spaudimo Komisijai pavidalu, bet ir kaip platforma, kurioje Lenkijos atstovai, pavyzdžiui, B. Szydło ir M. Morawieckis, galėjo pateikti savo argumentus dėl vykdomų reformų, o parlamentariai ir EK nariai galėjo tiek pateikti klausimus, tiek savo situacijos matymą. Ginčas dėl teisės viršenybės principų nebuvo vienintelė Lenkijos ir ES konflikto tema, kurioje veikė EP. Parlamentariai kėlė klausimus ir dėl abortų klausimo Lenkijoje²⁹¹, ir dėl

²⁸⁴ Europos Parlamentas, *2016 m. balandžio 13 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Lenkijoje*, Briuselis, 2016, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0123_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁸⁵ Europos Parlamentas, *2016 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl pastarojo meto įvykių Lenkijoje ir jų poveikio Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje nustatytoms pagrindinėms teisėms*, Starsbūras, 2016, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0344_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁸⁶ Maïa de la Baume, „MEPs back triggering Article 7 against Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/european-parliament-triggering-article-7-poland-judicial-reform-voting-rights/>.

²⁸⁷ Lili Bayer, „European Parliament backs plan to link EU funds to rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/budget-hungary-poland-rule-of-law-european-parliament-backs-plan-to-link-eu-funds/>.

²⁸⁸ Europos Parlamentas, *Rule of law in Poland and Hungary has worsened*, Briuselis, 2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200109IPR69907/rule-of-law-in-poland-and-hungary-has-worsened/> (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁸⁹ Europos Parlamentas, *Rule of Law situation in the European Union*, Briuselis, 2021, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0287_EN.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).

²⁹⁰ Lili Bayer, „Parliament sues Commission for not using new rule-of-law power“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/european-parliament-european-poland-commission-rule-of-law-eu/>

²⁹¹ WP Wiadomości, „PE przeprowadzi debatę o sytuacji kobiet w Polsce“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://wiadomosci.wp.pl/pe-przeprowadzi-debate-o-sytuacji-kobiet-w-polsce-6042191982158977a>.

žiniasklaidos padėties šalyje²⁹². Simboliška buvo ir EP laikysena ginče dėl LGBT. Kai tuo metu, kai Lenkijos administraciniai vienetai skelbėsi esantys laisvosios nuo LGBT zonos, EP visą ES paskelbė LGBT laisvės zona²⁹³.

EP, kaip ir EK, veikimą konflikte veikė tautiniai ir politiniai prioritetai, o parlamento specifiniui vaidmeniui įtaką darė keletas faktorių. Pirmiausia, daugelis EP veiksmų, pavyzdžiui, priimtos rezoliucijos, yra jokios realios galios neturintys sprendimai, veikiau simbolinis pozicijos išreiškimas. Todėl, galima svarstyti, kad EP, neturėdamas savo dispozicijoje realią įtaką darančių instrumentų, aktyviau ir griežčiau gali naudoti turimas retorines priemones. Antra, kitaip nei EK komisarai, EP nariai yra renkami rinkėjų, tad ES leidžiamosios valdžios atstovai gali ir turi sau leisti daugiau naudoti komunikacijos, o ne biurokratijos priemonių. Iš politinės perspektyvos plaukia ir kitas svarbus EP vaidmens konflikte aspektas. Tiek 2014–2019 m. kadencijos, tiek 2019–2024 m. kadencijos parlamente daugumą sudaro europinės partijos, kurių šeimoms priklauso PiS priešrinkinkai – Lenkijos opozicinės partijos. Tai reiškia, kad tiek ideologiškai dauguma europarlamentarų prieštarauja PiS pažiūroms ir veikimo metodams, o Lenkijoje opozicijai priklausančioms partijoms yra paprasčiau Briuselyje ir Strasbūre į politinę EP darbotvarkę iškelti kritiką PiS veiksmams, nei PiS ar jos partnerių atstovams tame pačiame EP iškelti sau palankias rezoliucijas.

Žvelgiant į EP spaudimą EK, galima daryti prielaidą, parlamentarai konflikte su ES mato galimą pasiekti didesnę naudą ir įžvelgia Briuselio dispozicijoje esančių resursų gausą. Dėl aukščiau aptartų priežasčių, EP gali griežčiau ir labiau politiškai angažuotai reikšti poziciją konflikto atžvilgiu, o būdamas prižiūrinčia instancija, EP gali spausti EK imtis ryžtingesnių sprendimų.

²⁹² Europos Parlamentas, *Poland: MEPs debate rule of law issues with Prime Minister Szydło*, Briuselis, 2016, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20160114IPR09899/poland-meps-debate-rule-of-law-issues-with-prime-minister-szydlo> (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d).

²⁹³ Europos Parlamentas, *Parliament declares the European Union an ‘LGBTIQ Freedom Zone’*, Briuselis, 2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210304IPR99219/parliament-declares-the-european-union-an-lgbtiq-freedom-zone> (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d).

IŠVADOS

Tyrimas parodė, kad Moravcsiko liberalizmo tarptautinių santykių teorija, o konkrečiau, šios teorijos idėjinio liberalizmo variantas, leidžia nagrinėti tokį atvejį, kaip Lenkijos ir ES konfliktas 2015–2022 m. Tiek Lenkijos, tiek ES pusėje skirtingų veikėjų elgesiui ir priimamiems sprendimams darė Moravcsiko išskirti prioritetai. Šiuos prioritetus skirtinguose savo darbuose Moravcsikas apibūdina skirtingai, tad šiame darbe jie buvo suglausti į tautinių, politinių ir socioekonominių prioritetų grupes. Apibrėžti ir pateikti pagrindines Andrew Moravcsiko liberalizmo tarptautinių santykių teorijos prielaidas ir teorijos variantus, kurie leistų paaiškinti konfliktinę Lenkijos politiką Europos Sąjungos atžvilgiu 2015–2022 metais;

Geriausiai Lenkijos ir ES konfliktą apibrėžia trys atvejai: ginčas dėl teisės viršenybės, ginčas dėl LGBT ir ginčas dėl Belovežo girios. Ginčą dėl teisės viršenybės galima laikyti pagrindine konflikto ašimi, kurioje Lenkijos valdantieji stengėsi į savo įtakos sferą pritraukti paskutinę nuo jų nepriklausančią valdžios šaką – teismų sistemą. Nesulaukusi griežtesnės ES reakcijos, Lenkija tęsė teismų reformą ir gilino konfliktą, tačiau EK pasitelkus finansines sankcijas, Lenkijos pusė rodo atsitraukimo ženklus. Konflikto inicijavimą skatino politiniai ir tautiniai Lenkijos prioritetai, o nežymų atsitraukimą ir tono švelninimą – socioekonominiai prioritetai. Ginče dėl LGBT daugiau įtakos turėjo tautiniai prioritetai, kai Lenkijos valdantieji tvirtino ginantys lenkiškos tapatybės pagrindą – tradicines krikščioniškas vertybes. Atsitraukimą iš Lenkijos pusės vėl lėmė socioekonominiai prioritetai, kai ES ėmėsi ginčą spręsti pasitelkdama finansinių įrankius. Visgi jie buvo nukreipti prieš žemesnę šaką Lenkijos valdžios piramidėje – administracinių vienetų vadovybes. Kadangi ryškesnės bausmės šiame ginče nepalietė aukščiausių valdžios šakų, Lenkijos valdančiųjų tarpe matomos iniciatyvos, kurios gali gilinti konfliktą. Atsitraukimą šiame konflikte galima prognozuoti tuo atveju, jeigu finansinės ES sankcijos palies ne tik atskirus valsčius ar vaivadijas, bet visai šaliai skiriamas europines lėšas. Ginče dėl Belovežo girios Lenkijos atsitraukimą vėlgi lėmė socioekonominiai prioritetai, tačiau čia galima išvelgti ir Lenkijos valdančiųjų taktinį manevrą – atsitraukdami nuo vienos konfliktinės situacijos, Lenkijos valdantieji tikėjosi gauti daugiau manevro laisvės kituose ginčiuose su ES. Nors taip nenutiko, ginčą dėl Belovežo girios galima laikyti vieninteliu priartėjusi prie pabaigos Lenkijos ir ES konflikte, likę du ginčai savo atomazgos dar nepasiekė.

Pagrindinę įtaką Lenkijos veiksmams konflikte darė valdančiųjų atstovai, tačiau jų dalyvavimo įsitraukimas skyrėsi. Pagrindiniai konflikto iniciatoriais galima laikyti J. Kaczyński ir Z. Ziobro, kurie, vykdydami konfliktą su ES sukėlusias reformas, siekė politinių tikslų šalies viduje. Visgi neigiama ES reakcija sulaukė šių veikėjų atsako, o jų veiksmus daugiausiai veikė

politinis prioritetas apginti šalyje įvestą tvarką. B. Szydlo, M. Morawieckis ir A. Duda yra mažiau iniciatoriai, o daugiau Lenkijos pasirinktos politikos vykdytojai konflikte su ES. Visų įvardintų veikėjų veikla konflikte panaši – ginti Lenkijoje įvestas reformas, saugoti šalies suverenumą, reikalauti ES reformos. Su vertybių gynyba susiję tautiniai prioritetai, daugiausiai pastebimi ginče dėl LGBT, labiau priskirtini ne bandymui pasiekti kažkokių tikslų tarptautinės politikos arenoje, o vedini vidaus politikos interesų, dažniausiai mobilizuoti rinkėjams.

ES pusėje daugiausiai veikė EK ir jos vadovai, tačiau jų veikimo principai skyrėsi. J. C. Junckeris buvo nuosaikesnės politikos šalininkas, o jo pagrindiniai prioritetai buvo politiniai – išlaikyti po „Brexit“ susvyravusią įtvirtintą ES veiklos sistemą ir Benrijos vienybę. F. Timmermanso veikloje ryškiau atspindėjo ES tautinių vertybių gynyba, tačiau dėl nepakankamų resursų turėjimo, EK vicepirmininkas neturėjo pakankamai instrumentų pakreipti konfliktą Bendrijai naudinga linkme. U. von der Leyen aktyviau pasitelkė finansinius instrumentus, kurie paveikė Lenkijos socioekonominius prioritetus, tad jos dalyvavimas konflikte yra sėkmingiausias. EP nors neturi realios galios konflikte, užėmė EK prižiūrinčios ir spaudžiančios institucijos vaidmenį, taip pat vis iškeldavo konflikto su Lenkija bėdas, taip neleidžiant joms užsimiršti.

ES ir Lenkijos konflikto analizė parodė, kad Lenkijos atsitraukimą daugiausiai lemia socioekonominiai prioritetai, kai šaliai grėšia netekti europinių fondų lėšų. Tuo metu ES aktyvesnį įsitraukimą lemia politiniai prioritetai, kai Lenkijos veiksmai grasina įtvirtintai ES veiklos tvarkai. Visgi faktas, kad Lenkijos vykdomų reformų greitis sulėtėjo, o ES vis dažniau imasi finansinių nuobaudų, leidžia daryti prielaidą, kad Lenkija galiausiai atsitrauks nuo konflikto su ES.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Agence France-Presse, „EU to investigate Poland over logging in ancient forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/environment/2016/jun/16/eu-to-investigate-poland-over-logging-in-ancient-forest>.
2. Agence France-Presse, „Poland approves large-scale logging in Europe's last primeval forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/environment/2016/mar/26/poland-approves-large-scale-logging-in-europes-last-primeval-forest>.
3. Agence France-Presse, „Poland’s senate votes to curb power of top court“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.theguardian.com/world/2015/dec/24/poland-senate-votes-constitutional-court>.
4. Ambroziak, Anton. „Rekordowe poparcie dla związków partnerskich i równości małżeńskiej [SONDAŻ OKO.press]“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/rekordowe-poparcie-dla-zwiazkow-partnerskich-i-rownosci-malzenskiej-sondaz/>.
5. Appel, Hilary. „Can the EU Stop Eastern Europe's Illiberal Turn?“ *Critical Review*, 31 (2019): 255-266.
6. Ariès, Quentin ir David M. Herszenhorn. „Brussels advances infringement case against Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/brussels-advances-infringement-case-against-poland/>.
7. Baczynska, Gabriela. „EU 'will start collapsing' unless it takes on Polish challenge – official“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.reuters.com/world/europe/eu-will-start-collapsing-unless-it-takes-polish-challenge-official-2021-10-11>.
8. Baczynska, Gabriela. „EXCLUSIVE Poland asks EU to hold off fines for disciplining judges – letter“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.reuters.com/world/europe/exclusive-poland-asks-eu-hold-off-fines-disciplining-judges-letter-2022-01-14/>.
9. Bayer, Lili ir David M. Herszenhorn. „EU in crisis over Hungary and Poland’s €1.8T hold-up“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/eu-in-crisis-over-hungary-poland-budget-hold-up/>.
10. Bayer, Lili ir Jan Cienski. „Central Europe celebrates von der Leyen and Michel’s candidacies“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/central-europe-celebrates-ursula-von-der-leyen-and-charles-michel-candidacies/>.

11. Bayer, Lili ir Maïa de la Baume. „‘Historic’ EU rule of law deal faces challenges“, Politico, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.politico.eu/article/historic-rule-of-law-deal-faces-challenges/>.
12. Bayer, Lili. „EU leaders back deal to end budget blockade by Hungary and Poland“, Politico, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.politico.eu/article/deal-reached-to-unblock-eu-budget-and-recovery-fund/>.
13. Bayer, Lili. „European Parliament backs plan to link EU funds to rule of law“, Politico, žiūrëta 2022 m. gegužës 9 d., <https://www.politico.eu/article/budget-hungary-poland-rule-of-law-european-parliament-backs-plan-to-link-eu-funds/>.
14. Bayer, Lili. „Parliament sues Commission for not using new rule-of-law power“, Politico, žiūrëta 2022 m. gegužës 9 d., <https://www.politico.eu/article/european-parliament-european-poland-commission-rule-of-law-eu/>.
15. Bayer, Lili. „Top court clears EU to cut funds over rule-of-law concerns“, Politico, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.politico.eu/article/eu-court-greenlights-brussels-power-to-cut-funds-over-rule-of-law-concerns/>.
16. Barejka, Piotr. „Andrzej Duda o LGBT: Próbuje nam się wmówić, że to ludzie, a to ideologia“, WP Wiadomości, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/andrzej-duda-o-lgbt-probuje-nam-sie-wmowic-ze-to-ludzie-a-to-ideologia-6521010473220225a>.
17. Barker, Alex ir Henry Foy. „Poland scents victory over Brussels in court tussle“, Financial Times, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.ft.com/content/abcb920e-acda-11e6-9cb3-bb8207902122>.
18. Barteczko, Agnieszka ir Anna Koper. „New Polish PM: must defend national interest in debate on EU future“, Reuters, žiūrëta 2022 m. gegužës 7 d., <https://www.reuters.com/article/us-poland-politics/polands-new-pm-says-government-policy-to-remain-unchanged-idUSKBN1E6248>.
19. BBC, „EU referendum: Polish leader Duda fears 'crisis' if UK leaves“, žiūrëta 2022 m. gegužës 8 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-35161135>.
20. BBC, „Poland court reforms signed into law despite protests“, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-35189057>.
21. BBC, „Poland's Constitutional Court clashes with new government“, žiūrëta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-35766482>.
22. Beesley, Arthur ir Evon Huber, James Shotter. „Poland’s president to veto controversial laws on judges“, Financial Times, žiūrëta 2022 m. gegužës 8 d., <https://www.ft.com/content/158db6e6-7048-11e7-aca6-c6bd07df1a3c>.

23. Białach, Sebastian. „Wojewoda przyznał medale za walkę z LGBT. "Homoseksualizm główną przyczyną pedofilii w kościele"“, Onet.pl, žiüréta 2022 m. gegužës 5 d., <https://wiadomosci.onet.pl/lublin/wojewoda-przyznal-medale-za-walke-z-lgbt-homoseksualizm-glowna-przyczyna-pedofilii-w/vzx9vzf>.
24. Białczyk, Piotr. „Aborcja. Protesty po wyroku TK. TAZ: Wojna kulturowa w Polsce“, WP Wiadomości, žiüréta 2022 m. gegužës 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/aborcja-protesty-po-wyroku-tk-taz-wojna-kulturowa-w-polsce-6568801570499328a>.
25. Białczyk, Piotr. „Von der Leyen ucina spekulacje: bez kompromisów ws. praworządności“, WP Wiadomości, žiüréta 2022 m. gegužës 9 d., https://wiadomosci.wp.pl/von-der-leyen-ucina-spekulacje-bez-kompromisow-ws-praworzadnosci-6403203141392001a?fbclid=IwAR1q2bOUIFWH3J-E6MfcTSa-GTeEBxgf408qKdgCPMG_YFEFLmd6o4Ge7yI/.
26. Bill, Stanley. „What does Jarosław Kaczyński want? Poland and the rule of law“, Notes from Poland, žiüréta 2022 m. gegužës 3 d., <https://notesfrompoland.com/2017/06/18/what-does-jaroslaw-kaczynski-want-poland-and-the-rule-of-law/>.
27. Bodalska, Barbara. „KE składa wniosek o nałożenie kar finansowych na Polskę“, Euractiv, žiüréta 2022 m. gegužës 1 d., <https://www.euractiv.pl/section/institucje-ue/news/kary-dla-polski-wycinke-puszczy-bialowieskiej/>.
28. Broniatowski, Michał. „Incoming Polish PM: We won't bow to 'nasty threats'“, Politico, žiüréta 2022 m. gegužës 7 d., <https://www.politico.eu/article/mateusz-morawieck-incoming-polish-pm-we-wont-bow-to-nasty-threats/>.
29. Broniatowski, Michał. „Poland's new PM won't change anything after leadership swap“, Politico, žiüréta 2022 m. gegužës 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-new-prime-minister-mateusz-morawiecki-wont-change-anything-after-leadership-swap/>.
30. Broniatowski, Michał. „Poland's parliament backs bill tightening political control over Supreme Court“, Politico, žiüréta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-parliament-backs-bill-tightening-political-control-over-supreme-court/>.
31. Broniatowski, Michał. „Warsaw defies EU with proposed changes to judiciary“, Politico, žiüréta 2022 m. gegužës 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-supreme-court-warsaw-defies-eu-with-proposed-changes-to-judiciary/>.
32. Bunikowski, Dawid. „The constitutional crisis in Poland, Schmittian questions and Kaczyński's political and legal philosophy.“ *Journal of Contemporary European Studies*, 26(3), 2018, 285-307.

33. Carrington, Damian. „Poland's environmentalists fight foresters for heart of primeval forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/world/2011/apr/06/poland-environmentalists-foresters-primeval-forest>.
34. CBC Radio, „Why 'LGBT-free zones' are on the rise in Poland“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.cbc.ca/radio/day6/britain-s-other-new-leader-impeach-o-meter-mister-rogers-radical-theology-lgbt-free-zones-in-poland-more-1.5224060/why-lgbt-free-zones-are-on-the-rise-in-poland-1.5224067>.
35. Chadwick, Vince ir Jan Cienski. „Polish opposition challenges new law on constitutional court“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polish-opposition-challenges-new-law-on-constitutional-court/>.
36. Chrzczonowicz, Magdalena. „Kaczyński: LGBT zagraża Polsce. Biskup Mering: Chciałbym, żeby czuł się pan między nami człowiekiem podziwianym“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/kaczynski-lgbt-zagraza-polsce-biskup-chcialbym-zeby-czul-sie-pan-miedzy-nami-czlowiekiem-podziwianym/>.
37. Cianciara, Agnieszka. „Between EU’s aspiring saint and disillusioned rebel: hegemonic narrative and counter-narrative production in Poland“ *Journal of Contemporary European Studies* (2021): 1–13.
38. Cienski, Jan. „‘The king of Poland’“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.politico.eu/article/poland-elections-kaczynski-tusk-duda-smolensk/>.
39. Cienski, Jan. „Duda rises over Brussels“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.politico.eu/article/duda-rises-over-brussels/>.
40. Cienski, Jan. „Poland’s constitutional crisis goes international“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-constitution-crisis-kaczynski-duda/>.
41. Cienski, Jan. „Poland’s PiS tells top court to stuff it“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-constituion-tribunal-democracy-kaczynski-rule-of-law-pis/>.
42. Cienski, Jan. „Poland’s ruling party plays the LGBTQ card“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polands-law-and-justice-plays-the-lgbt-card-ahead-of-elections/>.
43. Cienski, Jan. „Polish judges wrestle Warsaw rulers“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polish-government-vs-judiciary-round-2/>.
44. Cienski, Jan. „Polish power struggle pulls Kaczyński into government“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/article/poland-jaroslaw-kaczynski-power-struggle-government/>.

45. Cienski, Jan. „The world according to Duda“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.politico.eu/article/duda-tusk-poland-foreign-policy-germany-nato/>.
46. Cienski, Jan. „Why Poland won't be punished“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/poland-kaczynski-democracy-protests-pis-timmermans-commission/>.
47. Ciobanu, Claudia. „A third of Poland declared 'LGBT-free zone'“, Reporting Democracy, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://balkaninsight.com/2020/02/25/a-third-of-poland-declared-lgbt-free-zone/>.
48. Comana, Ramona, Leconte, Cecile. „Contesting EU authority in the name of European identity: the new clothes of the sovereignty discourse in Central Europe“ *Journal of European Integration*, 41 (2019): 855-870.
49. Davies, Christian. „Poland's ruling coalition on verge of collapse“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.ft.com/content/6c0efb6d-7c18-44de-b4cd-2a3cc66ecb58>.
50. Davies, Christian. „The power struggle at the heart of Poland's political turmoil“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.ft.com/content/75251be6-b826-43d9-9df9-f727c1ba259c>.
51. Davis, Seana ir Matthew Holroyd. „Activists warn Poland's LGBT community is 'under attack'“, Euronews, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/my-europe/2019/08/20/activists-warn-poland-s-lgbt-community-is-under-attack-the-cube>.
52. de la Baume, Maïa ir David M. Herszenhorn. „Juncker and Selmayr fight Timmermans on behalf of Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/jean-claude-juncker-martin-selmayr-fight-frans-timmermans-on-behalf-of-poland>.
53. de la Baume, Maïa. „Brussels puts Warsaw on path to sanctions over rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/frans-timmermans-brussels-puts-warsaw-on-path-to-sanctions-over-rule-of-law/>.
54. de la Baume, Maïa. „MEPs back triggering Article 7 against Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/european-parliament-triggering-article-7-poland-judicial-reform-voting-rights/>.
55. de la Baume, Maïa. „MEPs proclaim the EU an LGBTQ 'Freedom Zone'“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/meps-overwhelmingly-adopt-resolution-calling-the-eu-an-lgbtqi-freedom-zone/>.
56. de la Baume, Maïa. „Poland takes leaf out of Juncker's book in Brussels battle“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-rule-of-law-brussels-takes-leaf-out-of-junckers-book-in-battle/>.

57. de la Baume, Maïa. „Polish PM to MEPs: ‘Nothing bad is happening’“, Politico, žiüréta 2022 m. gegužès 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-szydlo-tusk-european-parliament-democracy/>.
58. Deutsche Welle, „Poland reverses Supreme Court retirements after EU order“, žiüréta 2022 m. gegužès 14 d., <https://www.dw.com/en/poland-reverses-supreme-court-retirements-after-eu-order/a-46780118>.
59. Dymek, Jakub. „Spójrz w oczy Ziobrze“, *To nie jest blog.*, 2020, <https://dymek.substack.com/p/spjrz-w-oczy-ziobrze>.
60. Dinan, Desmond. „Debating Europe’s future“ *Irish Political Studies*, 34, (2019): 492-509.
61. Do Rzeczy, „Ekonomiczny terroryzm". Ziobro ostro o działaniach KE wobec polskich samorządów“, žiüréta 2022 m. gegužès 5 d., <https://dorzeczy.pl/opinie/203731/zbigniew-ziobro-nie-ma-naszej-zgody-na-brukselski-szantaz.html>.
62. Do Rzeczy, „Litwa, Łotwa i Estonia nie chcą sankcji wobec Polski. "Wszystkie trzy kraje bałtyckie myślą podobnie““, žiüréta 2022 m. gegužès 9 d., <https://dorzeczy.pl/kraj/58406/litwa-lotwa-i-estonia-nie-chca-sankcji-wobec-polski.html>.
63. Dziennik Gazeta Prawna, „CBOS: 42 proc. Polaków popiera opinię KE o zagrożeniu praworządności“, žiüréta 2022 m. gegužès 14 d., <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artykuly/952184,42-proc-polakow-popiera-opinie-ke-o-zagrozeniu-praworzadnosci.html>.
64. Dziennik.pl, „Jarosław Kaczyński o rebelii i państwie prawa. Co dokładnie powiedział? [PEŁNE WYSTĄPIENIE]“, žiüréta 2022 m. gegužès 3 d., <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/522617,jaroslaw-kaczynski-o-rebelii-i-panstwie-prawa-co-dokladnie-powiedzial-pelne-wystapienie.html>.
65. Dziennik.pl, „Kaczyński: UE uchyli nam zakazy marszów równości. Sądy też uchyłą, bo są pod wpływem ideologii LGBT“, žiüréta 2022 m. gegužès 3 d., <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/604926,jaroslaw-kaczynski-marsze-rownosci-unia-europejska.html>.
66. Dziennik.pl, „Kaczyński: Zwyciężymy. To będzie zwycięstwo w skali Europy, a nawet świata“, žiüréta 2022 m. gegužès 3 d., <https://wiadomosci.dziennik.pl/polityka/artykuly/6442370,jaroslaw-kaczynski-gazeta-polska-wybory-prezydenckie.html>.
67. Easton, Adam. „Beata Szydło: Polish miner's daughter set to be PM“, BBC, žiüréta 2022 m. gegužès 7 d., <https://www.bbc.com/news/world-europe-34619037>.

68. Euractiv, „Polish premier says will never bow to EU ‘ultimatum’“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/polish-premier-says-will-never-bow-to-eu-ultimatum>.
69. Euractiv, „UNESCO urges Poland to stop logging ancient forest“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/unesco-urges-poland-to-stop-logging-ancient-forest/>.
70. Euronews, „Brussels on course for struggle with Hungary and Poland as first-ever LGBTIQ strategy is unveiled“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/2020/11/12/brussels-on-course-for-struggle-with-hungary-and-poland-as-first-ever-lgbtqi-strategy-is-u>.
71. Euronews, „EU funding withheld from six Polish towns over 'LGBT-free' zones“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/2020/07/29/eu-funding-withheld-from-six-polish-towns-over-lgbtq-free-zones>.
72. Euronews, „EU-Poland row gets personal as war of words heats up“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.euronews.com/2017/07/27/eu-poland-row-gets-personal-as-war-of-words-heats-up>.
73. Europos Komisija, *April infringements package: key decisions*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/MEMO_17_1045 (žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d.).
74. Europos Komisija, *Commission Opinion on the Rule of Law in Poland and the Rule of Law Framework: Questions & Answers*, Briuselis, 2016, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_2017 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
75. Europos Komisija, *European Commission presents a framework to safeguard the rule of law in the European Union*, Strasbūras, 2014, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_14_237 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
76. Europos Komisija, *Europos Komisija pradeda pažeidimo nagrinėjimo procedūrą prieš Lenkiją dėl poveikio teisminėms institucijoms turinčių priemonių*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/IP_17_2205 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
77. Europos Komisija, *Guidelines on the application of the Regulation (EU, EURATOM) 2020/2092 on a general regime of conditionality for the protection of the Union budget*, Briuselis, 2022,

- https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/about_the_european_commission/eu_budget/c_2_022_1382_3_en_act_part1_v7.pdf (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
78. Europos Komisija, *Opening and closing remarks of First Vice-President Frans Timmermans on the Rule of Law in Poland, at the European Parliament's Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/SPEECH_17_3042 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
79. Europos Komisija, *Opening remarks of First Vice-President Frans Timmermans, Readout of the European Commission discussion on the Rule of Law in Poland*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/SPEECH_17_5387 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
80. Europos Komisija, *Pirmininkės U. von der Leyen pranešimas apie Sąjungos padėtį Europos Parlamento plenariniame posėdyje*, Briuselis, 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/SPEECH_20_1655 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
81. Europos Komisija, *Pirmininkės U. von der Leyen pranešimas apie Sąjungos padėtį Europos Parlamento plenariniame posėdyje*, Briuselis, 2020, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/SPEECH_20_1655 (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
82. Europos Komisija, *Rule of Law: European Commission acts to defend judicial independence in Poland*, Briuselis, 2017, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/IP_17_5367 (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
83. Europos Komisija, *Statement following the working dinner between President Juncker and Polish Prime Minister Morawiecki*, Briuselis, 2018, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/STATEMENT_18_86 (žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d.).
84. Europos Parlamentas, *2. Teisinės valstybės krizė Lenkijoje ir ES teisės viršenybė (diskusijos)*, Strasbūras, 2021, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-9-2021-10-19-ITM-002_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d.).
85. Europos Parlamentas, *2016 m. balandžio 13 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl padėties Lenkijoje*, Briuselis, 2016, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0123_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
86. Europos Parlamentas, *2016 m. rugsėjo 14 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl pastarojo meto įvykių Lenkijoje ir jų poveikio Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje*

- nustatytoms pagrindinems teisėms, Starsbūras, 2016, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2016-0344_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
87. Europos Parlamentas, *4. Diskusijos su Lenkijos ministru pirmininku Mateuszu Morawieckiu Europos ateities tema (diskusijos)*, Strasbūras, 2018, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/CRE-8-2018-07-04-ITM-004_LT.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d.).
88. Europos Parlamentas, *Parliament declares the European Union an ‘LGBTIQ Freedom Zone’*, Briuselis, 2021, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20210304IPR99219/parliament-declares-the-european-union-an-lgbtiq-freedom-zone> (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
89. Europos Parlamentas, *Parliament strongly condemns ‘LGBTI-free zones’ in Poland*, Briuselis, 2019, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20191212IPR68923/parliament-strongly-condemns-lgbti-free-zones-in-poland> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
90. Europos Parlamentas, *Poland: MEPs debate rule of law issues with Prime Minister Szydło*, Briuselis, 2016, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20160114IPR09899/poland-meps-debate-rule-of-law-issues-with-prime-minister-szydlo> (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
91. Europos Parlamentas, *Rule of law in Poland and Hungary has worsened*, Briuselis, 2020, <https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20200109IPR69907/rule-of-law-in-poland-and-hungary-has-worsened/> (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
92. Europos Parlamentas, *Rule of Law situation in the European Union*, Briuselis, 2021, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0287_EN.html (žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d.).
93. Europos Sąjungos sutarties suvestinė redakcija, *I ANTRAŠTINĖ DALIS - BENDROSIOS NUOSTATOS*, 2 straipsnis, 2016, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A12016M002>.
94. Europos Sąjungos Teisingumo Teismai, *Poland must immediately cease its active forest management operations in the Białowieża Forest, except in exceptional cases where they are strictly necessary to ensure public safety*, Liuksemburgas, 2017, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2017-11/cp170122en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d.).
95. Europos Sąjungos Teisingumo Teismai, *Poland must immediately suspend the application of the provisions of national legislation relating to the lowering of the retirement age for*

- Supreme Court judges*, Liuksemburgas, 2018, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2018-12/cp180204en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
96. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *Poland must immediately suspend the application of the national provisions on the powers of the Disciplinary Chamber of the Supreme Court with regard to disciplinary cases concerning judges*, Liuksemburgas, 2020, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2020-04/cp200047en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
97. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *The forest management operations concerning the Puszcza Białowieska Natura 2000 site that have been undertaken by Poland infringe EU law*, Liuksemburgas, 2018, https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2018/04/B_forest_ECJ.pdf (žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d.).
98. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *The Polish legislation concerning the lowering of the retirement age of judges of the Supreme Court is contrary to EU law*, Liuksemburgas, 2019, <https://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2019-06/cp190081en.pdf> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
99. Fakt, „Jak Kaczyński chce ograć Unię Europejską“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.fakt.pl/wydarzenia/polityka/plan-prezesa-pis-na-ultimatum-z-unii/548qp6>.
100. Financial Times, „Poland steps up resistance to Tusk as European Council president“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.ft.com/content/82d0fccc-040a-11e7-aa5b-6bb07f5c8e12>.
101. Florkiewicz, Pawel ir Pawel Sobczak. „Thousands protest after Polish lawmakers approve judiciary overhaul, defying EU“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/us-poland-politics-judiciary-vote-idUSKBN1A51OH>.
102. Foy, Henry. „Jaroslaw Kaczynski: Poland’s kingmaker“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.ft.com/content/8238e15a-db46-11e5-a72f-1e7744c66818>.
103. Foy, Henry. „Jaroslaw Kaczynski: the power behind the Polish throne“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.ft.com/content/f8409354-78ca-11e5-933d-efcdc3c11c89>.
104. Foy, Henry. „Poland’s new government cracks down on state media“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.ft.com/content/729e39d0-ae31-11e5-993b-c425a3d2b65a>.
105. France 24, „Dozens of Polish communities say they are 'LGBT-free'“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.france24.com/en/20190710-dozens-polish-communities-say-they-are-lgbt-free>.

106. Gazeta.pl, „Kaczyński w Jasionce o karcie LGBT: Nasi przeciwnicy atakują nawet dzieci. Włosy dęba stają“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,24532267,kaczynski-w-jasionce-o-karcie-lgbt-nasi-przeciwnicy-atakuja.html>.
107. Gazeta.pl, „Kaczyński z kwiatami na lotnisku. "To, co zrobiła premier, pozostanie w naszej historii"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114871,21483457,kaczynski-z-kwiatami-na-lotnisku-to-co-zrobila-premier-pozostanie.html>.
108. Gazeta.pl, „Rafał Trzaskowski podpisał Warszawską Deklarację LGBT+. "To wydarzenie bezprecedensowe"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114884,24468442,rafal-trzaskowski-podpisal-warszawska-deklaracje-lgbt-to.html>.
109. Gmiterek-Zabłocka, Anna. „Wiceminister odczytał referat ministra Jana Szyszki. A w nim? ... Sataniści“, TOK FM, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103454,22175324,wiceminister-odczytal-referat-ministra-jana-szyszki-a-w-nim.html>.
110. Gocłowski, Marcin ir Anna Włodarczak-Semczuk. „Polish towns go 'LGBT free' ahead of bitter European election campaign“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.reuters.com/article/uk-eu-election-poland/polish-towns-go-lgbt-free-ahead-of-bitter-european-election-campaign-idUKKCN1SR0XV>.
111. Goettig, Marcin. „Polish parliament passes contentious amendment to top court law“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/poland-constitution-crisis-idUSL8N14B2UG20151222>.
112. Goluch, Bartosz. „Radni zdecydowali. "Powiat świdnicki wolny od LGBT"“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/radni-zdecydowali-powiat-swidnicki-wolny-od-lgbt-6363905026001025a>.
113. Górzyński, Oskar. „Andrzej Duda: W Unii podejmowane są decyzje, które nas z niej wypychają. To jest wspólnota?“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://wiadomosci.wp.pl/andrzej-duda-w-unii-podejmowane-sa-decyzje-ktore-nas-z-niej-wypychaja-to-jest-wspolnota-6330252828313729a>.
114. Górzyński, Oskar. „Porażka ofensywy Morawieckiego. Dlaczego premier nie będzie drugim Orbanem“, WP Opinie, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://opinie.wp.pl/porazka-ofensywy-morawieckiego-dlaczego-premier-nie-bedzie-drugim-orbanem-6232621989435009a>.

115. Gotev, Georgi. „Poland’s Duda slams EU’s lack of ‘solidarity’ with Eastern Europe“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.euractiv.com/section/central-europe/news/polands-duda-slams-eus-lack-of-solidarity-with-eastern-europe>.
116. Goulard, Hortense. „Poland rejects Commission’s rule of law request“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/beate-szydlo-eu-law-and-justice-poland-rejects-commissions-rule-of-law-request/>.
117. Hanke Vela, Jakob ir Suzanne Lynch. „Commission pushing Poland to accept rule of law milestones in recovery plan“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-rule-of-law-europe-recovery-plan-vera-jourova/>.
118. Herszenhorn, David M. „Poland, isolated, pushes hard to oust Tusk“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.politico.eu/article/poland-isolated-pushes-hard-to-oust-tusk/>.
119. Hoffmann, Michael. „[PiS]sing off the Courts: the PiS Party's Effect on Judicial Independence in Poland“ *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 51, 4, (2018): 1153–1190.
120. Huber, Evon ir James Shotter. „Poland’s ruling party swaps prime ministers“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.ft.com/content/41e1d910-db88-11e7-a039-c64b1c09b482>.
121. Yahoo! News, „Experts probe Polish govt's alleged breach of rule of law“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://news.yahoo.com/experts-probe-polish-govts-alleged-breach-rule-law-182609083.html>.
122. Yahoo! News, „Polish president likens EU membership to past occupations“, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://sg.news.yahoo.com/polish-president-likens-eu-membership-past-occupations-144317704.html>.
123. Jastrzębski, Arkadiusz. „Prezydent w Davos wskazuje winnych. Andrzej Duda: dezinformacja opozycji“, WP Wiadomości, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://wiadomosci.wp.pl/prezydent-w-davos-wskazuje-winnych-andrzej-duda-dezinformacja-opozycji-6213555738441857a>.
124. Jobert, Marine. „Poland approves logging in primeval forest“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.euractiv.com/section/climate-environment/news/poland-approves-logging-in-primeval-forest/>.
125. Jurszo, Robert ir Piotr Pacewicz. „Mężczyźni najbardziej boją się gejów i Gender, kobiety zapaści ochrony zdrowia. Wspólny strach o klimat“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/mezczyzni-najbardziej-boja-sie-gejow-i-gender-kobiety-zapasci-sluzby-zdrowia-wspolny-strach-o-klimat/>.

126. Jurszo, Robert. „Skandal eko-dyplomatyczny. Szyszko chce uratować UNESCO przed manipulacją „lewicowo-liberalnych mediów”“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://oko.press/skandal-eko-dyplomatyczny-szyszko-chce-uratowac-unesco-manipulacja-lewicowo-liberalnych-mediow/>.
127. Kampania przeciw homofobii, „Porażająca skala przemocy wobec osób LGBT w Polsce – najnowsze dane“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://kph.org.pl/porazajaca-skala-przemocy-wobec-osob-lgbt-w-polsce-najnowsze-dane/>.
128. Karnowski, Jacek. „Oni po prostu odjechali!“, czyli kulisy relacji prezes Kaczyński - prezydent Duda. Co będzie dalej? Ważny artykuł Jacka Karnowskiego“, wPolityce, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://wpolityce.pl/polityka/359221-oni-po-prostu-odjechali-czyli-kulisy-relacji-prezes-kaczynski-prezydent-duda-co-bedzie-dalej-wazny-artykul-jacka-karnowskiego>.
129. Kisilowski, Maciej. „Poland’s ‘overnight court’ breaks all the rules“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/law-vs-justice-poland-constitution-judges/>.
130. Klingert, Liv. „MEPs call for protection of LGBTQ+ families, sanctions against Poland and Hungary“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/meps-protection-lgbtq-families-sanctions-poland-hungary/>.
131. Kolanko, Michał. „Szydło z listem do eurodeputowanych: „Rozmowa i dialog to jedyna skuteczna droga do rozwiania wątpliwości”“, 300Polityka, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <http://300polityka.pl/news/2016/01/18/szydlo-z-listem-do-eurodeputowanych-rozmowa-i-dialog-to-jedyna-skuteczna-droga-do-rozwiania-watpliwosci>.
132. Kolodziejczyk, Katarzyna. „Poland in the European Union. Ten years of membership“ *UNISCI Journal*, 40 (2016): 9-26.
133. Konieczna-Salamatin, Joanna, Sawicka, Maja. „The East of the West, or the West of the East? Attitudes toward the European Union and European Integration in Poland after 2008“ *East European Politics & Societies* 35, 2, (2020): 363-383.
134. Kość, Wojciech ir Kalina Oroschakoff. „Poland opens another front with Brussels over primeval forest“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.politico.eu/article/poland-brussels-fight-over-primeval-bialowieza-forest/>.
135. Koschalka, Ben. „Poland’s new Department of European Identity seeks to “ban LGBT ideology”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/12/11/polish-governments-new-department-of-european-identity-seeks-to-ban-lgbt-ideology/>.
136. Koschalka, Ben. „Polish municipalities to sue LGBT activists for including them in “Atlas of Hate”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.,

- <https://notesfrompoland.com/2020/03/05/polish-municipalities-to-sue-lgbt-activists-for-including-them-in-atlas-of-hate/>.
137. Koschalka, Ben. „Polish parliament debates bill to ban “promoting homosexuality” and LGBT parades“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/10/29/polish-parliament-debates-bill-to-ban-promoting-homosexuality-and-lgbt-parades/>.
138. Koszowska, Ewa. „Polacy chcą zatrzymać rzeź drzew? Sondaż dla WP“, WP Opinie, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://opinie.wp.pl/polacy-chca-zatrzymac-rzez-drzew-sondaz-dla-wp-6156545059706497a>.
139. Kresky.pl, „Szef Komisji Europejskiej przyznaje: sankcje za naruszanie zasad demokracji są nierealne“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://kresy.pl/wydarzenia/szef-komisji-europejskiej-przyznaje-sankcje-za-naruszanie-zasad-demokracji-sa-nierealne/>.
140. Lendvai-Bainton, Noemi, Szelewa, Dorota. „Governing new authoritarianism: Populism, nationalism and radical welfare reforms in Hungary and Poland“ *Social Policy & Administration*, 55 (2020): 1–14.
141. Mazurek, Robert. „Duda: Siadę z gejami przy jednym stole“, Rzeczpospolita, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://www.rp.pl/plus-minus/art4505691-duda-siade-z-gejami-przy-jednym-stole>.
142. Mischke, Judith. „Juncker rejects cutting EU funds to Poland“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.politico.eu/article/eu-commission-president-jean-claude-juncker-rejects-cutting-eu-funds-to-poland/>.
143. Moravcsik, Andrew. „Liberal International Relations Theory. A Scientific Assessment,“ kn. *Progress in International Relations Theory. Appraising the Field*, (Cambridge & London: MIT Press, 2003), 159-204.
144. Moravcsik, Andrew. „Taking Preferences Seriously: A Liberal Theory of International Politics“ *International Organization*, 51, 4 (1997): 513-553.
145. Moravcsik, Andrew. „The New Liberalism,“ kn. *The Oxford Handbook Of International Relations*, (New York: Oxford University Press, 2008), 234–254.
146. Moravcsik, Andrew. *Liberal Theories of International Relations: A Primer*, Princeton University Press, 2010.
147. Narizny, Kevin. „On Systemic Paradigms and Domestic Politics. A Critique of the Newest Realism“, *International Security*, 42 (2017): 155-190.
148. Nieśpiał, Tomasz. „Lubelskie. Ani słowa o LGBT. Jest ochrona podstawowych praw i wolności“, Kurier Lubelski, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://kurierlubelski.pl/lubelskie-ani-slowa-o-lgbt-jest-ochrona-podstawowych-praw-i-wolnosci/ar/c1-15823415>.

149. Notes from Poland (@notesfrompoland), „No consent for linking the budget to ideology” headlines Polish state TV (a government mouthpiece) in its report on Poland blocking the EU budget and covid recovery package.“, Facebook nuotrauka, 2022 m. lapkričio 16 d., <https://www.facebook.com/265543266954224/photos/a.265560586952492/1829106687264533/>.
150. Notes from Poland (@notesfrompoland), „The Polish PM asks why the European Parliament 'constantly occupies itself with made-up issues', like women's rights in Poland, when it has 'serious problems' to deal with, like migration and Brexit.“, Facebook įrašas, 2016 m. rugsėjo 30 d., https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=687533578088522&id=265543266954224.
151. O’Neal, Molly. „The European „Other“ in Poland’s Conservative Identity Project“ *The International Spectator*, 52 (2017): 28-45.
152. Oliphant, Vickiie ir Monika Palenberg. „Juncker reveals EU would NOT have accepted Poland and Hungary if they applied today“, Express, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., https://www.express.co.uk/news/world/818020/European-union-not-accept-Poland-Hungary-migrant-crisis-quota-Jean-Claude-Juncker?fbclid=IwAR1RI5Wel-l-o4gCYX8jjHrWhGbCMwCsRT5C2jCQBT_IXK6pusIfTNMexBU.
153. Onet.pl, „Jean-Claude Juncker przeciwko sankcjom wobec Polski i Węgier“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://wiadomosci.onet.pl/swiat/jean-claude-juncker-przeciwko-sankcjom-wobec-polski-i-wegier/23002zl>.
154. Onet.pl, „Krzyż zamiast zegara - nowe porządki w sali posiedzeń Rady Ministrów“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://web.archive.org/web/20160505025010/http://wiadomosci.onet.pl/premier-beata-szydlo-zrezygnowala-z-zegara-w-sali-obrad-rady-ministrow/jc9ze6>.
155. Onet.pl, „Polska grozi zawetowaniem unijnego budžetu. Listy do liderów UE“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.onet.pl/informacje/onetwiadomosci/polska-grozi-zawetowaniem-unijnego-budzetu-listy-do-liderow-ue/e310xww,79cfc278>.
156. Pacewicz, Piotr. „Po raz pierwszy w Polsce zwolennicy jednopłciowych związków partnerskich są w większości. Može już czas“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/pierwszy-polsce-zwolennicy-homoseksualnych-zwiazkow-partnerskich-sa-wiekszosci-moze-juz-czas/>.
157. Pawlak, Justyna ir Pawel Sobczak. „Poland sees Brexit as chance to shift EU power back to nations“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.reuters.com/article/uk-poland-politics-kaczynski-diplomacy-idUKKBN14B21A>.

158. PCh24.pl, „Zbigniew Ziobro: PO wspiera chrystianofobię i nietolerancję oraz podsyca ideologiczny zamach“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://pch24.pl/zbigniew-ziobro-po-wspiera-chrystianofobie-i-nietolerancje-oraz-podsyca-ideologiczny-zamach/>.
159. Phys.org, „Poland EU row over ancient forest heats up“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://phys.org/news/2017-05-poland-eu-row-ancient-forest.html>.
160. Politico, „Zbigniew Ziobro. The crown prince.“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/list/politico-28-2018-ranking/zbigniew-ziobro/>.
161. Polityka, „Po spotkaniu z Fransem Timmermansem: To wewnętrzny konflikt Polski i może być rozwiązany tylko w Polsce“, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/kraj/1662638,1,po-spotkaniu-z-fransem-timmermansem-to-wewnetrzny-konflikt-polski-i-moze-byc-rozwiazany-tylko-w-polsce.read>.
162. Polleschi, Ilaria ir Wiktor Szary. „European rights body says Poland's court changes threaten rule of law“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/uk-europe-poland-constitution-idUKKCN0WD14W>.
163. Polsat News, „Konfederacja doprowadzi do rozdziału LGBT od państwa“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-09-29/konfederacja-doprowadzi-do-rozdzialu-lgbt-od-panstwa/>.
164. Polsat News, „Premier w "Le Figaro": szanujemy wolność słowa. 90 proc. dzienników występuje przeciwko rządowi“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.polsatnews.pl/wiadomosc/2019-02-10/premier-w-le-figaro-szanujemy-wolnosc-slowa-90-proc-dziennikow-wystepuje-przeciwko-rzadowi>.
165. Polskie Radio, „KE chce wszcząć sprawę przeciw Polsce, dotyczącą Białowieży“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1631862,KE-chce-wszczac-sprawe-przeciw-Polsce-dotyczaca-Bialowiezy>.
166. Polskie Radio, „Premier: Polska jest bardzo otwarta na dialog z KE w sprawie Trybunału“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.polskieradio.pl/5/3/Artykul/1714671,Premier-Polska-jest-bardzo-otwarta-na-dialog-z-KE-w-sprawie-Trybunalu>.
167. Prończuk, Monika. „“We will continue judicial reforms”, says Polish PM in response to ECJ’s ruling“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://notesfrompoland.com/2019/11/06/we-will-continue-judicial-reforms-says-polish-pm-in-response-to-ecjs-ruling>.
168. Rankin, Jennifer. „Ukraine war prompts EU to cut Poland some slack in rule of law dispute“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.,

- <https://www.theguardian.com/world/2022/mar/17/european-commission-ready-to-release-recovery-funds-poland>.
169. Reuters, „EU court orders Poland to stop logging in Białowieża forest“, The Guardian, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://www.theguardian.com/environment/2017/jul/28/eu-court-orders-poland-to-stop-logging-in-bialowieza-forest>.
 170. Reuters, „Poland will not yield to EU over court reforms: Kaczynski“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.reuters.com/article/us-poland-judiciary-kaczynski/poland-will-not-yield-to-eu-over-court-reforms-kaczynski-idUSKBN1FF14Y>.
 171. Reuters, „Polish PM to ask for court ruling on EU legal conflicts“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.reuters.com/article/uk-poland-judiciary-eu-idUKKCN2AV2FK>.
 172. Rydlinski, Bartosz M. „Viktor Orban – First among illiberals? Hungarian and Polish steps towards populist democracy.“ *Online Journal Modelling the New Europe*, 26, 2018, 95-107.
 173. RMF24, „Zbigniew Ziobro o opinii Komisji Weneckiej: Parodia“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.rmfm24.pl/fakty/news-zbigniew-ziobro-o-opinii-komisji-weneckiej-parodia.nId,4272417>.
 174. Sadurski, Wojciech. „Polish Constitutional Tribunal Under PiS: From an Activist Court, to a Paralysed Tribunal, to a Governmental Enabler“ *Hague Journal on the Rule of Law*, 11, (2019): 63–84.
 175. Sadurski, Wojciech. *Poland's Constitutional Breakdown*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
 176. Saeed, Saim. „Polish president signs bill giving justice minister power over local courts“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/polish-president-signs-bill-giving-justice-minister-power-over-local-courts/>.
 177. Schiermeier, Quirin. „Polish scientists protest over plan to log in Białowieża Forest“, *Nature*, 530, 393 (2016), <https://www.nature.com/articles/530394a>.
 178. Scislowska, Monika. „Poland dismisses EU criticism as unwarranted, non-binding“, The Seattle Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.seattletimes.com/nation-world/poland-downplays-eu-criticism-as-merely-an-opinion/>.
 179. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3958_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
 180. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3957_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

181. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3956_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
182. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3955_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
183. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc7.nsf/uchwaly/3954_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
184. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u4.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
185. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u3.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
186. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u2.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
187. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u1.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
188. Sejm Rzeczypospolitej Polskiej, *W sprawie wyboru sędziego Trybunału Konstytucyjnego*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/uchwaly/56_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
189. Sejmik Województwa Małopolskiego, *W sprawie uchylecia Deklaracji Nr 1/19 Sejmiku Województwa Małopolskiego z dnia 29 kwietnia 2019 r. w sprawie sprzeciwu wobec wprowadzenia ideologii „LGBT” do wspólnot samorządowych*, Krokuva, 2021, <https://bip.malopolska.pl/umwm,a.1996118,deklaracja-nr-521-sejmiku-wojewodztwa-malopolskiego-z-dnia-27-wrzesnia-2021-r-w-sprawie-uchylecia-de.html> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
190. Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *O Sądzie Najwyższym*, Varšuva, 2017, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/ustawy/2003_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
191. Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *O zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy o Sądzie Najwyższym oraz niektórych innych ustaw*, Varšuva, 2019, https://orka.sejm.gov.pl/proc9.nsf/ustawy/69_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

192. Senat Rzeczypospolitej Polskiej, *O zmianie ustawy o Trybunale Konstytucyjnym*, Varšuva, 2015, https://orka.sejm.gov.pl/proc8.nsf/ustawy/122_u.htm (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
193. Sheftalovich, Zoya. „Latvia, Lithuania and Poland worst countries to be gay in EU“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/latvia-lithuania-and-poland-worst-countries-to-be-gay-in-eu/>.
194. Shotter, James. „Poland justice minister threatens EU veto over rule of law ‘blackmail’“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.ft.com/content/8cbc411f-0b7c-4cbb-a0c4-cb538e1a8e78>.
195. Shotter, James. „Polish PM hails pushback against deeper European integration“, Financial Times, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.ft.com/content/05942108-c55c-11e7-a1d2-6786f39ef675>.
196. Słojewska, Anna. „Międzynarodowe obycie Morawieckiego to mit“, Rzeczpospolita, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.rp.pl/polityka/art2054281-miedzynarodowe-obycie-morawieckiego-to-mit>.
197. Strupczewski, Jan. „Poland ready to drop EU budget veto for EU summit declaration on rule of law“, Reuters, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.reuters.com/article/uk-eu-budget-poland-idUKKBN28D2T8>.
198. Szymczak, Jakub. „Waszczykowski: LGBT chce wpuścić tysiące imigrantów, którzy będą brać „socjal“. Piramidalny fałsz“, OKO.press, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://oko.press/waszczykowski-lgbt-chce-wpuscic-tysiace-imigrantow-ktorzy-beda-brac-socjal-piramidalny-falsz/>.
199. The Daily Mail, „Poland hosts regional leaders for post-Brexit talks on EU“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.dailymail.co.uk/wires/ap/article-3700963/Poland-hosts-regional-leaders-post-Brexit-talks-EU.html>.
200. Tilles, Daniel. „‘No risk of Poxexit’ from EU, says Polish PM amid Brussels row“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://notesfrompoland.com/2021/07/20/no-risk-of-poxexit-from-eu-says-polish-pm-amid-brussels-row>.
201. Tilles, Daniel. „Disciplinary regime for Polish judges violates EU law and must be ‘rectified without delay’, finds ECJ“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://notesfrompoland.com/2021/07/15/disciplinary-regime-for-polish-judges-violates-eu-law-and-must-be-rectified-without-delay-finds-ecj>.
202. Tilles, Daniel. „EU funds for Polish anti-LGBT regions ‘put on hold’“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/09/05/eu-funds-for-polish-anti-lgbt-regions-put-on-hold/>.

203. Tilles, Daniel. „European Court of Justice “supports the Polish opposition”, says Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/02/27/european-court-of-justice-supports-the-polish-opposition-says-kaczynski/>.
204. Tilles, Daniel. „If EU imposes judicial reform on Poland, gay marriage will be next, warns justice minister“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/01/30/if-eu-imposes-judicial-reform-on-poland-gay-marriage-will-be-next-warns-justice-minister/>.
205. Tilles, Daniel. „Ireland is a “Catholic wilderness with rampant LGBT ideology” and Poland could follow, warns Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/09/16/ireland-is-a-catholic-wilderness-with-rampant-lgbt-ideology-and-poland-could-follow-warns-leader>.
206. Tilles, Daniel. „Justice minister calls for Polish veto of EU budget over rule-of-law “enslavement”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/11/16/justice-minister-calls-for-polish-veto-of-eu-budget-over-rule-of-law-enslavement>.
207. Tilles, Daniel. „Kaczyński: coronavirus exposed “EU’s weakness” and Polish opposition “does not accept democracy”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/04/16/kaczynski-coronavirus-exposed-eus-weakness-and-polish-opposition-does-not-accept-democracy>.
208. Tilles, Daniel. „LGBT “ideology weakens the west and terrorises people”, warns Polish leader Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2021/04/02/lgbt-ideology-weakens-the-west-and-terrorises-people-warns-polish-leader-kaczynski>.
209. Tilles, Daniel. „PM requests ruling on supremacy of Polish constitution over EU law“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/03/31/pm-requests-ruling-confirming-supremacy-of-polish-constitution-over-eu-law/>.
210. Tilles, Daniel. „Poland ranked as worst country in EU for LGBT people“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/05/14/poland-ranked-as-worst-country-in-eu-for-lgbt-people/>.
211. Tilles, Daniel. „Poland ranked as worst country in EU for LGBT people for second year running“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/05/17/poland-ranked-as-worst-country-in-eu-for-lgbt-people-for-second-year-running/>.

212. Tilles, Daniel. „Polish president condemns LGBT “ideology of evil” in new speech as EU Commissioner issues criticism“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/06/15/polish-president-condemns-lgbt-ideology-of-evil-in-new-speech-as-eu-commissioner-issues-criticism/>.
213. Tilles, Daniel. „Polish president moves to abolish judicial disciplinary chamber in bid to end EU dispute“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 8 d., <https://notesfrompoland.com/2022/02/03/polish-president-moves-to-abolish-judicial-disciplinary-chamber-in-bid-to-end-eu-dispute>.
214. Tilles, Daniel. „Polish president pledges to “defend children from LGBT ideology” ahead of election“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/06/10/polish-president-pledges-to-defend-children-from-foreign-lgbt-ideology-ahead-of-election/>.
215. Tilles, Daniel. „Polish region withdraws anti-LGBT resolution amid EU funding threat“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/09/22/polish-region-withdraws-anti-lgbt-resolution-amid-eu-funding-threat/>.
216. Tilles, Daniel. „Polish town becomes first to withdraw resolution opposing “LGBT ideology”“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/01/29/polish-town-becomes-first-to-withdraw-resolution-opposing-lgbt-ideology/>.
217. Tilles, Daniel. „Polish town withdraws anti-LGBT resolution over concern at losing Norway Grants“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2021/04/29/polish-town-withdraws-anti-lgbt-resolution-over-concern-at-losing-norway-funds/>.
218. Timmermans, Frans. Laiškas adresuotas Witold Waszczykowski ir Zbigniew Ziobro, Briuselis, 2015 gruodžio 30 d., <https://www.politico.eu/wp-content/uploads/2016/01/Letter-Timmermans-Poland.pdf>.
219. TOK FM, „Bulwersujące słowa posła Czarnka o LGBT: "Ci ludzie nie są równi ludziom normalnym"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.tokfm.pl/Tokfm/7,103087,26030196,bulwersujace-slowa-posla-czarnka-o-lgbt-ci-ludzie-nie-sa-rowni.html>.
220. Trybunał Konstytucyjny, *Assessment of the conformity to the Polish Constitution of selected provisions of the Treaty on European Union*, Varšuva, 2021, <https://trybunal.gov.pl/en/hearings/judgments/art/11662-ocena-zgodnosci-z-konstytucja-rp-wybranych-przepisow-traktatu-o-unii-europejskiej> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).

221. Trybunał Konstytucyjny, *Planowanie rodziny, ochrona płodu ludzkiego i warunki dopuszczalności przerywania ciąży*, Varšuva, 2020, <https://trybunal.gov.pl/postepowanie-i-orzeczenia/wyroki/art/11300-planowanie-rodziny-ochrona-płodu-ludzkiego-i-warunki-dopuszczalnosci-przerywania-ciazy> (žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d.).
222. TVN24, „Beata Szydło zostanie premierem. Ale ministrów wybierze PiS“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://tvn24.pl/polska/nowy-rzad-powstaje-bez-beaty-szydlo-ra591294-3316925>.
223. TVN24, „Kaczyński: nie chcemy wyjść z Unii, z panią Le Pen mamy tyle wspólnego, co z panem Putinem“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://tvn24.pl/polska/kaczynski-o-wyjsciu-polski-z-ue-tusku-i-le-pen-ra723082-2483741>.
224. TVN24, „Sejm skierował do dalszych prac w komisji projekt ustawy "Stop LGBT"“, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://tvn24.pl/polska/projekt-ustawy-stop-lgbt-sejm-skierowal-projekt-do-prac-w-komisji-5471459>.
225. TVN24, „Sondaż: cztery partie w Sejmie, PiS z dużą przewagą“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://tvn24.pl/polska/sondaz-cztery-partie-w-sejmie-pis-z-duza-przewaga-ra627288>.
226. TVP Info, „Przynależność do UE jest wymogiem polskiego patriotyzmu“, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://www.tvp.info/42388977/jaroslaw-kaczynski-przynaleznosc-do-ue-jest-wymogiem-polskiego-patriotyzmu>.
227. TVP Info, „Premier: jesteśmy Europejczykami i nikt nam tego nie odbierze“, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.tvp.info/24910373/premier-beata-szydlo-o-europie-i-chrzeie-polski>.
228. TVP Info, „Senat przyjął bez poprawek ustawę ws. Sądu Najwyższego“, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.tvp.info/33317641/senat-przyjal-ustawe-ws-sadu-najwyzszego>.
229. UNESCO, „Białowieża Forest“, žiūrėta 2022 m. gegužės 1 d., <https://whc.unesco.org/en/list/33/>.
230. Valero, Jorge. „Katainen: Erosion of rule of law ‘more worrisome’ than Brexit“, Euractiv, žiūrėta 2022 m. gegužės 9 d., <https://www.euractiv.com/section/future-eu/news/katainen-erosion-of-rule-of-law-more-worrisome-than-brexit/>.
231. Vehlwald, Hans-Jörg. „Beata Szydło: „Wir brauchen eine Kehrtwende!““, Bild, žiūrėta 2022 m. gegužės 7 d., <https://www.bild.de/politik/ausland/fluechtlingskrise/interview-mit-polens-premierministerin-44528102.bild.html>.
232. von der Burchard, Hans. „Hungary and Poland escalate budget fight over rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-hungary-budget-democracy-rule-law-orban-morawiecki-merkel/>.

233. Wądołowska, Agnieszka. „European Commission intervenes on “LGBT ideology free zones” in Poland“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/06/03/european-commission-intervenes-on-lgbt-ideology-free-zones-in-poland/>.
234. Wanat, Zosia. „Brussels calls for Poland to be fined for disregarding rule of law order“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/brussels-poland-fine-rule-of-law-order/>.
235. Wanat, Zosia. „Poland hit with record €1M daily fine in EU rule-of-law dispute“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-record-1-million-euros-daily-fine-eu-rule-of-law-dispute/>.
236. Wanat, Zosia. „Poland offers support for anti-LGBTQ towns refused EU funding“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.politico.eu/article/poland-offers-support-for-anti-lgbtq-towns-refused-eu-funding/>.
237. Wanat, Zosia. „Poland threatens to veto EU budget over rule of law“, Politico, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://www.politico.eu/article/poland-threatens-a-budget-veto-over-rule-of-law/>.
238. Widzyk, Anna. „Ziobro dla FAZ: UE to nie Święty Mikołaj, a raczej komornik“, Deutsche Welle, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://www.dw.com/pl/ziobro-dla-faz-ue-to-nie-%C5%9Bwi%C4%99ty-miko%C5%82aj-a-raczej-komornik/a-59993878>.
239. Wieclawski, Jacek. „Poland in the European Union – reaching beyond the liberal perspective of analysis“ *Przegląd Strategiczny* 9 (2016): 127-139.
240. Wilczek, Maria. „EU budget deal a “mistake”, says Polish justice minister amid dispute in ruling coalition“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 5 d., <https://notesfrompoland.com/2020/12/11/eu-budget-deal-a-mistake-says-polish-justice-minister-amid-dispute-in-ruling-coalition>.
241. Wilczek, Maria. „EU wants to make Poland a “colony” deprived of “cultural sovereignty”, warns Kaczyński“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 3 d., <https://notesfrompoland.com/2020/10/25/eu-wants-to-make-poland-a-colony-deprived-of-cultural-sovereignty-warns-kaczynski>.
242. Wilczek, Maria. „Polish cities switch off lights in protest against government’s EU budget veto“, Notes from Poland, žiūrėta 2022 m. gegužės 2 d., <https://notesfrompoland.com/2020/12/01/polish-cities-switch-off-lights-in-protest-against-governments-eu-budget-veto/>.
243. WNP.PL, „50 proc. dla PiS! Efekt Morawieckiego?“, žiūrėta 2022 m. gegužės 12 d., <https://www.wnp.pl/parlamentarny/sondaze/50-proc-dla-pis-efekt-morawieckiego,240.html>.

244. WNP.PL, „Jarosław Gowin o sporze z UE ws. Białowieży: Nie kruszyłbym kopii“, žiūrèta 2022 m. gegužès 1 d., <https://www.wnp.pl/parlamentarny/wydarzenia/jaroslaw-gowin-o-sporze-z-ue-ws-bialowiezy-nie-kruszylybym-kopii,25576.html>.
245. Wójcik, Anna. „Six arguments PiS uses to justify Poland’s judicial overhaul – and why they are wrong“, Notes from Poland, žiūrèta 2022 m. gegužès 14 d., <https://notesfrompoland.com/2020/01/20/six-arguments-pis-uses-to-justify-polands-judicial-overhaul-and-why-they-are-wrong/>.
246. WP Wiadomości, „Młodzi Polacy wciąż popierają PiS i nie widzą zagrożenia dla demokracji. Sondaż IBRiS dla "Rzeczpospolitej"“, žiūrèta 2022 m. gegužès 2 d., <https://wiadomosci.wp.pl/mlodzi-polacy-wciaz-popieraja-pis-i-nie-widza-zagrozenia-dla-demokracji-sondaz-ibris-dla-rzeczpospolitej-6074403273388673a>.
247. WP Wiadomości, „PE przeprowadzi debatę o sytuacji kobiet w Polsce“, žiūrèta 2022 m. gegužès 9 d., <https://wiadomosci.wp.pl/pe-przeprowadzi-debate-o-sytuacji-kobiet-w-polsce-6042191982158977a>.
248. WP Wiadomości, „Ziobro atakuje KE: mają interes w tym, by Polska była słabym krajem“, žiūrèta 2022 m. gegužès 5 d., <https://wiadomosci.wp.pl/ziobro-atakuje-ke-maja-interes-w-tym-by-polska-byla-slabym-krajem-6150023091177601a>.
249. Wprost, „Najnowszy sondaż. PiS się umacnia, PO znowu przed Nowoczesną“, <https://www.wprost.pl/kraj/10037991/najnowszy-sondaz-pis-sie-umacnia-po-znowu-przed-nowoczesna.html>.
250. Zwolski, Kamil. „Poland’s Foreign-Policy Turn“ *Survival*, 59 (2017): 167-182.

SUMMARY

Master Thesis „Poland-EU Conflict in 2015-2022” analyses the main factors behind the conflict of Poland’s ruling coalition and the institutions of the European Union. As Andrzej Duda was elected the President of the Republic of Poland in 2015 and the party „Law and Order“ won the parliament elections the same year, Poland has dealt with radical changes in the law system, media regulations and human rights. These reforms have caused serious concerns for the institutions of the EU. Since 2015, EU has initiated several infringements, probes and sanctions against the decisions of Poland’s ruling coalition. Regardless of the rift between the Polish government and the EU, the vast majority of Polish society has stayed supportive of both sides. „Law and Order“ is still the most popular party in Poland and the Polish continue to be one of the most pro-EU nations in the bloc. The aim of this thesis is to find out why the Polish ruling coalition initiated the conflict with the EU, despite the vast majority of the Polish society being supporters of the EU membership. The Poland-EU conflict is an ongoing process that has not concluded so the literature about the different aspects of this conflict and the most recent developments is scarce, therefore this research is significant. American scholar Andrew Moravcsik’s theory of ideational liberalism is being used in this research.

The goals of this thesis are: 1) to define key assumptions of ideational liberalism theory by Moravcsik; 2) to analyze the main cases of Poland-EU conflict; 3) to identify the main conflict figures from Poland; 4) to identify the main actors from EU; 5) to highlight the main priorities of Polish ruling coalition, which led to the collision with the EU; 6) to highlight the main priorities of EU actors; 7) to summarize key findings and give assumptions, which could alter the conflict course.

The research shows that the main Polish politician’s priorities to have caused conflict with the EU are national and political preferences. Key players of Poland’s ruling coalition seek to defend their launched reforms, traditional values of their ideology and to reform the foundation of the EU. Most of these preferences are intended to achieve more power in internal affairs, however they affect international relationships as well. The main priorities of the EU are preservation of the European values, stability of the bloc and the main principles of the treaties of the EU. The results of this research shows that the main factors for Poland to step back from the conflict are socioeconomical preferences when the EU applies financial sanctions. If the EU will continue pressure in the financial and economical fields, the retreat of Polish ruling coalition can be predicted. In this thesis the main aspects of Poland-EU conflict was analysed, as it is still an ongoing process, scholars should pay attention to further development of Poland-EU conflict.